

COI Focus

OEKRAÏNE

Veiligheidssituatie Oekraïne uitgezonderd de Krim

16 januari 2020

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van afkortingen	3
Inleiding.....	4
1. Korte geschiedenis	6
2. Veiligheidssituatie in Oekraïne uitgezonderd de Donbas en de Krim	11
3. Veiligheidssituatie in de Donbas.....	12
3.1. Standpunt UNHCR.....	17
4. Strijdende partijen in de Donbas	18
4.1. Oekraïne.....	18
4.1.1. Reguliere eenheden	18
4.1.2. Vrijwilligersgroeperingen	20
4.2. Separatisten	21
4.2.1. Organisatie en politieke structuur	21
4.2.2. Strijdkrachten	24
4.3. Russische Federatie	26
5. Typologie van het geweld in de Donbas.....	27
5.1. Militair geweld	27
5.2. Ander conflict gelieerd geweld	30
5.3. Illegale detentie en verdwijningen.....	32
5.3.1 Accountability	35
5.4. Ernst en frequentie	35
6. Doelwitten van het geweld in de Donbas.....	38
6.1. Algemeen	38
6.2. Doden en gewonden bij de burgers.....	40
7. Geografische spreiding van het geweld in de Donbas.....	43
8. Impact van het geweld op het dagelijkse leven in de Donbas	45
9. Verplaatsingen van de bevolking.....	49
9.1. Vluchtelingen	49
9.2. IDP's.....	50
Samenvatting	53
Bijlagen	54
Bibliografie.....	56

Lijst van afkortingen

DVR: Donetsk Volksrepubliek, separatistische entiteit in Oost-Oekraïne die in een omstreden referendum op 11 mei 2014 zijn eigen onafhankelijkheid uitriep. De Volksrepubliek Donetsk wordt internationaal niet erkend.

Explosive remnants of war (ERW): explosieven en munitie die achterblijven nadat een conflict of gevecht afgelopen is. Het kan hier gaan om niet ontplofte granaten, bommen, raketten, enzovoort. Het betreft zowel niet ontplofte als achtergelaten explosieven (*unexploded ordnance (UXO)*) en *abandoned explosive ordnance (AXO)*

Improvised explosive devices (IED): zelfgemaakte explosieven die veelal op een niet-conventionele manier gebruikt worden zoals bijvoorbeeld een bermbom.

LVR: Lugansk Volksrepubliek, separatistische entiteit in Oost-Oekraïne die in een omstreden referendum op 11 mei 2014 zijn eigen onafhankelijkheid uitriep. De Volksrepubliek Lugansk wordt internationaal niet erkend.

Oblast': Oekraïense benaming van administratieve regio.

Prokuratura: term waarmee in Oekraïne de instantie aangeduid wordt waarvan de bevoegdheden in grote lijnen overeenkomen met die van de Openbare aanklager in België.

SBU: de afkorting van de geheime dienst van Oekraïne: *Служба Безпеки України (СБУ) / Sluzhba Bezpeky Ukraini (SBU)*

Specnaz: Afkorting gebruikt voor speciale eenheden van de ordediensten en het leger. Komt van: *Войска специального назначения / Voyska spetsial'nogo naznacheniya / Eenheden voor speciale toepassingen.*

Inleiding

Het doel van dit onderzoek is een stand van zaken op te maken over de veiligheidssituatie in Oekraïne met uitzondering van het schiereiland de Krim. Het onderzoek richt zich in het bijzonder op de periode 30 november 2018 – 30 november 2019.

Bij het consulteren van de bronnen voor het onderzoek stelde Cedoca vast dat in de behandelde periode het overgrote deel van de incidenten zich voordoen in de regio Donbas in Oekraïne (zie *infra*). Het aantal veiligheidsincidenten in de rest van Oekraïne is volgens de bronnen veel beperkter. Aangezien de veiligheidsproblematiek zich vooral in de Donbas voordoet besteedt Cedoca het grootste deel van deze COI Focus aan deze regio. De situatie in de rest van Oekraïne behandelt Cedoca in een apart hoofdstuk.

De analyse bestaat uit vier delen.

Het eerste hoofdstuk licht de geschiedenis toe. Het tweede hoofdstuk handelt over de veiligheidssituatie in Oekraïne buiten de Donbas en de Krim. De daaropvolgende hoofdstukken gaan in op de situatie in de regio Donbas. Hierbij licht het derde hoofdstuk de huidige situatie van het conflict toe. Hoofdstuk vier geeft uitleg over de verschillende strijdende partijen. Vervolgens geven de hoofdstukken vijf, zes en zeven een overzicht van het geweld dat in de Donbas plaatsvindt, de doelwitten van dit geweld en de geografische spreiding. Hoofdstuk acht handelt over de impact op de bevolking. Het laatste hoofdstuk, nl. hoofdstuk negen, belicht de bevolkingsverplaatsingen in Oekraïne uitgezonderd de Krim.

Voor deze COI Focus gebruikte Cedoca in de eerste plaats bronnen die systematisch onderzoek uitvoeren naar de veiligheidssituatie in Oekraïne. Belangrijke organisaties hierbij zijn VN-agentschappen zoals het Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), het United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) en het Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Daarnaast consulteerde Cedoca materiaal van internationale organisaties zoals de Organization for Freedom and Co-operation in Europe (OSCE), International Crisis Groep (ICG), Center for Eastern Studies (CES) en de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE). Verder werd ook informatie van lokale ngo's geraadpleegd zoals Kharkiv Human Rights Protection Group en Justice for Peace in Donbas.

Cedoca wil hierbij opmerken dat de berichtgeving over de veiligheidssituatie in de conflictzone in het oosten van Oekraïne niet volledig is. Sommige delen van deze zone zijn immers niet vrij toegankelijk voor externe organisaties zodat er slechts beperkte informatie beschikbaar is over de veiligheidssituatie in die gebieden.

De opsomming van incidenten in deze COI Focus is niet exhaustief en ze probeert dit ook niet te zijn. De feiten die worden aangehaald zijn enkel opgenomen omdat ze relevant zijn voor de inschatting van de veiligheidssituatie.

Cedoca volgt de veiligheidsomstandigheden in Oekraïne voortdurend op. Als er zich fundamentele wijzigingen of ontwikkelingen zouden voordoen die de situatie ter plaatse aanzienlijk veranderen, dan zal Cedoca deze COI Focus zo snel mogelijk bijwerken.

In tal van bronnen duidt men het gebied in het oosten van Oekraïne waar tegenwoordig een conflict plaatsvindt vaak aan als de zogenaamde regio Donbas. De Donbas is een historische regio die het grensland van oostelijk Oekraïne en de Russische Federatie omvat, maar geen expliciete grenzen heeft. In Oekraïne gebruikt men de term meestal voor een gebied dat grote delen van de provincies Donetsk en Lugansk omvat en een stuk van Dnepropetrovsk. Deze COI Focus gebruikt de term Donbas

om de regio in de provincies Donetsk en Lugansk in Oekraïne aan te duiden waar op dit ogenblik een conflict plaatsvindt.¹

De transcriptie van het Cyrillisch gebeurde voornamelijk op basis van de translitteratiemethode van de Library of Congress.

¹ Suffragio, 18/04/2014, [url](#), Wikipedia, *Donbas*, s.d., [url](#)

1. Korte geschiedenis

In november 2013 ontstonden er op het Maidanplein in de Oekraïense hoofdstad Kiev protesten tegen de president, Viktor Yanukovich, nadat die besloten had om een associatieverdrag met de Europese Unie niet te tekenen. Deze protesten leidden tot het instorten van de regering en de vlucht van Yanukovich naar de Russische Federatie in februari 2014. Een interim-regering onder leiding van Arseniy Yatsenyuk nam vanaf 27 februari 2014 het bestuur over. Deze regering werd geconfronteerd met een gewapende machtsovername in de Krim die zou leiden tot het inlijven van deze Oekraïense regio bij de Russische Federatie. Daarnaast ontstonden er vanaf maart 2014 in de oostelijke Oekraïense provincies Lugansk, Donetsk, Kharkiv en Dnepropetrovsk separatistische opstanden.² De regering van Yatsenyuk erfde volgens de non-profitonderzoeksorganisatie International Crisis Group (ICG) verzwakte ordediensten en legerstructuren wat ertoe bijdroeg dat de machtsovername in de Krim en het opstarten van de separatistische beweging in de oostelijke provincies redelijk ongehinderd kon plaatsvinden. Volgens ICG en de ngo International Partnership for Human Rights (IPHR) werden deze opstanden actief gesteund en gestuurd door de Russische Federatie met zowel reguliere troepen als vrijwilligers. Zo waren er vanaf februari 2014 in Rusland oproepen aan vrijwilligers om naar Oekraïne te trekken om de Russischtalige bevolking te steunen.³ Het Poolse onderzoeksinstituut Center for Eastern Studies (CES) schrijft dat lokale, Oekraïense oligarchen de opstanden eerst zagen als een mogelijkheid om hun positie te versterken maar dat ze al snel buitenspel gezet werden. Rusland trok de controle over de republieken naar zich toe.⁴

Sinds maart 2014 heeft de Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) een waarnemersmissie in Oekraïne.⁵

In het begin waren de separatistische opstanden gewelddoos. Zo werden er bijvoorbeeld treinsporen en wegen versperd om Oekraïense militaire transporten tegen te houden en werden wapendepots en grensposten geblokkeerd. Vanaf 13 maart 2014 vonden er in Donetsk en Kharkiv de eerste gewelddadige incidenten plaats waarbij dodelijke slachtoffers vielen. Een week later verklaarden pro-separatistische activisten dat ze een gewapende partizaneneenheid oprichtten om de regio te beschermen tegen de "illegitieme regering" in Kiev. Na de arrestatie van enkele separatistenleiders daalde het aantal acties in oostelijk Oekraïne. Hierop volgde een vernieuwde oproep tot separatisme vanwege nationalistische stemmen in Rusland waaronder de prominente nationalistische ideoloog Aleksandr Dugin. Dit leidde rond 12 april 2014 tot nieuwe opstanden in oostelijk Oekraïne. De separatisten slaagden er deze keer in om in een tiental steden de bestuurszetels over te nemen. De Oekraïense overheid verklaarde op 14 april 2014 officieel dat ze militaire acties ondernam tegen de separatisten. Ze voerde vervolgens een mislukte militaire tegenactie uit in de stad Slovyansk en gedurende twee weken vonden er meerdere incidenten plaats tussen separatisten en Oekraïense troepen waarbij de separatisten erin slaagden steeds meer terrein in te nemen.⁶

Volgens het VN-agentschap Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) vond er vanaf de lente 2014 in de Donbas een instroom plaats van strijders vanuit de Russische Federatie. Daarnaast werden er vanuit de Russische Federatie ook munitie en zware wapens naar de Donbas gebracht wat de militaire slagkracht van de separatisten versterkte. Dit leidde tot het losbarsten van hevige gevechten waarbij ook zware wapens ingezet werden.⁷

² ICG, 14/05/2014, [url](#)

³ ICG, 14/05/2014, [url](#) ; ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 22-24

⁴ CES, 17/06/2015, [url](#)

⁵ PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 12

⁶ ICG, 14/05/2014, [url](#); OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

⁷ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 6

Op 11 mei 2014 werd er een referendum georganiseerd in de zelfuitgeroepen republieken Donetsk Volksrepubliek (DVR) en Lugansk Volksrepubliek (LVR) waarbij respectievelijk 89 % en 96 % van de inwoners voor het oprichten van de onafhankelijke republieken stemden. Deze referenda worden algemeen als illegaal en frauduleus gezien schrijven onder andere CES en het onafhankelijk tijdschrift Forbes.

Op 25 mei 2014 werd aangekondigd dat een Unie van de twee Volksrepublieken gecreëerd werd onder de naam Novorossiia. Deze unie werd geleid door Oleh Caryov en had de bedoeling om de volksrepublieken Lugansk en Donetsk samen te voegen. Dit lukte evenwel niet en in mei 2015 is ze opgeheven.⁸ Eind mei 2014 werd Petro Poroshenko verkozen als nieuwe president van Oekraïne.⁹ Op 17 juli 2014 werd een burgervliegtuig van Malaysia Airlines boven Donetsk neergeschoten met 298 doden tot gevolg.¹⁰

Op 5 september 2014 sloten Oekraïne, de separatisten en Rusland (de Trilaterale Contactgroep) onder toezicht van de OSCE een vredesovereenkomst, het zogenaamde Minsk Protocol, dat voorzag in een staakt-het-vuren en het creëren van een bufferzone. Op politiek vlak stond het Protocol lokale verkiezingen in de Donbas toe in december 2014 en voorzag het speciale rechten op economisch en cultureel vlak voor de separatistische gebieden. Het Protocol leidde tot een daling in de intensiteit van gevechten en de uitwisseling van een aantal gevangenen. In september 2014 nam Kiev een wet aan voor het toekennen van speciale rechten aan de Donbas. In november 2014 stopte Kiev echter met het uitbetalen van sociale uitkeringen en bijdragen voor de werking van staatsinstellingen in de Donbas. Tevens beval de Oekraïense Centrale Bank dat alle commerciële banken hun werking in de Donbas moesten opschorten. Ondertussen vonden er nog steeds gevechten plaats en in december 2014 kwamen de partijen een wapenstilstand overeen die ze aanduiden met de term "stilte regime". Dit leidde opnieuw tot een daling van het geweld. Vanaf midden januari 2015 hernamen de vijandelijkheden in alle hevigheid en voerden de separatisten een offensief uit over de hele frontlijn.¹¹

In februari 2015 kwamen de staatshoofden van Oekraïne, Rusland, Frankrijk en Duitsland samen in Minsk om een oplossing te vinden voor het conflict. Op 12 februari 2015 tekenden ze de zogenaamde Minsk II-overeenkomst die een route uitstippelde voor het oplossen van het conflict. Het akkoord voorzag op militair vlak onder meer in een staakt-het-vuren vanaf 15 februari 2015, het terugtrekken van zware wapens, uitwisselen van gevangenen, terugtrekken van buitenlandse strijders en hun materiaal. Op politiek vlak voorzag het akkoord in het verlenen van een speciaal statuut aan de separatistische gebieden in de Donbas en het terug onder Oekraïense controle brengen van de Russisch-Oekraïense grens in het oosten.¹²

CES schrijft dat na het ondertekenen van het akkoord de separatisten in de regio van het dorp Debaltseve nog een hevig offensief inzetten en de demarcatielijn zo in hun voordeel opschoven. Sindsdien is de intensieve militaire campagne gestopt, maar in de erop volgende maanden vonden er zowat dagelijks nog wederzijdse beschietingen plaats met artillerie, mortieren en geweervuur. De beide kampen hebben bewegingen uitgevoerd met hun zware wapens, maar na terugtrekking werden die soms opnieuw tijdelijk opgesteld en actief gebruikt aan de demarcatielijn. Ook op politiek vlak was er weinig vooruitgang. Het Oekraïense parlement nam op 17 maart 2015 een wet aan die de Donbas territoriaal afbakent en plaatselijke verkiezingen voorziet, maar koppelde de uitvoering ervan aan de voorafgaande voorwaarden dat het zijn oostelijke grens terug zelf controleerde, de separatistische formaties ontwapend waren en de Russische troepen zich terugtrokken. Rusland oordeelde echter dat

⁸ CES, 17/06/2015, [url](#); Forbes, 11/05/2014, [url](#); RUSI, 16/07/2019, [url](#) p. 31

⁹ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

¹⁰ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

¹¹ CES, 06/02/2015, [url](#); OHCHR, 03/03/2016, [url](#)

¹² CES, 10/02/2016, [url](#); OHCHR, 09/12/2015, [url](#)

eerst de Oekraïense wet van kracht moest zijn vooraleer de voorwaarden voldaan konden worden zodat het hele proces vastliep.¹³

In de zomer van 2015 vonden er opnieuw diplomatieke initiatieven plaats die uitmondten in een nieuw akkoord voor een vernieuwd staakt-het-vuren vanaf 1 september 2015. Dit zorgde voor een tijdelijke daling van de intensiteit van de beschietingen langs de demarcatielijn, vooral in september en oktober 2015, maar veranderde verder weinig op het terrein of op politiek vlak.¹⁴

Minsk II voorziet op politiek vlak bijkomend dat Kiev een aanpassing aan de Oekraïense grondwet aanneemt die verdere decentralisatie mogelijk maakt en een speciale autonome status aan de Donbas toekent. Een wetsvoorstel hiervoor botste in het parlement op hevige tegenkanting die niet opgelost raakte.¹⁵

Op 19-20 oktober 2016 zaten de Duitse, Franse, Russische en Oekraïense presidenten in Berlijn samen voor overleg. Er werd afgesproken om een *roadmap* op te stellen om het Minsk-akkoord uit te voeren, de zogenaamde *Framework Decision*. De volgorde waarin de verschillende stappen uitgevoerd moeten worden, blijven behouden.¹⁶

Sinds januari 2017 blokkeren Oekraïense activisten de spoorweg tussen Oekraïne en de LVR waarlangs in de LVR ontgonnen kolen naar Oekraïne getransporteerd worden. De activisten waren gewapende veteranen van de Antiterroristische Operatie (ATO) campagne en leden van de oppositie. De Oekraïense autoriteiten ondernamen geen stappen tegen de activisten, die toenemende steun van de bevolking hadden. Op 15 maart 2017 besliste de Oekraïense Nationale Veiligheidsraad onder leiding van president Poroshenko om alle vrachtverkeer over de zogenaamde contactlijn¹⁷ op te schorten. CES meent dat Poroshenko niet de autoriteit had om tegen de activisten op te treden. Poroshenko was er zelf geen voorstander van en het kon ertoe leiden dat de DVR en LVR zich nog meer op de Russische Federatie zouden richten.¹⁸ Tijdens de redactie van de update van deze COI Focus in 2019 duurt deze blokkade voort. Volgens ICG heeft het vooral de humanitaire situatie in de separatistische gebieden verder verslechterd.¹⁹

Op 18 februari 2017 tekende president Poetin een decreet volgens welke de Russische autoriteiten documenten erkennen die de DVR en LVR uitreiken. Dit is in strijd met het Minsk-akkoord.²⁰

Op 4 oktober 2017 registreerde Poroshenko een wetsontwerp over het wettelijk statuut van de LVR en de DVR. De voornaamste elementen van de wet zijn: deze gebieden worden beschouwd als tijdelijk bezet door de Russische Federatie. Oekraïne erkent geen enkel document dat deze entiteiten uitreiken. Verder bevat de wet bepalingen over het herstellen van Oekraïense autoriteit over deze gebieden, wie er de leiding heeft over militaire operaties en regelingen voor het oversteken van de contactlijn.²¹

Op 7 oktober 2017 en 4 oktober 2018 tekende Poroshenko een wet voor het verlengen van de duur van een speciaal regime van het zelfbestuur van de DVR en de LVR, wat cruciaal is voor het Minsk-akkoord.²²

¹³ CES, 10/02/2016, [url](#)

¹⁴ CES, 10/02/2016, [url](#); OHCHR, 09/12/2016, [url](#)

¹⁵ CES, 10/02/2016, [url](#)

¹⁶ ICG, s.d., [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#); OSCE, 11/10/2016, [url](#)

¹⁷ De meeste bronnen duiden de feitelijke frontlijn in de Donbas aan met de term "contactlijn".

¹⁸ CES, 22/02/2017, [url](#); Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, p. 65, [url](#)

¹⁹ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 17

²⁰ CES, 22/02/2017, [url](#)

²¹ UNHCR, 23/11/2017, [url](#)

²² UNHCR, 23/11/2017, [url](#); US Aid, 10/2018, [url](#)

In mei 2018 besliste de Oekraïense regering om de gevechten in de Donbas niet meer aan te duiden als een ATO, maar als een *Joint Force Operation* (JFO) van het leger waarbij Oekraïne meer nadruk legde op de betrokkenheid van Rusland dat de “tijdelijk bezette gebieden” controleert.²³

Op 11 november 2018 vonden er in de DVR en de LVR verkiezingen plaats. In de DVR behaalde het zetelende hoofd, Puschilin, 60 % van de stemmen. In de LVR behaalde zijn evenknie, Pasechnik, 68 % van de stemmen. In de beide parlementen behaalden de regerende partijen rond de 70 % van de stemmen. Oekraïne en de internationale gemeenschap veroordeelden de verkiezingen als in strijd met het Minsk-akkoord.²⁴

Op 26 november 2018 vaardigde president Poroshenko een decreet uit dat de staat van beleg uitriep in heel Oekraïne voor een periode van zestig dagen. Dit nadat de Russische marine drie schepen van de Oekraïense zeemacht in beslag nam aan de straat van Kerch. De UN High Commissioner of Human Rights beschouwde de gevangengenomen bemanning als krijgsgevangenen. Sinds juni 2017 vertraagde de Russische Federatie de doorgang van Oekraïense schepen door de straat naar de zee van Azov. Het Oekraïense parlement keurde het decreet goed tot een wet, maar verminderde de duur tot dertig dagen en dit enkel voor tien regio’s die grenzen aan de separatistische gebieden. Het zag ook af van een mobilisatie.²⁵ Op 26 december 2018 eindigde de staat van beleg, waarna ze niet verlengd is.²⁶ In 2019 blijft Rusland maritiem verkeer voor Oekraïense havens via de straat van Kerch bemoeilijken.²⁷

Op 30 november 2018 verbood Oekraïne aan Russische mannen van zestien tot zestig jaar de toegang tot zijn grondgebied. President Poroshenko verklaarde dat deze maatregel diende om te voorkomen dat Rusland een strijdmacht in Oekraïne zou opbouwen. De maatregel duurde zolang de staat van beleg gold.²⁸

In maart-april 2019 vonden er presidentsverkiezingen plaats in Oekraïne, die in de tweede ronde met 73 % gewonnen zijn door Vladimir Zelensky, een voormalig acteur en politieke buitenstaander. De OSCE oordeelt dat de verkiezingen in het algemeen correct verliepen ondanks enkele tekortkomingen.²⁹

In april 2019 ondertekende president Poetin een verordening die het mogelijk maakt dat “personen die in bepaalde zones van de DVR en LVR verblijven” versneld een Russisch paspoort kunnen verkrijgen. De Oekraïense autoriteiten verklaarden hierop dat personen die volgens deze procedure de Russische nationaliteit verwerven hun Oekraïense nationaliteit niet verliezen.³⁰

Op 21 juli 2019 vonden er vervroegde parlementaire verkiezingen plaats in Oekraïne. De OSCE oordeelt dat de rechten en vrijheden gerespecteerd zijn en dat de campagne competitief verliep ondanks enkele tekortkomingen. De partij Dienaar van het Volk van Zelensky behaalde met 43 % van de stemmen 254 zetels in het parlement, een absolute meerderheid.³¹

Op 7 september 2019 wisselden Oekraïne en Rusland elk 35 gevangenen uit. Dit werd gezien als een eerste stap naar nieuwe vredesonderhandelingen gepland voor december 2019. In dezelfde lijn gaf Rusland op 18 november 2019 de drie Oekraïense marineschepen terug die het een jaar eerder in

²³ RUSI, 16/05/2018, [url](#); OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

²⁴ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#); CES, 13/11/2018, [url](#); European Platform for Democratic Elections, 13/11/2018, [url](#)

²⁵ Novaya Gazeta, 26/11/2018, [url](#); CES, 27/11/2018, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 7; Congressional Research Service, 19/29/2019, [url](#) pp. 19-20

²⁶ NBC, 29/12/2018, [url](#)

²⁷ The Maritime Executive, 19/04/2019, [url](#)

²⁸ Meduza, 30/11/2018, [url](#)

²⁹ OSCE, 20/11/2019, [url](#)

³⁰ OHCHR, 13/06/2019, [url](#), p. 11

³¹ OSCE, 20/11/2019, [url](#)

beslag nam.³² Oekraïne ondertekende op zijn beurt op 1 oktober 2019 de zogenaamde Steinmeierformule. De Steinmeierformule houdt in dat Oekraïne aan de DVR en de DLR de facto autonomie verleent om dan onder toezicht van de OSCE verkiezingen te houden volgens het Oekraïens recht zodra alle buitenlandse troepen de regio verlaten hebben. Indien de OSCE deze verkiezingen als rechtsgeldig beschouwt wordt de autonomie permanent. De VS-ambassadeur bij de OSCE, James Gilmore, oordeelt evenwel dat Russische troepen zich moeten terugtrekken om eerlijke verkiezingen toe te staan. Rusland ontkent dat het troepen in de regio heeft. In het kader van de vredesonderhandelingen trokken Oekraïense en separatistische troepen zich eind oktober - begin november 2019 op drie locaties van de contactlijn terug. Met name ter hoogte van Zolote, Petrivske en Stanitsiya Lugansk. Op deze laatste locatie is men al in juni 2019 begonnen met gedeeltelijke terugtrekking. Eind november 2019 stelde de OSCE vast dat men uit de ontruimde zones landmijnen verwijderde.³³

Op 9 december 2019 vond er een samenkomst plaats tussen Poetin, Zelenskiy, Macron en Merkel in het zogenaamde Normandië-formaat. Tijdens deze ontmoeting stemden Poetin en Zelenskiy in met een uitwisseling van alle gevangenen. Daarnaast werd er een algemeen staakt-het-vuren afgesproken en tegen eind 2020 is er ook een terugtrekking op drie bijkomende punten aan de contactlijn voorzien. De gesprekken leverden ogenschijnlijk geen verdere doorbraken op.³⁴ Op 29 december 2019 is de gevangenenruil daadwerkelijk afgerond. De separatisten leverden 76 gedetineerden uit aan Oekraïne in ruil voor 124 door Oekraïne vastgehouden personen.³⁵

CES schrijft dat het Russische engagement in het conflict in de Donbas de voornaamste garantie is voor het voortzetten van de separatistische beweging in de regio. Zonder deze Russische steun zouden de DVR en de LVR economisch niet kunnen overleven en militair niet op kunnen tegen het Oekraïense leger.³⁶ CES meent dat het conflict nog jaren kan aanslepen aangezien geen van de partijen zich verplicht ziet tot zware politieke toegiften.³⁷ Een analyse van ICG gaat ervan uit dat Rusland het conflict in de Donbas gebruikt om Oekraïne onder de huidige prowesterse regering onstabiel te houden en om het zo ooit terug onder zijn eigen invloedssfeer te brengen. Rusland lijkt hierbij te spelen met meerdere opties die gaan van het creëren van een zogenaamd bevroren conflict tot het laten vallen van de separatistische regio's op een gepast moment.³⁸

Geen enkele van de oostelijke provincies heeft een etnisch Russische meerderheid, maar volgens de Oekraïense census van 2001 beschouwen een meerderheid van de inwoners van Donetsk en Lugansk het Russisch als hun moedertaal, respectievelijk 74,9 % en 68,8 %. In Kharkiv bedraagt hun aantal 44,3 %. Volgens het Oekraïens analytisch centrum Prometheus beschouwt de meerderheid van de Donbasbevolking het Russisch als haar eerste taal en nam dit aantal toe sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.³⁹

³² The Moscow Times, 7/09/2019, [url](#); Reuters, 18/11/2019, [url](#)

³³ Deutsche Welle, 27/11/2019, [url](#); Deutsche Welle, 01/10/2019, [url](#); RFE, 12/11/2019, [url](#); OSCE, 29/11/2019, [url](#); OSCE, 15/11/2019, [url](#); OSCE, 18/10/2019, [url](#)

³⁴ Meduza, 10/12/2019, [url](#); New Times, 10/12/2019, [url](#)

³⁵ Interfax, 30/12/2019, [url](#)

³⁶ CES, 17/06/2015, [url](#)

³⁷ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 105

³⁸ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1

³⁹ Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 23

2. Veiligheidssituatie in Oekraïne uitgezonderd de Donbas en de Krim

In dit hoofdstuk inventariseerde Cedoca de voornaamste gewelddadige incidenten buiten de Donbas en de Krim in de periode tussen de machtswisseling in Oekraïne eind februari 2014 en 30 november 2019. Het gaat niet om een exhaustieve lijst maar om een overzicht van de ergste (die slachtoffers veroorzaakten) en de belangrijkste incidenten voor de beoordeling van de veiligheidssituatie. De geraadpleegde bronnen worden vermeld in de inleiding van deze COI Focus. Een bijzonder belangrijke bron zijn de bulletins van de OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Op 26 maart 2014 begon de OSCE met haar Special Monitoring Mission (SMM) in Oekraïne. Op dit ogenblik omvat zij ongeveer 700 internationale civiele waarnemers die worden bijgestaan door het lokale personeel en zijn opgesteld over het hele Oekraïense grondgebied. Als een van de taken waarin haar mandaat voorziet, verzamelt de SMM informatie over de veiligheidssituatie en over elk incident in verband met eventuele schendingen van de beginselen van de OSCE, waaronder het respect voor de rechten van de mens en van de nationale minderheden. De SMM publiceert dagelijks bulletins op de website van de OSCE.⁴⁰

Op 2 mei 2014 stierven in Odessa 42 personen in een brand en bij confrontaties tussen betogers.⁴¹ Na deze datum en tot de herfst van 2015 werden in de stad Odessa minstens 20 bomaanslagen gepleegd, hoofdzakelijk sabotagedaden tegen de infrastructuur van de stad, maar er viel geen enkel slachtoffer. In 2016 (tot 1 november) vermeldde de OSCE Special Monitoring Mission (SMM) slechts één ontploffing. Deze veroorzaakte alleen materiële schade.⁴² Enkele betogingen gaven aanleiding tot spanningen of schermutselingen in 2016, met name op 10 april 2016, toen betogingen ter herdenking van de bevrijding van Odessa in 1944 aanleiding gaven tot vechtpartijen tussen leden van de "pro-Maidan-" en van de "anti-Maidan-groep", waarbij enkele personen lichtgewond werden.⁴³ De *Odessa Pride* op 10 augustus 2016 en betogingen voor en tegen de burgemeester van Odessa op 29 september 2016 werden ook gekenmerkt door kleinere incidenten.⁴⁴

In de *oblast'* Kharkiv vonden in 2014 en 2015 minstens vijftien bomaanslagen plaats. Bij twee ervan vielen gewonden (in november 2014⁴⁵ en januari 2015⁴⁶), terwijl op 22 februari 2015 twee personen werden gedood en verschillende anderen gewond raakten door een bomexplosie tijdens een betoging.⁴⁷ In 2016 (tot 1 november) meldde de SMM slechts twee explosies, waarvan één met geringe materiële schade. Daarbuiten vermeldde de SMM geen enkel gewelddadig incident.⁴⁸

Op 11 juli 2015 vielen in Mukachevo in de *oblast* Zakarpatska bij een vuurgevecht tussen leden van de nationalistische beweging Pravyi Sektor en politieagenten drie doden en verschillende gewonden.⁴⁹ De door Cedoca geraadpleegde bronnen meldden geen ander incident in deze provincie. Op 26 juni 2017 werden vier leden van Pravyi Sektor voor dit incident veroordeeld tot drie jaar en acht maanden gevangenisstraf. Ze kwamen dadelijk vrij omdat de voorhechtenstermijn in Oekraïne heden dubbel telt en ze in hun voorhechtenis al het equivalent van de opgelegde straf uitzaten.⁵⁰

⁴⁰ OSCE, 25/03/2015, [url](#)

⁴¹ BBC News, 06/05/2014, [url](#)

⁴² OSCE, s.d., [url](#)

⁴³ OSCE, 11/04/2016, [url](#)

⁴⁴ OSCE, 22/09/2016, [url](#)

⁴⁵ OSCE, 11/11/2014, [url](#)

⁴⁶ OSCE, 22/01/2015, [url](#)

⁴⁷ OSCE, 27/02/2015, [url](#)

⁴⁸ OSCE, s.d., [url](#)

⁴⁹ RFE/RL, 13/07/2015, [url](#)

⁵⁰ Ukraine-Analysen nr. 188, 27/09/2017, [url](#)

In Kiev werden op 31 augustus 2015 drie agenten van de veiligheidstroepen gedood en talrijke personen gewond bij geweld tijdens een betoging.⁵¹ Andere betogingen gaven aanleiding tot kleinschalige incidenten in 2015 maar zonder slachtoffers te veroorzaken. Op 20 februari 2016 gaf een betoging aanleiding tot talrijke daden van vandalisme.⁵² De SMM meldt enkele kleinere incidenten (schermutselingen, vandalisme) en spanningen tijdens talrijke andere betogingen en bijeenkomsten in Kiev in 2016.⁵³ Op 20 juli 2016 werd de journalist Pavel Sheremet gedood bij een bomexplosie in zijn wagen.⁵⁴

In de *oblasten* Dnipropetrovsk en Zaporizhia veroorzaakten enkele ontploffingen in 2015 materiële schade maar geen slachtoffers. De geraadpleegde bronnen meldden geen incident in deze *oblasten* in 2016 (tot 1 november).

In de *oblast* Lviv vonden in 2014 en 2015 tientallen valse bomalarmen plaats. In juli 2015 werden twee politieagenten door ontploffingen verwond.⁵⁵ De geraadpleegde bronnen melden er geen enkel opmerkelijk incident in 2016 (tot 1 november).

Bij anticorruptieprotesten in Kiev op 17 oktober 2017 raakten vier personen gewond bij geweld tussen betogers en de ordediensten.⁵⁶

Op 15 november 2018 trof een molotovcocktail naar de Sint-Andreskerk in Kiev.⁵⁷

Bij een optocht van transseksuelen in Kiev in november 2018 vielen extreemrechtse activisten de betoging aan. Twee demonstranten en een Canadese journalist raakten hierbij gewond. De politie greep niet in.⁵⁸

Op 9 februari 2019 kwam het in Kiev tot schermutselingen tussen betogers van de extreemrechtse jeugdorganisatie C14 en de politie. Meerdere personen raakten gewond en tientallen zijn gearresteerd.⁵⁹

Op 22 oktober 2019 ontplofte er om 23 uur in de Poesjkinstraat in Kiev een granaat waardoor twee mannen om het leven kwamen en een vrouw gewond raakte. De oorzaak en het doel van de ontploffing zijn niet duidelijk volgens de ordediensten.⁶⁰

3. Veiligheidssituatie in de Donbas

Het OHCHR schrijft dat er vanaf november 2015 opnieuw een toename was van het aantal beschietingen langs de contactlijn, maar dat deze afnamen tegen het einde van 2015.⁶¹ In januari en februari 2016 nam het aantal beschietingen langs deze lijn opnieuw toe, voornamelijk nabij de steden Donetsk en Horlivka en dorpen zoals Kominternove, Shyrokyne en Zaytseve⁶². Meestal werden bij deze beschietingen lichte wapens gebruikt.⁶³ In maart 2016 braken er gevechten uit in Avdiivka, Horlivka en Yasynuvata (allen in de regio Donetsk) die tot mei 2016 voortduurden. De OSCE nam in

⁵¹ BBC News, 01/09/2015, [url](#)

⁵² OSCE, 22/02/2016, [url](#)

⁵³ OSCE, s.d., [url](#)

⁵⁴ Reuters, 20/07/2016, [url](#)

⁵⁵ OSCE, 15/07/2015, [url](#)

⁵⁶ BBC News, 17/10/2017, [url](#)

⁵⁷ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#)

⁵⁸ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#)

⁵⁹ Laender-Analysen, s.d., [url](#)

⁶⁰ Laender-Analysen, s.d., [url](#)

⁶¹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6

⁶² Voor een geografisch overzicht zie kaart p. 16

⁶³ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) pp. 6, 12

deze periode een toename van het aantal zware wapens aan de contactlijn⁶⁴ waar. Rond eind april 2016 (orthodox Pasen) was er een zekere daling in de vijandelikheden.⁶⁵

CES en het VN-agentschap Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) schrijven dat na enkele maanden van relatieve kalmte het militaire geweld aan de contactlijn in de Donbas in juni-juli 2016 opnieuw toenam. Men nam meer wederzijdse beschietingen waar, voornamelijk met mortieren en geweervuur, maar in mindere mate ook met zware artillerie en tankgeschut. Deze beschietingen vonden plaats vanop vaste posities, maar er werd gevreesd dat één van de partijen offensieve bewegingen zou kunnen opzetten.⁶⁶ Door de gevechten werden verschillende grensovergangen aan de contactlijn afwisselend voor enige tijd gesloten.⁶⁷

Verschillende Oekraïense politici waarschuwden in het voorjaar van 2016 al meermaals voor een nieuwe opstoot van militaire operaties in oostelijk Oekraïne. Volgens CES was dit deels vanuit een reële vrees maar deels ook bedoeld om de Oekraïense bevolking te verenigen rond de huidige regering tegenover een externe dreiging.⁶⁸ Op 5 augustus 2016 verklaarde Oleksandr Turchynov, president van de Oekraïense Nationale Veiligheids- en Defensieraad, dat een grootschalige militaire agressie door de door Rusland gesteunde separatisten weinig waarschijnlijk is maar dat militaire acties met lage intensiteit zullen voortduren.⁶⁹

In de maand augustus 2016 vonden er aan de contactlijn in de Donbas dagelijks wederzijdse beschietingen plaats met lichte wapens en artillerie. De OSCE nam vooral vanaf 15 augustus 2016 een stijging van het aantal incidenten waar. Dit gebeurde voornamelijk bij de dichtbevolkte zones in de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven, Stanycya Luganska en ook rond Horlivka, Shyrokyne, Lobacheve, Zaiceve, en Mariinka in de regio Donetsk en het westen van de regio Lugansk. Dit leidde volgens OCHA tot het hoogste aantal burgerslachtoffers sinds augustus 2015.⁷⁰

Op 1 september 2016 verklaarden de beide partijen een nieuw staakt-het-vuren te zullen steunen wat volgens de OSCE leidde tot een korte afname van het aantal gevechten tot het niveau van tientallen per dag. Op 10 september 2016 registreerde de OSCE echter 515 explosies in de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven. Volgens OCHA kondigden de separatisten een eenzijdig staakt-het-vuren af voor de week van 15 september 2016 en vonden er in september 2016 verder relatief weinig gevechten plaats in de Donbas.⁷¹

In september 2016 werden er in de LVR verschillende hoge functionarissen gearresteerd omwille van vermeende betrokkenheid bij een mislukte coup poging kort voordien. Eén van hen, Gennadij Cypalkov, de vroegere premier van de LVR zou hierbij zelfmoord gepleegd hebben. De DVR-leider Zakharchenko stuurde op 22 september 2016 een bataljon strijders naar de LVR ter versterking van de veiligheidssituatie.⁷²

Volgens ICG bleven er in oktober 2016 een aanzienlijk aantal wederzijdse beschietingen plaatsvinden aan de contactlijn, onder andere rond de steden Avdiivka en Mariupol. Volgens de waarnemingsmissie van de OSCE steeg het aantal dagelijkse schendingen van het staakt-het-vuren in oktober 2016 tot enkele honderden per dag, van ongeveer honderd per dag in september 2016. Deze incidenten deden zich vooral voor ten noordoosten van Mariupol, de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven, de buitenwijken van Horlivka en de weg Svitlodarsk-Debaltseve. In Lugansk bleef het relatief kalm.

⁶⁴ De meeste bronnen duiden de feitelijke frontlijn in de Donbas aan met de term "contactlijn".

⁶⁵ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; Foreign Policy, 12/04/2016, [url](#)

⁶⁶ CES, 10/08/2016, [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#)

⁶⁷ OCHA, 18/10/2016, [url](#)

⁶⁸ CES, 10/08/2016, [url](#)

⁶⁹ CES, 10/08/2016, [url](#)

⁷⁰ ICG, s.d., [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#); OSCE, 31/08/2016, [url](#)

⁷¹ OCHA, 18/10/2016, [url](#); OCHA, 23/09/2016, [url](#); OCHA, 12/10/2016, [url](#); OSCE, 14/09/2016, [url](#)

⁷² ICG, s.d., [url](#)

De OSCE nam in oktober 2016 enkele terugtrekkingen waar van troepen en materiaal zoals voorzien is in de *Framework Decision*. Dit gebeurde in de zones Staniciya Luganska, Zolote/Pervomaysk en Petrivske/Bohdanivka. De OSCE voegde er echter aan toe dat het geen vrije toegang heeft tot deze zones en dat het tegelijkertijd vijandelijke troepeneenheden en militair materiaal waarneemt die gevaarlijk dicht bij elkaar opgesteld blijven.⁷³

In de periode november – december 2016 was er volgens OHCHR en de OSCE een sterke toename in het aantal gewapende incidenten nabij de contactlijn. In november 2016 registreerde de OSCE pieken van 1.000 tot meer dan 2.000 gewapende incidenten per dag. Ook van eind januari 2017 tot begin februari 2017 nam het geweld aan de contactlijn plots zeer sterk toe. Deze twee periodes leidden tot een toename van schade aan basisinfrastructuur nabij de contactlijn. In het midden van februari 2017 was het even kalmer, maar ook eind februari 2017 kende een opflakking van het geweld.⁷⁴

In de periode eind maart - begin mei 2017 nam de OSCE een voortgezette afname waar van het aantal gewapende incidenten. In de periode 8-14 mei 2017 was er opnieuw een toename van 75 % van het aantal schendingen van het staakt-het-vuren.⁷⁵

Na een sterke afname van geweld op 1 juni 2017 omwille van de Internationale Dag van het Kind, nam het geweld al snel opnieuw toe.⁷⁶

Voor de periode 24 juni 2017 – eind augustus 2017 kwamen de strijdende partijen een zogenaamd oogst staakt-het-vuren overeen dat kortstondig leidde tot een daling van het aantal incidenten al was er eind juli – begin augustus 2017 een korte heropflakking volgens de OSCE.⁷⁷

Op 25 augustus 2017 spraken de strijdende partijen een herbevestiging van het staakt-het-vuren af dat zich vertaalde in een afname van het aantal gewapende incidenten.⁷⁸

In de periode augustus – begin oktober 2017 was er een periode van relatieve kalmte aan de contactlijn, maar vanaf oktober 2017 begon het aantal schendingen van het staakt-het-vuren opnieuw toe te nemen volgens de OSCE-waarnemingen.⁷⁹

In november 2017 bleef de situatie zeer gespannen met vooral in de tweede helft van november een aanzienlijke toename van het aantal gewapende incidenten ten opzichte van de voorgaande rapporteringsperiode van de OSCE. De OSCE nam in november 2017 25.945 staakt-het-vuren-schendingen waar. Ook stelden ze de aanwezigheid van zware wapens vast nabij de contactlijn, in strijd met het Minsk-akkoord. In de eerste helft van de maand waren dat er ongeveer 310. De tweede helft van de maand namen ze achttien zware wapens in Kiev-gecontroleerd gebied waar en 99 in de separatistische gebieden.⁸⁰

Op 25 november 2017 vond er in de LVR een gewapende coup plaats, waarbij militairen zonder herkenbare insignes strategische plaatsen in Lugansk innamen en het hoofd van de regio Plotnitskiy tot ontslag dwongen. Mogelijk namen gewapende eenheden van de DVR deel aan deze coup. Directe aanleiding was een conflict tussen Plotnitskiy en het hoofd van het ministerie van Binnenlandse Zaken, Igor' Kornet. Plotnitskiy dolf hierbij het onderspit en vluchtte naar Rusland. Leonid Pasechnik, de vroegere minister voor Veiligheid, nam daarna de leiding over.⁸¹

⁷³ ICG, s.d., [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#); OSCE, 11/10/2016, [url](#)

⁷⁴ OHCHR, 15/03/2017, [url](#) p. 5; OSCE, 09/11/2016, [url](#); OSCE, 10/03/2017, [url](#); OSCE, 08/02/2017, [url](#); OSCE, 23/02/2017, [url](#)

⁷⁵ OSCE, 18/05/2017, [url](#)

⁷⁶ OSCE, 15/06/2017, [url](#)

⁷⁷ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4; OSCE, 10/08/2017, [url](#)

⁷⁸ OSCE, 06/09/2017, [url](#)

⁷⁹ OSCE, 03/11/2017, [url](#)

⁸⁰ OSCE, 17/11/2017, [url](#); OSCE, 01/12/2017, [url](#)

⁸¹ CES, 29/11/2017, [url](#), Novaya Gazeta, 27/11/2017, [url](#); Hromadske International, 27/11/2017, [url](#)

Eind december 2017 trad er een nieuw staakt-het-vuren in werking dat zorgde voor een afname van 80 % van het aantal gewapende incidenten en duurde tot begin januari 2018.⁸²

In januari-februari 2018 wisselden periodes van rust af met uitbarstingen van geweld.⁸³

In het begin van de lente en met Pasen 2018 was er een onderbreking van het aantal gewapende incidenten met twee wapenstilstanden op 5 en 30 maart 2018 respectievelijk. Deze pauzes duurden niet lang en in april 2018 was er een sterke toename van het aantal vijandelijkheden, voornamelijk langs de contactlijn, die verder toenamen in mei-juni 2018. Op 1 juli 2018 kwamen de strijdende partijen een staakt-het-vuren voor de periode van de oogst overeen dat leidde tot een aanzienlijke afname van het geweld.⁸⁴ Vanaf eind juli 2018 was er opnieuw een gestage toename die zich doorzette in augustus en september 2018. Dit ondanks de afspraak van een staakt-het-vuren voor het begin van het schooljaar op 1 september 2018.⁸⁵

In oktober 2018 nam het geweld toe, met in de eerste twee weken een verdubbeling van het aantal gewapende incidenten ten opzichte van de voorgaande twee weken. Dit niveau van geweld hield aan in de rest van oktober en de eerste helft van november 2018 toen er 18.000 gewapende incidenten voorvielen. In de tweede helft van november 2018 daalde dit tot 11.900.⁸⁶

In onderstaande tabel staat een overzicht van het totale aantal schendingen per jaar van het staakt-het-vuren aan de contactlijn volgens de OSCE:

Jaar	Aantal schendingen staakt-het-vuren
2016	316.397 ⁸⁷
2017	401.336 ⁸⁸
2018	312.554 ⁸⁹
1 januari – 10 november 2019	262.489 ⁹⁰

Onderstaande OSCE-kaart geeft een visueel overzicht van de schendingen van het staakt-het-vuren aan de contactlijn in 2018. De schendingen die waargenomen zijn buiten de veiligheidszone aan de contactlijn betreffen volgens de OSCE bijna allemaal oefeningen uitgevoerd met echte munitie.⁹¹

⁸² OSCE, 12/01/2018, [url](#)

⁸³ OSCE, 07/03/2018, [url](#); OSCE, 22/02/2018, [url](#)

⁸⁴ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 1; OCHA, 14/06/2018, [url](#)

⁸⁵ OHCA, 14/11/2018, [url](#); OSCE, 27/07/2018, [url](#); OSCE, 23/08/2018, [url](#); OSCE, 21/09/2018, [url](#)

⁸⁶ OSCE, 30/11/2018, [url](#); OSCE, 19/10/2018, [url](#); OSCE, 06/11/2018, [url](#); OSCE, 20/11/2018, [url](#)

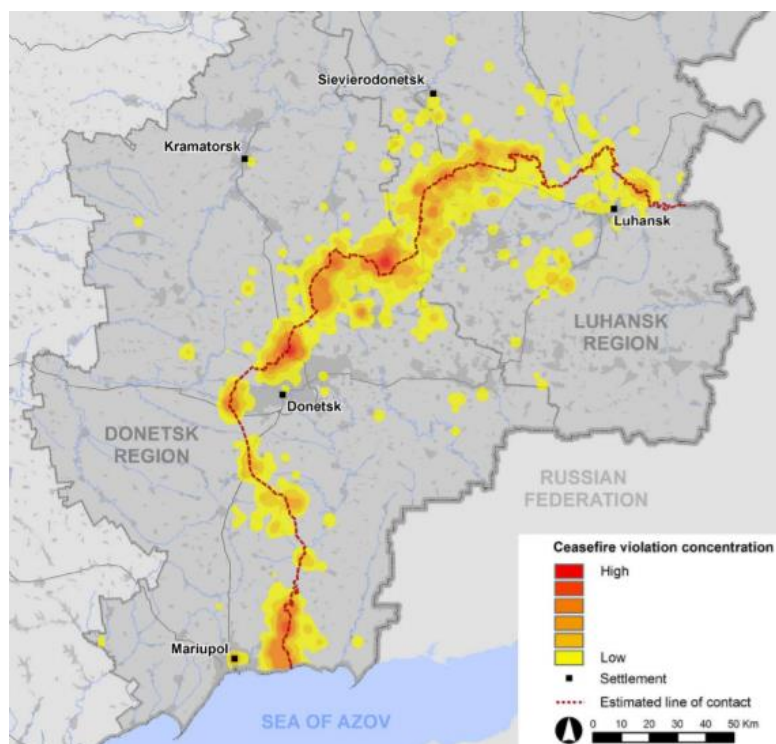
⁸⁷ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

⁸⁸ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

⁸⁹ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

⁹⁰ OSCE, 29/10/2019, [url](#); OSCE, 11/07/2019, [url](#); OSCE, 18/04/2019, [url](#); OSCE, 15/11/2019, [url](#)

⁹¹ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

 Ceasefire violations 2018⁹²

In de periode januari-maart 2019 vonden er volgens de OSCE 83.047 schendingen van het staakt-het-vuren plaats. Dit cijfer bleef in de periode april-juni 2019 redelijk stabiel met 85.483 schendingen en daalde in de periode juli-september 2019 tot 50.259 schendingen.⁹³ In de periode 30 september 2019 – 27 oktober 2019 nam de OSCE 33.200 schendingen van het staakt-het-vuren waar.⁹⁴

Op 26 juni 2019 nam de OSCE een terugtrekking waar van troepen aan beide zijden van de contactlijn ter hoogte van Stanitsiya Lugansk. Deze terugtrekking was voltooid op 30 juni 2019.⁹⁵

Op 21 juli 2019 startte een nieuw, onbeperkt staakt-het-vuren overeengekomen door de Trilaterale Contactgroep (Oekraïne, Rusland en de OSCE) en de LVR en de DVR. Volgens de OSCE was er een scherpe daling van het aantal gewapende incidenten kort nadien, maar dat steeg tegen eind september 2019 opnieuw naar het niveau van voor 21 juli 2019.⁹⁶

Eind oktober – begin november 2019 was er een terugtrekking van troepen aan beide zijden van de contactlijn ter hoogte van Zolote en Petrivske.⁹⁷

In oktober 2019 vonden er volgens UNICEF een hoog aantal incidenten plaats waardoor de Oekraïense autoriteiten het veiligheidsregime “geel” afkondigden en de separatisten het gevechtsregime “hoog”.⁹⁸ De OSCE nam een piek van 17.000 gewapende incidenten waar in de periode 30 september – 13 oktober 2019. Dit daalde tot 10.500 incidenten in de periode 28 oktober – 10 november 2019.⁹⁹

⁹² OSCE, 27/03/2019, [url](#)

⁹³ OSCE, 29/10/2019, [url](#); OSCE, 11/07/2019, [url](#); OSCE, 18/04/2019, [url](#)

⁹⁴ OSCE, 04/11/2019, [url](#)

⁹⁵ OSCE, 11/07/2019, [url](#)

⁹⁶ OSCE, 18/07/2019, [url](#); OSCE, 29/10/2019, [url](#)

⁹⁷ OSCE, 15/11/2019, [url](#)

⁹⁸ UNICEF, 20/11/2019, [url](#)

⁹⁹ OSCE, 15/11/2019, [url](#); OSCE, 18/10/2019, [url](#)

De OHCHR stipt aan dat door het gebrek aan controle door de Oekraïense overheid van de grens met de Russische Federatie en de separatistische gebieden in de Donbas, wapens, munitie en strijders gemakkelijk de DVR en de LVR binnen kunnen.¹⁰⁰

Volgens CES gebruikt Rusland een gecontroleerde toename van de intensiteit van het conflict in de Donbas om Oekraïne onder druk te zetten om het politieke luik van Minsk II uit te voeren en zo een speciale status voor de Donbas en een legaal statuut voor de gewapende militieën te creëren. Kiev houdt echter vol dat daarvoor eerst een echt staakt-het-vuren nodig is en controle door Oekraïne zelf over de grens met Rusland in het oosten.¹⁰¹ ICG schrijft dat ondanks het feit dat Rusland al meermaals verklaarde de soevereiniteit van Oekraïne over de gebieden in de Donbas te erkennen de feitelijke politieke acties van Rusland meer gericht lijken op het versterken van de separatistische entiteiten.¹⁰²

3.1. Standpunt UNHCR

UNHCR publiceerde reeds verschillende *International Protection Considerations* rapporten over de ontwikkelingen in Oekraïne. Het laatste dateert van 24 september 2015. In het rapport geeft UNHCR onderstaand standpunt over individuele procedures om te beslissen over een asielaanvraag¹⁰³:

“All claims of persons from Ukraine applying for international protection should be processed in fair and efficient procedures in accordance with existing asylum or refugee status determination frameworks. For some individuals whose claim had been rejected prior to the current events, the situation now may give rise to changed circumstances, which need to be considered if a new asylum claim is submitted. Claims for international protection made by persons having been involved in recent developments, including, for example, political and religious activists, journalists, members of minorities, and human rights defenders may need to be given particular attention. Some Ukrainians also put forth claims for international protection relating to a fear of being conscripted into the armed forces. Persons with relevant profiles may be in need of international protection in accordance with the 1951 Convention for reason of (imputed) political opinion or for reasons related to other 1951 Convention grounds.

All claims should be considered on an individual basis, taking into account the particular circumstances of each case. There may be persons who have been associated with excludable acts in the sense of Article 1F of the 1951 Convention.¹⁴⁸ In such cases, it will be necessary to examine carefully any issues of individual responsibility for crimes which may give rise to exclusion from international refugee protection.

[...]

An analysis of the possible application of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA) requires an assessment of the “relevance” as well as the “reasonableness” of the proposed IFA/IRA. In the current circumstances in Ukraine, an IFA/IRA may be relevant for individuals in areas of the country not affected by recent events.

If an IFA/IRA is deemed relevant, it must be determined, on a case-by-case basis, whether an IFA/IRA is “reasonable”, taking into account the personal circumstances of the applicant. A number of factors need to be considered in order to evaluate whether the individual would be able to live a relatively normal life without undue hardship in the area of relocation, given his or her situation. These include the safety and security situation in the proposed area of relocation, respect for human rights in that area, and the possibilities for economic survival. For reasons related to the

¹⁰⁰ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 4

¹⁰¹ CES, 10/08/2016, [url](#)

¹⁰² ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1

¹⁰³ UNHCR, 24/09/2015, [url](#) p. 15

observations made in the preceding sections, for some persons, depending on the individual circumstances of the case, the “reasonableness” criteria may not be met.”

4. Strijdende partijen in de Donbas

4.1. Oekraïne

4.1.1. Reguliere eenheden

4.1.1.1. Oekraïense leger

Bij het uitbreken van gewapende onrusten begin 2014 was het Oekraïense leger volgens het Britse militaire Royal United Services Institute (RUSI) en CES niet in staat om snel te reageren. Het grootste deel van de Oekraïense legereenheden was in het westen van het land gestationeerd en het beschikte over beperkte mogelijkheden om snel grootschalige troepenverplaatsingen te organiseren. Daarbij komt dat het Oekraïense leger lang een tekort aan financiële middelen had waardoor ze weinig gevechtstraining hadden.¹⁰⁴

Begin 2015 telde het Oekraïense leger 150.000 manschappen waarvan er 35.000 gevechtsklaar waren volgens het nieuwsmagazine Foreign Policy. Eind 2015 is de troepensterkte opgevoerd tot 240.000 man en in 2018 bedraagt het 204.000 militairen en 46.000 burgers, een aantal dat constant blijft in 2019.¹⁰⁵

Verschillende bronnen zijn het er over eens dat de huidige Oekraïense militaire eenheden er sterk op vooruitgegaan zijn tegenover de gedemoraliseerde eenheden in het begin van het conflict.¹⁰⁶ Daarnaast verwierf het Oekraïense leger sinds 2014 ook een substantiële hoeveelheid nieuw materiaal en moderniseerde het bestaande materiaal. Hierbij streefde het leger naar materiaal dat geschikt is voor samenwerking met NAVO-troepen.¹⁰⁷ In de periode 2014 – juni 2019 ontving het voor 1.5 miljard dollar militaire steun van de VS.¹⁰⁸

Op 2 november 2016 verklaart de Oekraïense president Poroshenko dat er vanaf dan geen dienstplichtige Oekraïense militairen meer actief zijn in de conflictzone in de Donbas maar enkel contractsoldaten en vrijwilligers. Volgens CES sluiten in 2016 69.000 personen een contract af bij het Oekraïense leger, waarvan 7.500 officieren. In de eerste drie maanden van 2017 sluiten nog eens 7.000 personen een contract bij het leger af. Half 2017 bedraagt het aantal contractsoldaten in het Oekraïense leger 159.000 man wat ongeveer 80 % van de voltijdse bezetting van 204.000 manschappen bedraagt. In 2017 tekenen er 30.700 Oekraïners een contract bij het leger, in 2018 zijn dat er 27.000 waarvan 1.700 officieren. Zowat 80 % van de contractsoldaten vernieuwt volgens Atlantic Council zijn contract niet na de eerste termijn.¹⁰⁹ Daarnaast heeft het leger een snel inzetbare reserve van 193.000 reservisten.¹¹⁰ De reservisten zijn onderverdeeld in OR-1 en OR-2. De OR-1 bevat

¹⁰⁴ Royal United Services Institute, 27/03/2014, [url](#); CES, 07/07/2017, [url](#)

¹⁰⁵ Foreign Policy, 04/03/2015, [url](#); McClatchy DC, 09/11/2016, [url](#); International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 180; Atlantic Council, 22/02/2019, [url](#)

¹⁰⁶ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9; Atlantic Council, 22/02/2019, [url](#); National Interest, 21/07/2019, [url](#); Galeotti M., 2019, pp. 41-46

¹⁰⁷ Ukraine Today, 20/10/2016, [url](#); McClatchy DC, 09/11/2016, [url](#); Carnegie Endowment, 07/12/2015, [url](#); Atlantic Council, 09/02/2016, [url](#); International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) pp. 179-180; Atlantic Council, 22/02/2019, [url](#); National Interest, 21/07/2019, [url](#); Galeotti M., 2019, pp. 44-46

¹⁰⁸ Congressional Research Service, 19/29/2019, [url](#) p. 30

¹⁰⁹ Atlantic Council, 22/02/2019, [url](#)

¹¹⁰ Ukraine Today, 02/11/2016, [url](#); Ukraine Today, 20/10/2016, [url](#); CES, 07/07/2017, [url](#) pp. 15-16; Korrespondent, 06/11/2018, [url](#)

reservisten met reële gevechtservaring en telt 100.000 manschappen. Men roept ze op gezette tijden op voor trainingssessies. OR-2 bevat alle mannen die geschikt zijn voor militaire dienst.¹¹¹

Het conflict in de Donbas leidde tot het creëren van zeventien nieuwe gevechts- en logistieke militaire brigades en de oprichting van een operationeel-strategisch hoofdkwartier dat verantwoordelijk is voor alle gevechtshandelingen. Dit laatste is een primeur voor het Oekraïense leger.¹¹² Daarnaast richtte men een speciaal getrainde militaire eenheid in die sinds de tweede helft van 2017 operaties uitvoert. Naast gevechtsgroepen, het 3de en 8ste *Special Purpose regiment*, telt deze eenheid ook een sterk uitgebouwde afdeling die gericht is op psychologische oorlogsvoering.¹¹³

Volgens de defensie-expert Mark Galeotti hebben de grondtroepen in 2019 zo'n dertien brigades aanwezig in de Donbas. Daarnaast heeft de luchtmacht ook zeven eenheden van lichte infanterie in de regio en is er ten slotte een apart *Special Forces* commando van 4.000 manschappen actief.¹¹⁴

4.1.1.2. Nationale Garde

De Nationale Garde is een eenheid die valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Ze werd eerst opgericht in 1991 en had officieel de functie van oproercontrole, bescherming van instellingen en bijstand leveren aan andere ordediensten. De Garde werd ontbonden in 2000. In maart 2014 werd de Nationale Garde opnieuw in het leven geroepen door waarnemend Oekraïens president Oleksandr Turchynov en het parlement. In mei 2014 telde de Nationale Garde drie bataljons met aan het hoofd commandant Stepan Poltorak. Eind december 2015 benoemde president Poroshenko de luitenant-generaal Yuriy Allorov tot nieuwe bevelhebber van de Nationale Garde.¹¹⁵ Na een opleiding van ongeveer twee maanden stuurde men eenheden van de Nationale Garde naar de conflictzone in de Donbas. Daar bleek echter dat ze te licht bewapend waren en na een wetwijziging van februari 2015 kon de Nationale Garde ook over zware wapens beschikken. In de lente van 2015 kregen eenheden van de Nationale Garde trainingen van VS-militairen en in juni 2016 kreeg de Nationale Garde een nieuwe operationele gevechtsbrigade, de 4de Snelle Respons Brigade, die beschikt over tanks en artillerie.¹¹⁶ In 2018-2019 nam hun aantal toe tot minstens negen brigades en verschillende andere eenheden.¹¹⁷ Sinds 2015 is hun opdracht echter enigszins verschoven en zet men hen meer in voor bewakings- en patrouilleopdrachten achter het front. Dit neemt niet weg dat sommige eenheden van de Nationale Garde nog opdrachten aan het front uitvoeren. Zo zijn een aantal eenheden van de Nationale Garde met in totaal een 5.000-tal manschappen tot in 2019 actief in de Donbas.¹¹⁸ Op 28 november 2018 verklaart het hoofd van de generale staf van het Oekraïense leger, generaal-majoor Rodion Timoshenko, dat het leger enkele eenheden van de Nationale Garde onder zijn gezag krijgt.¹¹⁹ In 2019 telt de Nationale Garde meer dan 40.000 manschappen.¹²⁰

¹¹¹ International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 180

¹¹² CES, 07/07/2017, [url](#) pp. 19-20

¹¹³ CES, 07/07/2017, [url](#) p. 21; International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 179

¹¹⁴ Galeotti M., 2019, p. 46

¹¹⁵ Ukraine Today, 03/06/2016, [url](#); President of Ukraine, 30/12/2015, [url](#)

¹¹⁶ Ukraine Today, 03/06/2016, [url](#); President of Ukraine, 30/12/2015, [url](#)

¹¹⁷ Novoe Vremya, 26/03/2018, [url](#); National Guard of Ukraine, s.d., [url](#)

¹¹⁸ Open Dialog, 18/05/2015, [url](#); Global Security, 03/04/2015, [url](#); Defence 24, 25/08/2016, [url](#); 24 Kanal, 26/03/2018, [url](#); National Guard of Ukraine, s.d., [url](#); Galeotti M., 2019, p. 52

¹¹⁹ Censor, 28/11/2018, [url](#)

¹²⁰ National Guard of Ukraine, s.d., [url](#)

4.1.2. Vrijwilligersgroeperingen

In de Donbas strijden aan de zijde van de reguliere Oekraïense troepen verschillende vrijwilligersbataljons mee. Volgens het analytische Ukraine-Analysen en Open Dialog ontstonden meerdere van deze eenheden uit de Maidanbeweging die tot de val van de Oekraïense president Yanukovich leidde in februari 2014. Na de vlucht van Yanukovich heeft Rusland zeer snel de controle over de Krim overgenomen en ontstonden er separatistische opstanden in Oost-Oekraïne. Voor sommige Oekraïners toonde het verlies van de Krim dat het Oekraïense leger niet in staat was zijn taak te vervullen. Hierop werden er verschillende vrijwilligerseenheden gevormd om in de Donbas tegen de separatisten op te komen. De Britse krant *The Guardian* schrijft dat het tijdelijk bestuur in Kiev het vormen van deze vrijwilligerseenheden ook aangreep om de extremistische groepen die bij de Maidanbeweging ontstonden naar Oost-Oekraïne te sturen en aan de zijde van reguliere troepen te strijden.¹²¹ Deze groepen waren immers potentieel ontwrichtend voor de politieke situatie in Kiev. Deze actie werd geleid door Andrey Purubiy, toenmalig hoofd van de Oekraïense Nationale Veiligheids- en Defensieraad. Volgens de defensie-expert Mark Galeotti zijn er in totaal een vijftigtal vrijwilligersbataljons gevormd, waarvan sommige slechts zeer kort bestonden en anderen tot heden actief zijn.¹²² Oorspronkelijk streden de vrijwilligersgroeperingen ongecontroleerd naast de Oekraïense troepen, maar tegen de lente van 2015 waren zowat alle vrijwilligersbataljons formeel ondergebracht in de reguliere structuren van de Nationale Garde, het ministerie van Binnenlandse Zaken (politie) of het ministerie van Defensie. Volgens Ukraine-Analysen vertonen de vrijwilligersgroeperingen in de praktijk nog een grote mate van onafhankelijkheid en volgens Open Dialog weigerden sommige groepen zoals Pravyi Sektor om onder de bevoegdheid van officiële structuren te vallen.¹²³ CES schrijft in 2017 dat Pravyi Sektor nog steeds onafhankelijk werkt en dat de autoriteiten hen tolereren. De paramilitaire groep Azov is ondertussen een onderdeel van de Nationale Garde, maar heeft daarbinnen nog een zekere autonomie en een eigen netwerk van trainingscentra.¹²⁴ Daarnaast heeft Azov ook een Nationale Militie opgericht die bestaat uit een duizendtal manschappen en in verschillende steden politietaken op zich neemt. Ze zeggen op te treden tegen straatcriminaliteit en drugshandel, maar nemen daarnaast ook deel aan extreemrechtse betogingen waarbij ze vaak geweld gebruiken.¹²⁵

In 2017 zijn er volgens Huseyn Aliev van de universiteit van Glasgow nog 22 vrijwilligersbataljons actief in Oekraïne. Hij voegt eraan toe dat leden van de vrijwilligersbataljons genoemd worden als uitvoerders van enkele politieke moorden in Oekraïne in 2017 en 2018.¹²⁶

In oktober 2018 schrijft ICG dat de vrijwilligersbataljons officieel ondergebracht zijn in de structuur van het Oekraïense leger, maar dat sommigen nog wel eigen schietbanen beheren en eigen insignes dragen.¹²⁷ Ukraine-Analyse schrijft in september 2018 dat de vrijwilligersbataljons in de praktijk nog een sterke autonomie hebben door eigen financiering, logistiek en rekrutering en Galeotti vermeldt in 2019 dat de vrijwilligerseenheden wel in de structuren van Defensie en het ministerie van Binnenlandse Zaken opgenomen zijn, maar dat ze vaak hun eigen identiteit behouden en dat een beperkt aantal van hen tot zekere hoogte een operationele autonomie behouden.¹²⁸

Op 11 september 2019 deelt de Nationale politie van Oekraïne mee dat drie vrijwilligersbataljons die nog niet opgegaan zijn in de officiële ordediensten hun wapens inleveren. Het gaat over het Sheik Mansoer bataljon, OUN (Organisatie van Oekraïense Nationalisten) en het 8ste bataljon van het

¹²¹ The Guardian, 13/05/2013, [url](#)

¹²² Galeotti M., 2019, p. 53

¹²³ Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#); Ukraine-Analysen, 30/06/2016, [url](#); Open Dialog, 18/05/2015, [url](#); Revue d'études comparatives Est-Ouest, 2018/2, 2, (Puglisi R.), [url](#)

¹²⁴ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 109

¹²⁵ Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) p. 3

¹²⁶ Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) pp. 2-3

¹²⁷ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

¹²⁸ Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) p. 2; Galeotti M., 2019, p. 52

Oekraïense Vrijwilligersleger. Ze behoorden tot de laatste eenheden die enkel uit vrijwilligers samengesteld zijn.¹²⁹

Hieronder volgt een kort overzicht van de voornaamste vrijwilligersbataljons en in bijlage 1 staat een schematisch overzicht van deze bataljons uit de Oekraïense krant *Kiev Post*¹³⁰:

- Aidar: Opgericht in mei 2014, valt onder het ministerie van Defensie en telt ongeveer 500 man. In 2015 was het formeel ontbonden en enkel een beperkt deel van de oorspronkelijke leden is opgenomen door Defensie.
- Azov: Opgericht in mei 2014 vanuit de groepering Patriot van Oekraïne, een paramilitaire extremistische groep die opkomt voor blanke suprematie en autoritarisme. De commandant is Andrey Biletsky. De groepering was sterk betrokken bij de strijd om de stad Mariupol. Ze valt als een speciale eenheid onder de Nationale Garde en telt ongeveer 1000 man.¹³¹
- Dnipro-1: Opgericht in april 2014 door de oligarch Igor Kolomoysky. Het valt onder het ministerie van Binnenlandse zaken en telt ongeveer 4.000 man. Nam deel aan gevechten in de conflictzone, maar doet eveneens ordehandhaving in steden. In 2015 wordt Yuryy Bereza genoemd als commandant. Hij is lid van het Oekraïense parlement.
- Donbas: Opgericht in april 2014 als een defensieve eenheid in de regio Donbas zelf, wat echter mislukte. Eerst geleid door Semen Semenchenko die dan overstapte naar het Oekraïense parlement en opgevolgd werd door Vyacheslav Vlasenko. Het bataljon valt onder de Nationale Garde en telt ongeveer 600 man. Een deel van deze gevechtseenheid valt sinds januari 2015 onder het ministerie van Defensie.
- Pravyi Sektor: Opgericht in juli 2014. In 2015 wordt Dmitry Yarosh genoemd als commandant. Hij is lid van het Oekraïense parlement en vroeger leider van de extreemrechtse organisatie Trizub (Drietand). Officieel valt dit bataljon onder het ministerie van Defensie maar volgens OHCHR en CES handelt de eenheid buiten de bevelstructuur van het Oekraïense leger. Ze is in september 2016 nog steeds langs de contactlijn gestationeerd.
- Sint-Maria bataljon: Een vrijwilligersbataljon met een uitgesproken christelijke ideologie. In 2015 is de commandant Aleksey Serdyuk.
- Sich bataljon: In juni 2014 opgericht door de extreemrechtse politieke partij Svoboda. De eenheid telt een vijftigtal man. Het Sich bataljon nam deel aan gevechten en doet eveneens aan ordehandhaving in onder andere de stad Slavyansk. Het is ondergebracht bij het Kiev Speciale Patrouilleregiment van de Nationale Garde.

Sommige vrijwilligersbataljons, zoals Aidar en Azov zijn van een extreemrechtse strekking en leden ervan worden verdacht van het plegen van oorlogsmisdaden.¹³²

4.2. Separatisten

4.2.1. Organisatie en politieke structuur

Het huidige hoofd van de Donetsk Volksrepubliek (DVR) is Denis Pushilin. Hij nam het roer over van Aleksandr Zakharchenko die op 31 augustus 2018 om het leven kwam bij een onopgehelderde aanslag in Donetsk. Het hoofd van de Lugansk Volksrepubliek (LVR) is Leonid Pasechnik. Hij was tot 25 november 2017 minister van Veiligheid in de LVR en wist toen via een gewapende coup zijn voorganger, Igor Plotnitskiy, te verdrijven.¹³³ Volgens CES, Carnegie Endowment, het project Civic Monitoring en de European Council on Foreign Relations controleert Moskou de leiders van de DVR en

¹²⁹ RFE, 13/09/2019, [url](#)

¹³⁰ Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#); Russia Direct, 18/08/2015, [url](#); Open Dialog, 18/05/2015, [url](#); OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 5; CES, 28/11/2017, [url](#) p. 108 ; Galeotti M., 2019, pp. 54-56

¹³¹ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 108; Galeotti M., 2019, p. 55

¹³² Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#)

¹³³ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 6; CES, 29/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) pp. 3-4

de LVR. Zakharchenko had mogelijk nog enige autonomie, maar Pushilin beschouwt men als zeer Moskougetrouw.¹³⁴

CES schrijft in juni 2015 dat het onduidelijk is hoe de structuur van de separatistische besturen van de DVR en de LVR er precies uitziet. Volgens ICG verliep het creëren van een coherent bestuur in het begin zeer moeizaam en voerden resten van Oekraïense instellingen grotendeels het dagelijks bestuur uit.¹³⁵ OHCHR, UNHCR, Carnegie Endowment en CES merken hierover op dat er binnen de DVR en de LVR wel gewerkt wordt aan de uitbouw van parallelle bestuursstructuren met een eigen regelgeving. Dit geldt in de eerste plaats voor de ordediensten en het justitiesysteem. Daarnaast worden er ook een eigen grondwet, staatsymbolen en nummerplaten in het leven geroepen.¹³⁶ Formeel is er een democratische structuur, met een parlement, rechtbanken en een uitvoerende macht geleid door de president en een ministerkabinet. Civic Monitoring stipt evenwel aan dat er in de praktijk geen enkele vorm van politiek pluralisme en geen vrije meningsuiting is. Enkel personen die het idee van onafhankelijkheid of integratie in de Russische Federatie aanhangen kunnen deelnemen aan het politiek proces.¹³⁷

Wat betreft justitie in de DVR en LVR schrijft de OSCE in 2015 in een uitgebreid rapport dat alle Oekraïense rechtbanken en *prokuraturs*¹³⁸ er gesloten zijn. De jurisdictie van deze rechtbanken is overgebracht naar rechtbanken in de door Oekraïne gecontroleerde gebieden. Deze rechtbanken hebben in de praktijk geen bereik meer tot in de separatistische zones. De DVR en de LVR proberen een eigen justitiesysteem op te richten. Dat is volgens de OSCE, OHCHR en de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) niet legitiem, niet transparant en onderbemand. Hierdoor heeft de plaatselijke bevolking geen toegang tot een volwaardig justitiesysteem. In 2018 schrijft OHCHR dat een deel van de beroepsrechtbanken die er volgens lokale wetgeving moeten zijn in de praktijk niet bestaan. Dit leidt ertoe dat sommige gedetineerden voor een onbepaalde termijn in detentie zitten zonder dat ze hiertegen beroep kunnen aantekenen.¹³⁹ Het analytische Ukraine-Analysen schrijft in 2019 dat het gerecht in de DVR en de LVR professioneel tekortschiet en een gebrek aan onafhankelijkheid vertoont.¹⁴⁰

Volgens onder andere CES, Carnegie Endowment en RUSI voerde Rusland van bij het begin een sterke controle uit over de DVR en de LVR. Zo speelden enkele Russische staatsburgers tijdens de ontstaansperiode van deze separatistische regio's een voorname rol in het bestuur. Voorbeelden hiervan zijn Igor "Sterlkov" Girkin en Aleksandr Boroday die men aan de Russische geheime diensten linkt. Na de eerste successen plaatste Rusland dan personen uit de Donbas zelf op leidende posities om zo aan te geven dat de lokale bevolking achter de eis van separatisme stond. Vanaf ongeveer de zomer van 2014 stuurde Rusland zogenaamde *kurators* naar de Donbas om de Russische controle over de gebieden te organiseren. De rol van deze *kurators* binnen het bestuur bestaat vooral uit het oplossen van interne disputen, het leiden van de militaire operaties en zorgen dat de plaatselijke leiders het beleid van Rusland volgen. Volgens ICG zijn er vanaf september 2015 vooral Russische FSB-leden aangesteld als *kurators*. Verschillende bronnen noemen Vladislav Surkov, het vroegere hoofd van de presidentiële administratie van Vladimir Poetin, als de voornaamste politieke *kurator* in

¹³⁴ European Council on Foreign relations, 01/09/2016, [url](#); CES, 29/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 3; CES, 03/09/2018, [url](#); CES, 13/11/2018, [url](#); Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, [url](#) pp. 61-62

¹³⁵ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 6; CES, 17/06/2015, [url](#)

¹³⁶ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; CES, 17/06/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 3; Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, [url](#) p. 64

¹³⁷ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 10

¹³⁸ Term waarmee in Oekraïne de instantie aangeduid wordt waarvan de bevoegdheden in grote lijnen overeenkomen met die van de Openbare aanklager in België

¹³⁹ OSCE, 22/12/2015, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) pp. 1-2, OHCHR, 04/05/2016, [url](#) pp. 17-18; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 19

¹⁴⁰ Ukraine-Analysen nr. 226, 09/12/2019, [url](#)

de Donbas.¹⁴¹ De invloed van Surkov en de FSB loopt niet altijd gelijk. Zo verklaart Dmitriy Dikhtarenkyo, een journalist uit Lugansk, dat Pasenchik, die in november 2017 het nieuwe hoofd van de LVR werd, dicht bij de Russische FSB stond en hierdoor de mogelijkheid had om in de LVR stromannen van Surkov te verwijderen.¹⁴²

De PACE nam in oktober 2016 een resolutie aan waarin het stelt dat de DPR en de LVR opgericht, gesteund en feitelijk gecontroleerd worden door de Russische Federatie.¹⁴³

Rusland toonde oorspronkelijk weinig interesse in het creëren van politieke structuren in de DVR en de LVR. Sinds de herfst van 2015 ondernam Moskou toch stappen in die richting. Zo werden lokale leidersfiguren vervangen door Moskougetrouwen, zoals Denis Pushilin die in de plaats van Andrey Purgin aangesteld werd als voorzitter van het DVR parlement en sinds september 2018 hoofd van de DVR is. Ten slotte begon Moskou vanaf de herfst van 2015 met het betalen van pensioenen, sociale uitkeringen en lonen van ambtenaren en separatistische strijders in deze regio's (sindsdien is de Russische roebel er het dominante betaalmiddel). Een RUSI-rapport schrijft in 2019 aan de hand van gelekte e-mails van de Russische autoriteiten dat de Russische Federatie met aanzienlijke budgetten de DVR en de LVR financieel overeind houdt.¹⁴⁴ Volgens onderzoek van de Washington Post gebeurt deze financiering grotendeels via een financiële constructie in het separatistische Zuid-Ossetië.¹⁴⁵ Volgens Oekraïense schattingen betaalde Rusland in 2017 drie miljard US dollar aan de regio's.¹⁴⁶ Daarnaast zorgt Moskou sinds 2015 ook voor de bevoorrading van de DVR en de LVR van gas en elektriciteit.¹⁴⁷ Na de moord op Zakharchenko in augustus 2018 onderneemt Moskou stappen om ook de economie van de DVR onder zijn rechtstreekse controle te krijgen door de voornaamste bedrijven in de DVR in het door Moskou gecontroleerde conglomeraat Vnestorgservis onder te brengen. Daarnaast zou Surkov een hogere Russische bijdrage voor het budget van de regio's beloofd hebben aan Pushilin.¹⁴⁸

Op 11 november 2018 vonden er regeringsleiders- en parlamentsverkiezingen plaats in de DVR en de LVR (zie 1. Korte Geschiedenis).¹⁴⁹

De centrale besturen van de DVR en de LVR proberen ondertussen hun invloed in de door hun gecontroleerde gebieden verder te versterken en alle gewapende groepen onder hun controle te krijgen. Volgens CES was de DVR daar in juni 2015 al grotendeels in geslaagd maar bleef het centrale gezag in de LVR zwak. In de DVR controleerde Zakharchenko twee eenheden: de republikeinse garde (ook: Zakharchenko garde) en de *specnaz*. Volgens CES en het project Civic Monitoring plaatste Moskou na Zakharchenko's dood in augustus 2018 ook deze eenheden onder zijn direct militair bevel.¹⁵⁰

¹⁴¹ CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 3-4, 12 ; RFE, 03/11/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 24-25; European Council on Foreign Relations, 01/09/2016, [url](#); Hromadske International, 27/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 4; Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, [url](#); RUSI, 16/07/2019, [url](#)

¹⁴² Hromadske International, 27/11/2017, [url](#)

¹⁴³ PACE, 26/09/2016, [url](#); PACE, 12/10/2016, [url](#)

¹⁴⁴ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 7; ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 1, 4; Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 3; RUSI, 16/07/2019, [url](#) pp. 33-34

¹⁴⁵ The Washington Post, 21/11/2018, [url](#)

¹⁴⁶ Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, p. 64, [url](#)

¹⁴⁷ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 18/04/2017, [url](#)

¹⁴⁸ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5; Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, p. 64, [url](#)

¹⁴⁹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) pp. 5-6

¹⁵⁰ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5; CES, 13/11/2018, [url](#)

Volgens ICG is corruptie alomtegenwoordig in de DVR en de LVR en een belangrijke bron van zelfverrijking voor de huidige elite.¹⁵¹ Thomas De Waal van Carnegie Endowment stelt dat de twee gebieden sterk gecriminaliseerd zijn.¹⁵²

4.2.2. Strijdkrachten

De strijdkrachten van de separatisten in de Donbas zijn onderverdeeld in de Donbas Volksmilitie en de Lugansk Volksmilitie, die beide op hun beurt samengesteld zijn uit een aantal separatistische strijderseenheden. Er is weinig informatie over de troepensterkte van deze eenheden. ICG en OHCHR citeren Westerse functionarissen volgens wie ze 35.000 à 42.000 manschappen tellen. Volgens de Oekraïense autoriteiten zijn ongeveer 8.000 van hen Russische vrijwilligers. Een aantal vrijwilligers van voornamelijk Europese landen streed eveneens mee in deze eenheden (in 2016 was er volgens OHCHR sprake van een vijftigtal personen). Volgens de defensie-expert Mark Galeotti¹⁵³ telt de DVR Volksmilitie in 2018 17.000 à 22.000 manschappen en de LVR Volksmilitie 9.000 à 13.000 manschappen. In deze Volksmilities van de DVR en de LVR zijn alle separatistische milities opgenomen die in het begin van het conflict nog enige onafhankelijkheid genoten. De DVR Volksmilitie (ook Eerste Legerkorps genoemd) wordt geleid door het Operaties Commando van de DVR dat volgens Civic Monitoring gecontroleerd wordt door Russische officieren. Hetzelfde geldt voor de LVR Volksmilitie (ook Tweede Legerkorps genoemd) die geleid wordt door het Operaties Commando van de LVR. De LVR Volksmilitie is kleiner dan die van de DVR en is volgens Galeotti nog minder gedisciplineerd. Formeel staat de DVR Volksmilitie onder het bevel van de eerste minister of het hoofd van de ministerraad van de regio.¹⁵⁴

Na de moord op Zakharchenko in augustus 2018 zijn er nog twee militaire eenheden van de DVR, de republikeinse garde en de *specnaz*, onder de controle van de DVR Volksmilitie gebracht. Voordien had Zakharchenko onafhankelijk zeggenschap over deze eenheden, wat hem een zekere militaire autonomie gaf.¹⁵⁵

Daarnaast beschikt de DVR ook nog over de gewapende eenheden van het ministerie van Staatsveiligheid. Deze voeren voornamelijk statische bewakingsopdrachten uit, maar hebben ook een speciale operaties eenheid: Zastava.¹⁵⁶

ICG schrijft dat de rekruteringspool van de separatisten beperkt is, wat het voor hen op de lange termijn moeilijk maakt om geleden verliezen aan manschappen opnieuw aan te vullen. De defensie-expert Mark Galeotti voegt hieraan toe dat het de separatisten ertoe aanzet om ook vrouwen toe te laten tot gevechtsfuncties.¹⁵⁷

Voordat men de separatistische strijdersgroepen samenbracht in de Volksmilitie oefenden ze soms lokaal een eigen gezag uit. Zo schrijft CES in juni 2015 dat er op dat moment in Donetsk alleen zo'n zeventien separatistische strijdersgroepen actief waren die elk een eigen territorium of economische sector beheersten. Soms overlaptten deze sectoren wat tot conflicten tussen de bataljons kon leiden. Naast de militaire activiteit in het gebied droegen deze conflicten nog verder bij tot instabiliteit. Na de

¹⁵¹ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 13-15

¹⁵² Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, [url](#) p. 61

¹⁵³ Galeotti M., 2019, pp. 27 & 30

¹⁵⁴ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10 ; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 9 & 11; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 4; Galeotti M., 2019, pp. 21, 26-28

¹⁵⁵ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5; Galeotti M., 2019, p. 27

¹⁵⁶ Galeotti M., 2019, p. 26

¹⁵⁷ Russia Direct, 18/08/2015, [url](#); CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10 ; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 9 & 11; OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 7; Galeotti M., 2019, p. 21

inname van Debaltseve in februari 2015 nam CES een toename van dergelijke interne conflicten waar.¹⁵⁸

Uit de geraadpleegde bronnen blijkt dat het niet altijd duidelijk is wie voordien binnen de DVR en de LVR deze strijderseenheden controleerde. Zo waren volgens CES een deel van de separatisteneenheden afhankelijk van lokale belangengroepen en waren sommigen samengesteld uit buitenlandse militanten (Russen en Tsjetsjenen) en groepen Kozakken.¹⁵⁹ In de DVR was er volgens CES echter een zekere stabiliteit in de belangenverdeling van de verschillende eenheden, in tegenstelling tot de LVR. Enkele rebellencommandanten in de LVR, die een onafhankelijke koers voeren of de plaatselijke leiders van corruptie beschuldigden, werden onder onduidelijke omstandigheden gedood. In 2015 kwamen onder andere de volgende commandanten zo om het leven: Evgeniy Ishchenko, Aleksey Mozgovoy en Pavel Dremov.¹⁶⁰

De separatisteneenheden waren volgens ICG en Galeotti oorspronkelijk weinig gedisciplineerd en hadden nauwelijks een capabele leiding. De eenheden zijn ondertussen zowat allemaal gereorganiseerd door Russische officieren die de leiding overnamen. Deze reorganisatie leidde volgens ICG tot een sterke afname van de rechtstreekse controle over de eenheden door de leiding van de DVR.¹⁶¹ In 2017 schrijft CES dat de militaire eenheden van de DVR en de LVR gecontroleerd worden door Russische strijdkrachten, de militaire inlichtingendienst (GRU) en de FSB.¹⁶²

Hieronder staat een overzicht van enkele van de voornaamste separatisteneenheden:¹⁶³

- Oplot bataljon: Opgericht door Aleksandr Zakharchenko, het voormalige hoofd van de DVR. Het was een van de eerste separatistische strijdersgroepen. In 2015 wordt Mikhail Tikhonov als hun commandant genoemd.
- Vostok brigade: Opgericht door Aleksandr Khodakovsky, het hoofd van de Veiligheidsraad van de DVR. Vostok is betrokken bij speciale operaties en zou ook buitenlanders in zijn rangen tellen. Bij de oprichting in mei 2014 zou er een groot aantal Tsjetsjenen in de eenheid gediend hebben, maar het zou al snel aangevuld zijn met lokale strijders.
- Russisch-Orthodox leger: Opgericht in mei 2014. Zou mogelijk 4.000 leden tellen en werd geleid door de Russische officier Igor "Strelkov" Girkin tot deze de Donbas verliet. Mikhail Veri wordt in 2015 genoemd als commandant. Het zou voornamelijk bestaan uit lokale vrijwilligers en een klein aantal Russische vrijwilligers. Het wordt beschuldigd van mensenrechtenschendingen.
- Voskhod bataljon: Opgericht in juni 2014 en telt mogelijk een 300-tal leden. In 2015 wordt Valery Kaurov als commandant vermeld.
- Sparta en Somalia bataljons. Ze werden respectievelijk geleid door Arceny Pavlov ("Motorola") en Mikhail Tolstykh (Pavlov werd in oktober 2016 gedood). Deze bataljons waren nauw betrokken bij de strijd voor de luchthaven van Donetsk.
- Leger van het Zuidoosten: Deze eenheid omvat het grootste deel van de strijdkrachten van de LVR en is samengesteld uit een tiental kleinere eenheden. Na de dood van de eerste commandant, Aleksey Mozgovoi, wordt in 2015 Sergey Ignatiev als commandant genoemd.

¹⁵⁸ CES, 17/06/2015, [url](#)

¹⁵⁹ CES, 17/06/2015, [url](#); Galeotti M., 2019, pp. 19-21

¹⁶⁰ CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 13; CES, 29/11/2017, [url](#)

¹⁶¹ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10; ICG, 01/03/2016, [url](#); ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 13; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 24-25; Galeotti M., 2019, pp. 19-21

¹⁶² CES, 29/11/2017, [url](#)

¹⁶³ Russia Direct, 18/08/2015, [url](#); Truth Hounds, 27/06/2019, [url](#); Galeotti M., 2019, pp. 22-24

4.3. Russische Federatie

Dit deel handelt over reguliere Russische legereenheden die rechtstreeks onder Russisch bevel opereren. Russische staatsburgers die zich als vrijwilliger aansluiten bij separatistische strijdkrachten in de Donbas horen niet bij deze categorie.

Het Britse militaire Royal United Services Institute (RUSI) schrijft dat Russische artillerie vanaf juni 2014 vanuit de Russische Federatie Oekraïense troepen beschoot toen die met succes oprukten tegen de separatistische eenheden. Vanaf 11 augustus 2014 was er volgens RUSI een eerste grote instroom van reguliere Russische troepen die actief deelnamen aan de strijd aan de zijde van de separatisten. In augustus 2014 waren er tussen de 3.500 en de 6.500 Russische manschappen actief in Oekraïne wat opliep tot ongeveer 10.000 in december 2014. Eind februari 2015 waren er nog 8.000 à 9.000 Russische manschappen in de Donbas aanwezig die volgens ICG actief deelnamen aan de gevechten. In maart 2015 liep dit aantal nog op met een kleine 2.000.¹⁶⁴ Volgens de Oekraïense generale staf zijn er in september 2016 nog 6.000 Russische militairen actief in de Donbas.¹⁶⁵ In december 2016 schrijft ICG dat er nog 5.000 à 6.000 Russische manschappen in de Donbas aanwezig zijn.¹⁶⁶ De defensie-expert Mark Galeotti oordeelt in 2019 dat het precieze Russische troepenaantal fluctueert, maar dat er doorheen het conflict gemiddeld 10.000 Russische militairen in de Donbas actief zijn.¹⁶⁷

Een rapport van de ngo Ukrainian Helsinki Human Rights Union documenteert hoe het Russische leger militaire steun verleent aan DVR en LVR troepen door wapenleveringen, rechtstreekse deelname aan gevechten en plannen van militaire operaties. Daarnaast vermelden dit rapport en ook Galeotti dat ook private militaire bedrijven met nauwe banden met de Russische ordediensten deelnemen aan de strijd in de Donbas. Voorbeelden van enkele van dergelijke bedrijven zijn: RSB-Group, MAR, ATK-Group en Wagner Group.¹⁶⁸

Volgens RUSI worden de Russische eenheden niet in hun normale samenstelling opgesteld, maar worden ze ad hoc samengesteld uit militaire eenheden van verschillende geografische locaties in de Russische Federatie. Zo kan het aantal slachtoffers verspreid worden over de verschillende Russische eenheden die deelnamen aan de operatie waardoor de slachtoffers gemakkelijker te verbergen zijn.¹⁶⁹ Ook Prometheus en Galeotti schrijven dat de Russische troepen in de Donbas uit verschillende geografische locaties in de Russische Federatie komen, maar ook van Russische militaire basissen in Tadzjikistan, Transnistrië, Abchazië en de Krim.¹⁷⁰

Sinds het beëindigen van de actieve militaire operatie is het aantal Russische militaire eenheden in de Donbas sterk verminderd volgens CES, ICG en Prometheus. Russische eenheden zijn nog wel sterk aanwezig aan de Russische zijde van de grens met oostelijk Oekraïne en kunnen snel ontplooid worden in de Donbas. Het Institute for the Study of War schrijft in 2018 dat het Russische 20ste Gecombineerde-wapens Leger waarschijnlijk verantwoordelijk is voor de acties in Oost-Oekraïne. Het controleert de 3de en de 144ste Gemotoriseerde geweerddivisies. Daarnaast heeft Rusland ook nog twee infanteriebataljons in Moldavië en sinds de lente van 2017 vier regimenten van de 150ste Gemotoriseerde geweerddivisie in de nabijheid van Oekraïne.¹⁷¹ Het International Institute for Strategic Studies schrijft in 2018 dat Rusland zijn troepen aan de grens met Oekraïne blijft versterken met zowel manschappen als infrastructuur. Voordien waren daar nauwelijks troepen aanwezig, maar nu

¹⁶⁴ Royal United Services Institute, 09/03/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9

¹⁶⁵ Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#)

¹⁶⁶ ICG, 19/12/2017, [url](#)

¹⁶⁷ Galeotti M., 2019, p. 34

¹⁶⁸ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 30/05/2018, [url](#); Galeotti M., 2019, p. 38

¹⁶⁹ Royal United Services Institute, 09/03/2015, [url](#)

¹⁷⁰ Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 69; Galeotti M., 2019, p. 34-36

¹⁷¹ CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9; Prometheus Center, 04/2017, [url](#) pp. 67-68; Institute for the Study of War, 03/2018, [url](#) pp. 12 & 15

brengt men er vanuit heel Rusland troepen naartoe en richt men er nieuwe legerbrigades op.¹⁷² Om voldoende manschappen te kunnen sturen richt Rusland zogenaamde "bataljon tactische groepen" (BTG) op. Deze vormt men door vrijwillige manschappen van verschillende bestaande eenheden aan te trekken voor deze BTG's. Op die manier kan men voldoende contractsoldaten aantrekken en naar Oekraïne sturen. De dienstplichtige soldaten die in de bestaande eenheden hun dienst vervullen mogen volgens de Russische wetgeving immers niet ingezet worden voor een gewapend conflict in het buitenland.¹⁷³

De Russische eenheden zijn niet meer actief aan het front, maar staan opgesteld aan de tweede of derde verdedigingslijn of voeren ondersteunende functies uit. Alleen Russische officieren die lokale eenheden leiden of beperkte aantallen Russische speciale eenheden opereren nog aan de frontlijn. Volgens het Institute for the Study of War doen de Russische troepen zo ervaring op in het inschakelen van lokale strijdersgroepen.¹⁷⁴

OHCHR citeert in februari 2016 de OSCE volgens welke er nog steeds dagelijks mannen en vrouwen in militaire kledij de grens tussen de Russische Federatie en de Donbas oversteken. De Oekraïense generale staf gaat ervan uit dat de Russische reguliere eenheden zo in kleine groepen de Donbas binnenkomen en geregeld afgelost worden. In rapporten van juni en september 2016 schrijft OHCHR dat er dan nog steeds vanuit de Russische Federatie munitie, wapens en manschappen naar de Donbas gevoerd worden wat het conflict in stand houdt.¹⁷⁵ Ook in 2018 maakt de OSCE nog melding van transporten die vanuit de Russische Federatie de onbewaakte grens tussen de separatistische gebieden en de Russische Federatie oversteken.¹⁷⁶

Wat betreft verliezen die Russische troepen leden in de Donbas is er geen officiële informatie beschikbaar. De Russische versie van het tijdschrift Forbes schrijft dat volgens kortstondig beschikbare gegevens over uitgaven van het Russische ministerie van Defensie er in 2015 2.000 nieuwe uitkeringen betaald werden aan nabestaanden van Russische militairen gesneuveld in een gewapend conflict en 3.200 uitkeringen aan Russische militairen die zwaargewond raakten bij een gewapend conflict. Volgens Forbes gaat dit over Russische militairen die vochten in de Donbas.¹⁷⁷

5. Typologie van het geweld in de Donbas

5.1. Militair geweld

In het eerste hoofdstuk van deze COI-Focus staat dat sinds het uitbreken van het conflict in februari 2014 er zich periodes van hevige gevechten met de inzet van zware wapens hebben voorgedaan in de Donbas. In de periode die deze COI Focus behandelt (november 2015 - november 2019) doet het militaire geweld zich voornamelijk voor langs de zogenaamde contactlijn (zie hoofdstuk 6. Geografische verdeling) en bestaat het vooral uit wederzijdse beschietingen met artillerie, mortieren en geweervuur en acties door sluipschutters. Daarnaast is er ook sprake van zogenaamde *hit-and-run*-aanvallen door beide partijen waarbij kleine eenheden kort het vijandelijke gebied binnendringen voor een beperkte militaire actie en zich vervolgens terugtrekken. In deze zone rond de contactlijn werden en worden er mijnevelden aangelegd, zowel antipersoons- als antitankmijnen. De posities

¹⁷² International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#), p. 172

¹⁷³ Galeotti M., 2019, pp. 38-39

¹⁷⁴ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 12; Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#); Prometheus Center, 04/2017, [url](#) pp. 67-68; Institute for the Study of War, 03/2018, [url](#) p. 10

¹⁷⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10; OHCHR, 03/06/2016, [url](#); OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5, 8; Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#)

¹⁷⁶ OSCE, 19/10/2018, [url](#); OSCE, 21/09/2018, [url](#)

¹⁷⁷ Forbes, 25/08/2015, [url](#)

van mijnevelden worden volgens ICG en Ukraine-Analysen vaak niet bijgehouden zodat kennis hierover met troepenrotaties verloren gaat.¹⁷⁸

In juni 2018 schrijft OHCHR dat er nabij de contactlijn nog steeds artillerie, mortieren en raketlanceerinstallaties aanwezig zijn en dat deze frequent gebruikt worden, in strijd met het Minsk-akkoord.¹⁷⁹ In juni 2019 roept OHCHR nogmaals op om zware wapens weg te halen van de contactlijn en schrijft ze dat er nog steeds geregeld beschietingen plaats vinden.¹⁸⁰

OHCHR, PACE, IGC, IPHR en de OSCE schrijven in 2016 – 2018 dat de Oekraïense strijdkrachten geregeld posities innemen nabij steden en dorpen en dat gewapende eenheden van de DVR en de LVR zich vaak opstellen binnen residentiële zones. Dit brengt de plaatselijke burgerbevolking in gevaar bij het uitbreken van gevechten en beschietingen. Beide partijen in het conflict zetten militaire posities op in tuinen, woningen en appartementen van burgers, in scholen en peuterscholen in of nabij hospitalen. Daarbij wordt voor een deel militair materiaal gebruikt dat niet in staat is om precieze beschietingen uit te voeren. Soms plaatsen militairen zich in een civiele zone om beschietingen uit te voeren en vertrekken dadelijk erna. Bij beantwoording van deze beschietingen lopen de burgers een risico.¹⁸¹ Volgens PACE worden residentiële zones soms doelbewust en op een willekeurige wijze beschoten.¹⁸² In 2017 publiceert de ngo IPHR een rapport waarin het tientallen incidenten documenteert waarbij civiele doelwitten ofwel doelbewust beschoten werden ofwel als zijdelingse schade vielen bij militaire acties zonder dat men rekening houdt met de nabijheid van civiele infrastructuur.¹⁸³ In 2018 schrijft ICG dat Oekraïense strijdkrachten minder vaak militaire installaties nabij dichtbewoonde zones plaatsen dan de separatisten, maar dat het dus nog wel steeds plaatsvindt. Hierbij is er sprake van een afstand van enkele honderden tot tien meter.¹⁸⁴ In 2019 blijft OHCHR incidenten rapporteren waarbij de beide strijdende partijen wapens en militaire stellingen nabij burgerwoningen aan de contactlijn plaatsen.¹⁸⁵

Zowel het Oekraïense leger als de separatisten maken gebruik van landmijnen waaronder antipersoonsmijnen. Dit ondanks het feit dat Oekraïne in 1997 het verdrag voor verbod op landmijnen tekende. Volgens OHCHR zijn er op grote stukken landbouwgrond in Oost-Oekraïne landmijnen geplaatst. Er zijn meerdere meldingen van personen die gedood of verwond werden door landmijnen. In de nabijheid van de contactlijn is het risico hiertoe het grootst.¹⁸⁶ Op 1 maart 2016 tekent de Trilaterale Contactgroep een overeenkomst volgens welke tegen 31 maart 2016 alle mijnevelden in bewoonde gebieden aangeduid en omheind moeten worden. Volgens de OSCE is deze overeenkomst niet uitgevoerd en legt men nog voortdurend nieuwe mijnevelden en *boobytraps* aan.¹⁸⁷ In september 2017 merkt OHCHR op dat burgers nabij de contactlijn een risico lopen ten gevolge van mijnen en *boobytraps*. De strijdende partijen ontmijnen niet en duiden mijnevelden die zich in gebieden bevinden waar burgers vaak komen niet aan.¹⁸⁸ OHCHR schrijft in 2017 en de OSCE in 2019 dat het

¹⁷⁸ OCHA, 26/10/2016, [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp.1-6; HRW, 06/04/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 1; HRW, 17/02/2017, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#); Ukraine-Analysen nr. 204, 06/07/2018, [url](#) p. 23; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) pp. 6-8; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) pp. 5-7

¹⁷⁹ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) pp. 4-7

¹⁸⁰ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) pp. 6 & 28; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 5

¹⁸¹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6 & 11; OSCE, 31/08/2016, [url](#); OSCE, 20/07/2016, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 3-4; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) pp. 14-15; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 34-38; Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) pp. 30-31; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4; OSCE, 16/09/2017, [url](#) pp. 16-19; OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 4-6; OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 5; IPHR, 19/12/2017, [url](#) pp. 84-86; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) pp. 4-7

¹⁸² PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2

¹⁸³ IPHR, 19/12/2017, [url](#)

¹⁸⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 20

¹⁸⁵ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 6

¹⁸⁶ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁸⁷ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 22 & 24; OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁸⁸ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4

risico voor de burgerbevolking verder toegenomen is door een verhoogd aantal mijnen en *Improvised explosive devices* (IED) nabij drukbezochte plaatsen en civiele infrastructuur.¹⁸⁹ In november 2018 herhaalt de OSCE dat er nog steeds een sterke aanwezigheid van mijnen is in de conflictzone en dat men er nog nieuwe plaatst. Zo stellen OSCE-waarnemers in november 2018 nieuwe mijnenvelden vast nabij de dorpen Vodiane en Pikuzy.¹⁹⁰ Volgens Mine Action Review is de precieze omvang van de besmetting door mijnen niet gekend, maar de hoogste concentratie zou voorkomen in de 15 km zone langs beide zijden van de contactlijn. De schatting van de Oekraïense overheid dat 7.000 km² besmet zou zijn met mijnen en blindgangers is volgens Mine Action Review niet geloofwaardig en het reële cijfer is heden moeilijk in te schatten. In de periode 2014 – 2019 is er 0,66 km² terrein mijnenvrij gemaakt.¹⁹¹ Volgens OCHA verblijven er in mei 2018 langs de contactlijn ongeveer 1,9 miljoen personen in zones waar landmijnen en onontpofte explosieven aanwezig zijn.¹⁹² In juli 2019 voegen OCHA en UNHCR eraan toe dat de Donbas wereldwijd een van de zones is met de hoogste graad van besmetting door mijnen en op de derde plaats komt wat betreft het aantal slachtoffers. Sinds 2014 vielen er 1.000 slachtoffers door landmijnen en in 2018 viel 43 % van het totaal aantal slachtoffers door mijnen.¹⁹³

Onderstaande kaart van UNHCR geeft een geografisch overzicht van het aantal slachtoffers door mijnen in de periode mei 2014 – januari 2019:

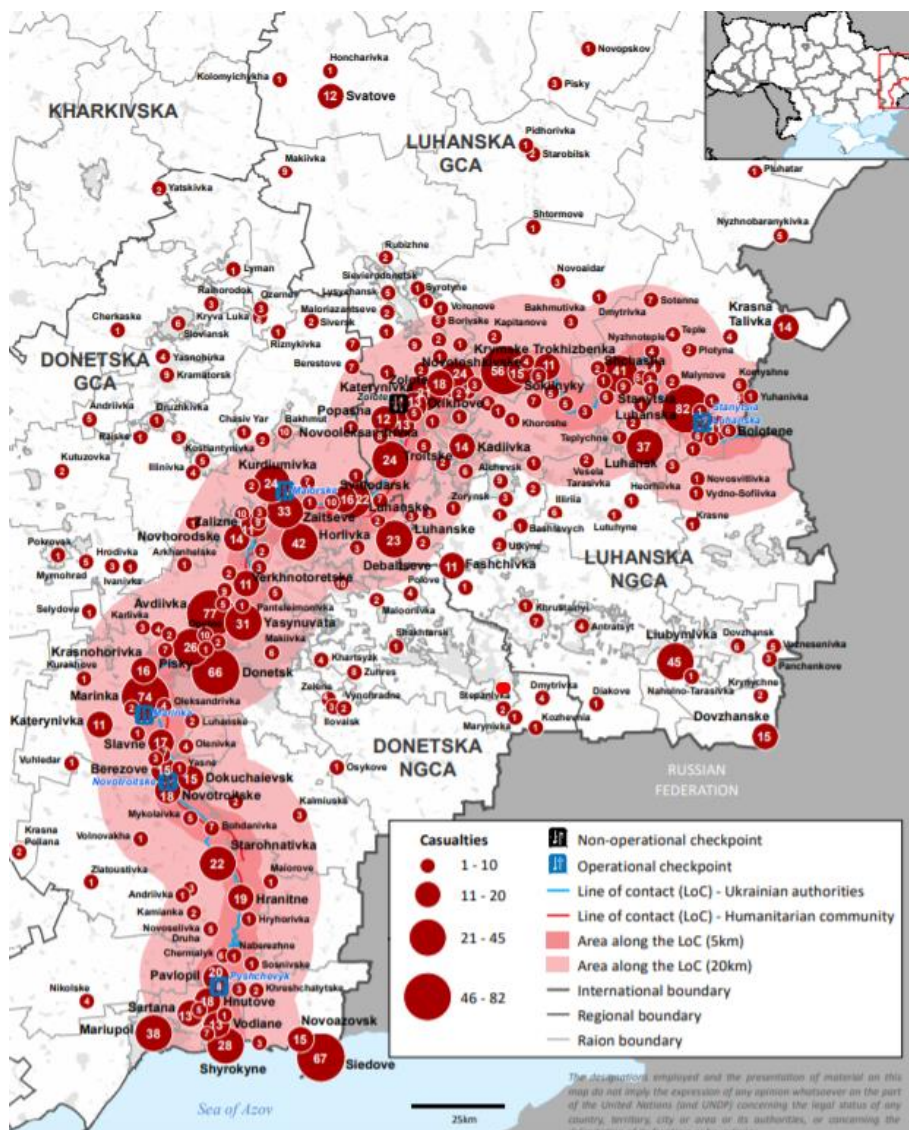
¹⁸⁹ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 5; OSCE, 05/12/2019, [url](#) pp. 21-22

¹⁹⁰ OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁹¹ Mine Action Review, 11/2019, [url](#)

¹⁹² OCHA, 07/05/2018, [url](#)

¹⁹³ OCHA, 25/07/2019, [url](#); UNHCR, 18/03/2019, [url](#)

 Mine and ERW casualties¹⁹⁴

5.2. Ander conflict gelieerd geweld

OHCHR, UNHCR, PACE, Carnegie Endowment de ngo's Vostok-SOS en IPHR schrijven in verschillende rapporten in 2016, 2017, 2018 en 2019 dat er in de DVR en de LVR sprake is van ernstige mensenrechtenschendingen tegen de burgerbevolking. Hierbij is er sprake van buitenrechtelijke executies, foltering en mishandeling, ontvoeringen, illegale detentie en dwangarbeid. De plaatselijke bevolking kan hierbij geen beroep doen op een effectieve bescherming van haar rechten. Er is geen betrouwbaar rechtssysteem voorhanden.¹⁹⁵

¹⁹⁴ UNHCR, 06/03/2019, [url](#)

¹⁹⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) pp. 8 & 15-19; OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5; PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 1; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 27-30; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) pp. 1-2; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 14-15; Vostok SOS, 05/2018, [url](#); Carnegie Endowment (De Waal T.), 03/12/2018, [url](#) p. 64; Vostok-SOS, 27/09/2019, [url](#); OHCHR, 17/01/2019, [url](#)

OHCHR documenteerde arbitraire executies die uitgevoerd werden door strijderseenheden die onder controle staan van de DVR en de LVR. OHCHR vermeldt onder andere volgende strijderseenheden: Kerch, Odessa, Rus, Somalia, Sparta, Vostok, Zaria, Brianka SSSR en International Pyatnashki bataljon.¹⁹⁶

Volgens OCHA en de lokale ngo-koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) is er voor personen die langs de contactlijn verblijven een verhoogd risico voor gendergerelateerd geweld. Vooral vrouwen, meisjes en jonge mannen lopen risico. OCHA ziet de concentratie van militairen, zwakke ordehandhaving en straffeloosheid als factoren die deze risico's verhogen. Volgens onderzoek van JPD doen een groot deel van de gedocumenteerde gevallen van gendergerelateerd geweld zich voor in de DVR en de LVR en is in het algemeen het aantal van dergelijke gevallen sterk onderschat.¹⁹⁷ Ook de OSCE schrijft in 2018 dat het aantal gevallen van gendergerelateerd geweld zowel in de DVR en de LVR als in de door de overheid gecontroleerde gebieden sterk ondergerapporteerd zijn.¹⁹⁸

OHCHR voerde onderzoek uit naar conflictgerelateerd seksueel geweld in Oekraïne in de periode maart 2014 – 31 januari 2017. Volgens de bevindingen van OHCHR wordt seksueel geweld niet als strategisch of tactisch wapen gebruikt door de strijdende partijen in Oekraïne. De meeste gedocumenteerde gevallen deden zich volgens OHCHR en de ngo International Federation for Human Rights (FIDH) voor in de context van detenties, zowel door overheidseenheden als door LVR- en DVR-eenheden, alhoewel FIDH stelt dat de meeste meldingen uit de LVR en DVR komen. Zowel mannen als vrouwen zijn hiervan het slachtoffer. Naast rechtstreeks seksueel geweld werden slachtoffers ook vaak bedreigd met seksueel geweld tegen hun naasten. De meeste getuigenissen dateren van 2014 – 2015, maar volgens OHCHR vindt het plaats tot in 2017 en 2018. Buiten plaatsen van detentie lopen burgers, vooral vrouwen, ook risico op seksueel geweld aan controleposten van zowel Oekraïense als van LVR- en DVR-eenheden. De aanwezigheid van gewapende troepen in bevolkte zones verhoogt ook daar het risico op seksueel geweld. Er is volgens OHCHR een hoge mate van straffeloosheid voor daders van conflictgerelateerd seksueel geweld.¹⁹⁹ Volgens cijfers die de Ukrainian Helsinki Human Rights Union verkreeg van de Oekraïense Generale Procuratuur werden er in de periode april 2014 – december 2016 voor misdaden begaan in de door de overheid gecontroleerde Donetsk en Lugansk regio vier leden van de ordediensten beschuldigd van verkrachting en één lid van de ordediensten van verkrachting met verzwarende omstandigheden.²⁰⁰ Het analytische Ukraine Analyses schrijft in december 2019 dat er zich in de DVR en de LVR een cultuur van straffeloosheid ontwikkeld heeft ten aanzien van seksueel geweld. Lage professionaliteit en gebrek aan onafhankelijkheid van het gerecht zijn hierbij belangrijke factoren. Daarnaast werkt een toenemende focus op zogenaamde traditionele waarden een patriarchaal systeem in de hand dat de bescherming van de vrouwen in dergelijke situaties ondergraaft.²⁰¹

OHCHR schrijft dat personen die in de onmiddellijke nabijheid van de contactlijn leven geen toegang tot justitie hebben. Zowel de Oekraïense autoriteiten als de separatisten falen systematisch om ernstige mensenrechtenschendingen te onderzoeken die plaatsvinden in de nabijheid van de contactzone.²⁰² ICG stelt in 2016 dat het gedrag van Oekraïense troepen nabij de contactlijn verbeterd is sinds het begin van het conflict toen er veel sprake was van ongedisciplineerdheid, dronkenschap en geweld.²⁰³ In 2017 en 2018 is deze situatie volgens ICG en Ukrainian Center for Independent

¹⁹⁶ OHCHR, 14/07/2016, [url](#) p. 3; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 14-15

¹⁹⁷ OCHA, 26/10/2016, [url](#); Ukrainian Centre for Social Reforms, 30/11/2015, [url](#); Justice for Peace in Donbas, *Unspoken Pain, Gender-based violence in the conflict zone of Eastern Ukraine*, 09/2016, [url](#)

¹⁹⁸ OSCE, 12/2018, [url](#)

¹⁹⁹ OHCHR, 16/02/2017, [url](#); OHCHR, 12/12/2017, [url](#); OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 12; FIDH, 27/09/2018, [url](#)

²⁰⁰ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

²⁰¹ Ukraine-Analyses nr. 226, 09/12/2019, [url](#)

²⁰² OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 21

²⁰³ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 5

Political Research nog verder verbeterd. Dorpelingen die nabij de contactlijn wonen verklaarden aan de onderzoekers dat ze vaak vriendelijke of toch minstens hoffelijke omgang hebben met soldaten, waaronder vroegere leden van vrijwilligersbataljons. Het aantal negatieve incidenten is afgenomen en lokale bewoners merken dat de militairen humanitaire acties opzetten en onder andere voedsel en brandstof voorzien.²⁰⁴

5.3. Illegale detentie en verdwijningen

OHCHR, IPHR, Amnesty International (AI) en HRW schrijven dat de acties die de Oekraïense overheid onderneemt om zijn territoriale integriteit en orde te bewaren in de conflictzone gepaard gaan met meldingen van gedwongen verdwijningen, arbitraire en incommunicado-detentie, foltering en mishandeling. Dit ten aanzien van personen die ervan verdacht worden in te gaan tegen de territoriale integriteit van Oekraïne of van het verlenen van steun aan de DVR of de LVR. Meldingen van dergelijke incidenten komen vooral uit de conflictzone zelf en de steden Kharkiv, Mariupol en Zaporizhia. In de periode 2014 – begin 2015 lijken vooral Oekraïense vrijwilligersbataljons zich hieraan schuldig te maken (vaak in samenwerking met de SBU, de Oekraïense geheime dienst). OHCHR documenteerde onder andere dergelijke detenties door de vrijwilligerseenheden Aidar, Azov, Dnipro-1, Harpun, Kiev-2 en Shakhtarsk. Vanaf eind 2015 tot heden is het voornamelijk de SBU die zich hieraan schuldig maakt. Leden van de SBU zouden hierbij een grote mate van straffeloosheid genieten. In 2017 en 2018 ontving OHCHR nog verschillende meldingen van foltering van arrestanten in de door de overheid gecontroleerde zone. Dit wordt systematisch gedaan door de SBU om bekentenissen te verkrijgen van conflictgerelateerde gedetineerden, maar er zijn ook meldingen dat leden van het Azov-bataljon bijvoorbeeld zich hieraan schuldig maken.²⁰⁵ In zijn laatste rapporten van 2019 schrijft OHCHR dat er in 2019 nog steeds meldingen zijn van arbitraire detenties door de SBU. Er zijn daarnaast ook nog meldingen van gevallen van foltering, maar deze zouden veel lager liggen dan in voorgaande jaren.²⁰⁶

In september 2017 schrijft OHCHR dat het nog steeds meldingen krijgt over moorden en verdwijningen, maar dat dit vooral incidenten betreft die plaatsvonden in 2014. Minstens een deel van deze incidenten die in 2014 plaatsvonden blijven onbestraft.²⁰⁷

In de door de overheid gecontroleerde gebieden van Oekraïne zijn er ook meldingen van het bestaan van illegale plaatsen van detentie. Het is in de eerste plaats de SBU die gebruik maakt van dergelijke illegale detentieplaatsen die dan vaak gelokaliseerd zijn in de kelders van SBU-gebouwen. Volgens OHCHR gebruikt men in deze instellingen consequent foltering en mishandeling van de gedetineerden om informatie te verkrijgen of om hen te bestraffen. De SBU ontkent het bestaan van dergelijke illegale plaatsen van detentie en zoals OHCHR aangeeft zijn ze dus niet toegankelijk voor controle. OHCHR documenteert ook in 2018 en 2019 nog verschillende dergelijke detenties. In 2019 houdt een dalende trend aan die zich sinds 2016 voor dergelijke meldingen voordoet, al is er mogelijk sprake van onderrapportering.²⁰⁸ Volgens de lokale ngo-koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) werd deze praktijk door de Oekraïense troepen voornamelijk toegepast in de periode 2014 – begin 2015. Het was niet wijdverspreid en werd niet gebruikt als middel voor de politieke repressie van de lokale

²⁰⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19; Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) pp. 19-20

²⁰⁵ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3 ; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 8 & 15-21; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 50-53; OHCHR, 14/07/2016, [url](#) pp. 3-4; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 2; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 2; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 11; HRW, 15/09/2017, [url](#); Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#); OHCHR, 19/03/2018, [url](#) pp. 6-7; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 12

²⁰⁶ OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 12; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) pp. 12-13

²⁰⁷ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 8

²⁰⁸ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 12; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 12; OHCHR, 17/01/2019, [url](#) pp. 9-10; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 12

bevolking.²⁰⁹ Ukrainian Helsinki Union for Human Rights rapporteert evenwel dat in de periode 2014-2015 door de Oekraïense ordediensten niet alleen separatisten in plaatsen van illegale detentie opgesloten werden, maar ook gewone burgers die geen rol speelden in het conflict.²¹⁰

In 2017, 2018 en 2019 schrijft OHCHR dat het in die periode nog steeds meldingen krijgt van gevallen waarbij Oekraïense militairen personen arresteren en ze 24 uren incommunicado houden alvorens ze overgebracht worden naar een officiële detentieplaats.²¹¹

OHCHR vermeldt verder dat er zich in 2017 verschillende gevallen voordeden waarbij de SBU in door de overheid gecontroleerde gebieden personen arresteert die een bedrijf hebben in de separatistische gebieden en er belastingen betalen. Omwille van het betalen van deze belastingen worden ze beschuldigd van terrorisme.²¹²

In 2018 schrijft ICG dat er ten opzichte van 2015 een afname is van het aantal illegale detenties en de hardheid van de behandeling van de gevangenen door de Oekraïense ordediensten. Ze doen zich evenwel nog voor en de ordediensten genieten straffeloosheid voor dergelijke detenties. De ordediensten kunnen overgaan tot dergelijke detenties omdat ze bijvoorbeeld iemand verdenken van collaboratie met de separatisten of omdat burgers uitgebreid praten over troepenbewegingen.²¹³

OHCHR, IPHR, AI en HRW schrijven dat in de DVR en de LVR de plaatselijke ordediensten werken zonder enig toezicht of controle. Ze arresteren er arbitrair personen en houden ze gevangen in hun eigen detentieplaatsen. Hierbij zou er ook sprake zijn van foltering en arbitraire executies. De bovenvermelde organisaties en ook Civic Solidarity voegen eraan toe dat ze slechts beperkte toegang tot de separatistische republieken hebben, wat het verifiëren van informatie sterk bemoeilijkt. AI en HRW documenteerden enkele gevallen van arbitraire arrestatie, detentie en foltering in de DVR en de LVR. In december 2017 voegt OHCHR eraan toe dat in de DVR en de LVR arbitraire detenties en "rechtsvervolging" als één en hetzelfde beschouwd kunnen worden aangezien men geen beroep kan indienen tegen rechtsvervolging.²¹⁴

In de DVR en de LVR zijn er eveneens meerdere meldingen van het bestaan van illegale plaatsen van detentie. Volgens OHCHR zijn zowel de illegale als gekende detentieplaatsen in de LVR en DVR niet toegankelijk voor controle door nationale of internationale organisaties. Getuigenissen aan OHCHR over deze detentieplaatsen leiden tot ernstige bezorgdheid over de behandeling van de gevangenen en volgens OHCHR is er een hoge waarschijnlijkheid dat er zich ernstige mensenrechtenschendingen voordoen.²¹⁵ In 2018 kon een speciale gezant van de OHCHR een bezoek brengen aan een beperkt aantal detentieplaatsen in de twee gebieden, maar hij had hierbij niet de bewegingsruimte om zich een correct beeld van de situatie te vormen. Volgens de beperkte waarnemingen die de gezant kon doen, zijn er aanwijzingen van mishandeling van de gedetineerden en ernstige tekortkomingen bij de levensomstandigheden in deze plaatsen van detentie. Interviews met ex-gedetineerden geven aan dat foltering en mishandeling er wijdverspreid is.²¹⁶

In 2016 schrijven OHCHR en de lokale ngo-koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) dat willekeurige detenties in de separatistische gebieden een ongeziene omvang gekregen hebben met een uitgebreid netwerk aan detentieplaatsen. JPD kon in de DVR en de LVR minstens 139 illegale detentieplaatsen

²⁰⁹ Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) p. 12

²¹⁰ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

²¹¹ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 9; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 11-12; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 2

²¹² OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 10

²¹³ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 22

²¹⁴ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3 ; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 8 & 15-21; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 50-53; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 10-11; Civic Solidarity, 07/09/2016, [url](#); OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 3; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 19

²¹⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 10, 12-13; OHCHR, 19/03/2018, [url](#) pp. 6-7

²¹⁶ OHCHR, 17/01/2019, [url](#) pp. 13-15

identificeren. Duizenden personen zijn in dergelijke plaatsen vastgehouden waar ze blootgesteld kunnen worden aan foltering en mishandeling. Volgens JPD en Civic Monitoring wordt het gebruikt als middel voor politieke repressie van de lokale bevolking in de DVR en de LVR.²¹⁷ OHCHR, AI en HRW schrijven dat deze plaatsen van detentie in de DVR en de LVR beheerd worden door hun respectievelijke ministeries voor Staatsveiligheid (MGB, *Ministerstvo Gosudarstvennoy Bezopasnosti*). Dit zijn lokale ordediensten die zeer uitgebreide bevoegdheden hebben en zonder enig toezicht of controle werken.²¹⁸ De ngo's Vostok-SOS en Eastern Ukrainian Centre for Civic Initiatives geven in rapporten van 2018 verschillende voorbeelden van arbitraire detenties in de LVR en de DVR.²¹⁹ Volgens OHCHR is het tot in 2019 een courante praktijk van de MGB van de LVR en van de DVR om arrestanten minstens een maand incommunicado te houden om zo materiaal voor een aanklacht te kunnen verzamelen. Familie en advocaten hebben in deze periode geen toegang tot de gedetineerden en weten niet waar men ze vasthoudt. OHCHR documenteerde minstens veertig dergelijke detenties in de DVR in de eerste helft van 2018. In 2019 schrijft OHCHR dat nieuwe wetgeving in de DVR en de LVR het mogelijk maakt om de periode van incommunicado-detentie te verlengen tot zestig dagen.²²⁰

Van het begin van het conflict in april 2014 tot april 2016 opende de Oekraïense politie 3.687 criminele onderzoeken van in de DVR en de LVR vermiste personen. Daarnaast opende ze 2.755 criminele onderzoeken naar ontvoeringen. De meerderheid van deze vermiste personen zijn ondertussen gevonden maar honderden blijven spoorloos.²²¹ Over het precieze aantal vermiste personen is er onduidelijkheid. De Oekraïense politie en de SBU vermelden eind 2015 respectievelijk dat ze weet hebben van 741 en 774 vermiste personen ten gevolge van het conflict. In december 2016 ontving het Rode Kruis van de Trilaterale Contactgroep een lijst van 762 personen en in februari 2016 verklaarde de zogenaamde ombudsman van de DVR dat hij 420 vermiste personen geregistreerd heeft.²²² Op 16 november 2017 zijn er volgens de publieke databank van vermiste personen van de Nationale politie van Oekraïne 1.476 personen vermist sinds april 2014. De politie van de regio Donetsk schrijft dat er in hun regio 1.646 personen vermist zijn sinds april 2014. In juli 2018 schat het Rode Kruis dat er sinds het begin van het conflict meer dan 1.500 vermiste personen zijn, waarvan er 650 zaken onopgelost zijn en in augustus 2019 meldt het Rode Kruis opnieuw dat er meer dan 700 onopgeloste verdwijningen zijn.²²³ De DVR-autoriteiten verklaren op hun beurt in 2017 dat er bij hen 509 personen als vermist opgegeven zijn. In 2018 daalt dit aantal tot 455 personen en in november 2019 bedraagt het opnieuw 465 personen.²²⁴

OHCHR merkt op dat een deel van de vermisten mogelijk behoort tot de ongeïdentificeerde dodelijke slachtoffers.²²⁵ In september 2017 schrijft OHCHR dat volgens hen een groot deel van de vermisten feitelijk overleden is. Het merkt hierbij op dat in de DVR nog maar sinds kort identificaties aan de hand van DNA uitgevoerd kunnen worden, terwijl dit in de LVR nog steeds niet het geval is. Een deel van de vermisten kunnen echter nog steeds in illegale gevangenissen vastgehouden worden, zowel in de separatistische gebieden als in door Kiev gecontroleerd gebied.²²⁶ Volgens geciteerde cijfers van het

²¹⁷ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; Justice for Peace in Donbas, 2015, [url](#); Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) pp. 5-9; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 8

²¹⁸ AI & HRW, 21/07/2016, [url](#) pp. 42-59; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 16-17; OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 7

²¹⁹ Vostok-SOS, 05/2018, [url](#); Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, 08/2018, [url](#)

²²⁰ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 10; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 14; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 13; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 13; OHCHR, 17/01/2019, [url](#) pp. 12-13

²²¹ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 13

²²² OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 14

²²³ ICRC, 12/07/2018, [url](#); ICRC, 30/08/2018, [url](#); ICRC, 30/08/2019, [url](#)

²²⁴ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 9; Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 29/11/2019, [url](#)

²²⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 14; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 13

²²⁶ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 8

Rode Kruis zijn er in maart 2018 in totaal nog een duizendtal ongeïdentificeerde lichamen. Van de vermiste personen is zowat de helft lid van de ordediensten of het leger, de rest zijn burgers.²²⁷

OHCHR vermeldt dat zowel de Oekraïense SBU als de separatisten in de Donbas verdachten onder druk zetten door hun vrouwelijke familieleden te arresteren en te bedreigen met foltering of effectief te folteren.²²⁸

5.3.1 Accountability

Volgens OHCHR staan de Oekraïense autoriteiten weigerachtig tegenover het onderzoeken van klachten over foltering al heeft het weet van onderzoeken die nu gevoerd worden.²²⁹

PACE schrijft dat de Oekraïense autoriteiten pogen oorlogsmisdadigers en mensenrechtenschenders die aan de pro-Oekraïense zijde strijden voor justitie te brengen. In de periode maart 2014 – februari 2016 onderzocht de militaire *prokuratura* 726 misdaden begaan door Oekraïense militairen. Van hen werden 622 personen in staat van beschuldiging gesteld.²³⁰ OHCHR schrijft dat ondanks pogingen van de Oekraïense overheid om leden van vrijwilligerseenheden en het Oekraïense leger te vervolgen voor mensenrechtenschendingen, het niveau van straffeloosheid hoog blijft tot in 2019. Er is volgens OHCHR bij conflict gerelateerde strafzaken voor mensenrechtenschendingen geregeld sprake van inefficiënte onderzoeken, politieke druk en beïnvloeding van rechters.²³¹ De Ukrainian Helsinki Human Rights Union verklaart in 2017 dat de Oekraïense *prokuratura* maar 2 % van alle onderzoeken naar illegale detenties in de regio's Donetsk en Lugansk doorstuurde naar de rechtbanken. In totaal bracht men 45 leden van de ordediensten en twee militairen voor de rechtbank voor aanklachten over dergelijke incidenten in de regio Donetsk en Lugansk.²³² In 2017 veroordeelden Oekraïense rechtbanken twaalf leden van het Oekraïens bataljon Tornado tot gevangenisstraffen tussen de vijf en elf jaar. Dit voor misdaden zoals foltering en seksueel geweld die ze begingen in 2015.²³³ In 2018 brengt de International Renaissance Foundation een rapport uit over de rechtspraak in het kader van de gevechten in de Donbas. Het rapport geeft aan dat de rechtspraak voor misdaden begaan door leden van Oekraïense vrijwilligersbataljons en troepen zeer wisselend is. Er zijn gevallen van veroordeling van personen die misdaden begingen in het kader van het conflict, maar daarnaast roept men vaak verzachtende omstandigheden in en zijn er ook gevallen waarbij men de rechtbank onder druk zet om een vrijspraak te bekommen.²³⁴ OHCHR schrijft dat volgens officiële gegevens men in de eerste negen maanden van 2018 in totaal 563 strafonderzoeken opstartte tegen leden van de ordediensten voor daden van foltering of mishandeling. Daarvan zijn er 27 zaken tegen 47 personen doorgestuurd naar de rechtbank.²³⁵

5.4. Ernst en frequentie

Zoals reeds vermeld in hoofdstuk 1.1 vonden er in de periode april - september 2014 in de Donbas hevige militaire confrontaties plaats. Een staakt-het-vuren in september 2014 leidde tot een daling van het geweld in de Donbas. Hierna veranderde het conflict van een volwaardig militair treffen in een

²²⁷ Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, 08/2018, [url](#) p. 20

²²⁸ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16-17; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 13-14; OHCHR, 17/01/2019, [url](#) pp. 14-15

²²⁹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 17-18; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 17

²³⁰ PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2

²³¹ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 17; OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 2; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 12-13 & 15; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 17

²³² Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

²³³ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

²³⁴ International Renaissance Foundation, 09/07/2018, [url](#) pp. 160-182

²³⁵ OHCHR, 17/01/2019, [url](#) p. 10

stellingenoorlog langs de zogenaamde contactlijn waarbij de strijdende partijen elkaar met wisselende intensiteit onder vuur nemen.²³⁶

Begin 2015 was er een toename van het aantal gevechten langs de contactlijn. Na een nieuw akkoord in februari 2015 nam het geweld opnieuw af tot een opflakking in juni – augustus 2015.²³⁷ In november 2015 was er volgens OHCHR opnieuw een toename van het aantal gewapende incidenten, voornamelijk rond de stad Donetsk, na een daling in de twee voorgaande maanden.²³⁸ Op 1 september 2015 was de Trilaterale Contactgroep in Minsk een nieuw “stilte regime” overeengekomen wat het geweld effectief deed afnemen.²³⁹ Volgens OHCHR voerden de gewapende eenheden van de DVR en de LVR in de laatste maanden van 2015 en begin 2016 opnieuw intense militaire acties uit tegen de Oekraïense troepen.²⁴⁰

Ondanks de verschillende staakt-het-vurens vonden er in 2016 zowat dagelijks gewapende incidenten en beschietingen plaats langs de contactlijn.²⁴¹ Volgens de OSCE vond er in de tweede helft van augustus 2016 een sterke stijging van het aantal schendingen van het staakt-het-vuren plaats langs de contactlijn. Vanaf 1 september 2016 nam dit af tot dagelijks een 100-tal incidenten, wat zich in de hele maand september 2016 doorzette. In oktober 2016 nam het aantal incidenten echter opnieuw toe en bedroeg het volgens de OSCE enkele honderden staakt-het-vuren-schendingen per dag.²⁴² Op 9 november 2016 meldde de OSCE dat het aantal schendingen ondertussen opliep tot een duizendtal per dag.²⁴³ Volgens de OSCE vond 60 % van de beschietingen in 2016 plaats in de periode oktober – december 2016.²⁴⁴

Ook in de eerste helft van 2017 zette er zich een verdere toename van het aantal gewapende incidenten rond de contactlijn door wat vervolgens leidde tot een toename van het aantal slachtoffers met 62 % in vergelijking met dezelfde periode in het voorgaande jaar.²⁴⁵ Deze stijgingen hielden aan tot 1 juli 2017 toen er een staakt-het-vuren voor de oogstperiode afgesproken werd gevolgd door een staakt-het-vuren voor het begin van het schooljaar. Deze overeenkomsten hielden goed stand, zodat OSCE-diplomaten spreken van “de meest vreedzame zomer sinds het begin van het conflict”.²⁴⁶

In 2018 nam de OSCE een daling van 22 % van het aantal geweldsincidenten waar ten opzichte van 2017. Daarnaast daalde het aantal explosies veroorzaakt door wapens die volgens de Minsk-akkoorden teruggetrokken zouden moeten zijn met 75 %. In 2018 vond 90 % van het geweld plaats in vijf geografische zones: ten zuiden van Svitlodarsk, de Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthavenzone, zone ten noordoosten van Mariupol, de buitenwijken van Horlivka en de zone Popasna-Kalynove-Pervomaïsk-Zolote. Er zijn in 2018 zeven staakt-het-vurens afgeroepen, maar na gemiddeld vijftien dagen liep het geweld opnieuw op tot het voorgaande niveau. In 63 % van de gevallen vonden de staakt-het-vuren-schendingen volgens de OSCE 's nachts plaats.²⁴⁷

In het eerste kwartaal van 2019 nam het aantal geweldsincidenten met 19 % af ten opzichte van het laatste kwartaal van 2018. Er was een verdere daling van 13 % van het aantal explosies toegewezen aan wapens die volgens de Minsk-akkoorden teruggetrokken hadden moeten zijn. 86 % van de incidenten vonden plaats in de volgende zones: ten zuiden van Svitlodarsk, de Avdiivka-Yasynuvata-

²³⁶ OHCHR, 03/03/2016, [url](#)

²³⁷ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10

²³⁸ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2

²³⁹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10

²⁴⁰ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10-11; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 1

²⁴¹ OCHA, 18/10/2016, [url](#); ICG, s.d., [url](#); CES, 10/08/2016, [url](#)

²⁴² OSCE, 31/08/2016, [url](#); OSCE, 14/09/2016, [url](#); OSCE, 29/09/2016, [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#)

²⁴³ OSCE, 09/11/2016, [url](#)

²⁴⁴ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 10

²⁴⁵ OCHA, 31/08/2017, [url](#)

²⁴⁶ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 7

²⁴⁷ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

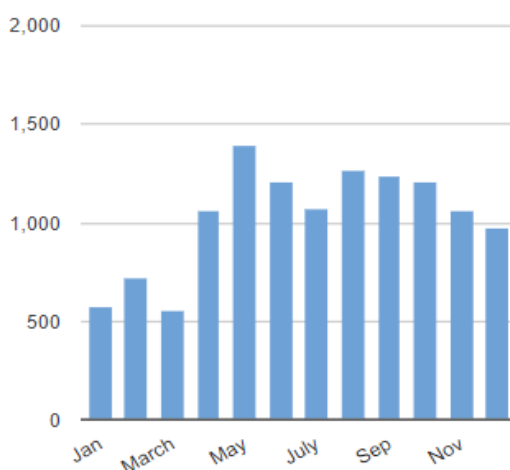
Donetsk luchthaven zone, de zone ten noordoosten van Mariupol en de zone Popasna-Kalynove-Pervomaïsk-Zolote.²⁴⁸

In het tweede kwartaal van 2019 nam het aantal geweldsincidenten toe met 3 % ten opzichte van het voorgaande kwartaal en steeg het aantal explosies toegewezen aan wapens die volgens de Minsk-akkoorden teruggetrokken hadden moeten zijn met 50 %. 89 % van de incidenten vonden plaats in de volgende zones: de Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthavenzone, de zone ten noordoosten van Mariupol, de buitenwijken van Horlivka en de zone Popasna-Kalynove-Pervomaïsk-Zolote.²⁴⁹

Het derde kwartaal kende een daling van 41 % van het aantal geweldsincidenten ten opzichte van het voorgaande kwartaal. 92 % van de incidenten vond plaats in dezelfde zones als in de eerste twee kwartalen van 2019.²⁵⁰

De ngo Geneva International Centre for Humanitarian Demining schrijft in zijn jaarrapport voor 2015 dat het voor dat jaar in Oekraïne 25 incidenten met het gebruik van antivoertuigmijnen registreerde waarbij 97 slachtoffers vielen. Hierbij kwam 45% van de slachtoffers om het leven en waren 36% burgers. In zijn jaarrapport voor 2016 stelde deze ngo 37 incidenten met antivoertuigmijnen vast waarbij 101 slachtoffers vielen. 43 kwamen hierbij om het leven en 58 raakten gewond. Deze incidenten deden zich allen voor in de regio's Donetsk en Lugansk. 69% van de slachtoffers waren niet-burgers.²⁵¹ In 2017 registreerde de organisatie 31 incidenten met antivoertuigmijnen waarbij 74 slachtoffers vielen. 27 % van de slachtoffers waren burgers.²⁵² In 2018 was er een daling tot achttien incidenten met antivoertuigmijnen waarbij 34 slachtoffers vielen. 38 % van de slachtoffers waren burgers.²⁵³

De International NGO Safety Organisation registreerde in de periode januari – december 2018 12.366 gewelddadige incidenten in Oekraïne. Voor het jaar 2019 geeft de organisatie geen cijfers. Onderstaande tabel geeft de verdeling van deze incidenten over het jaar 2018²⁵⁴:

INSO, Gewelddadige incidenten per maand in 2018.

²⁴⁸ OSCE, 18/04/2019, [url](#)

²⁴⁹ OSCE, 11/07/2019, [url](#)

²⁵⁰ OSCE, 29/10/2019, [url](#)

²⁵¹ Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 06/04/2016, [url](#) p. 13; Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 08/05/2017, [url](#) p. 13

²⁵² Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 28/05/2018, [url](#)

²⁵³ Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 01/11/2019, [url](#)

²⁵⁴ International NGO Safety Organisation, s.d., [url](#)

Voor data over de typologie van het geweld, raadpleegt Cedoca ook de inventaris van het Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), een Amerikaans non-profitproject dat informatie over conflicten verzamelt, analyseert en in kaart brengt. De bronnen die ACLED voor Oekraïne raadpleegt zijn publiek toegankelijk. De databank is publiek raadpleegbaar op de website van ACLED en wordt regelmatig bijgewerkt. De inventaris van ACLED geeft de datum van incidenten, het type van geweld, actoren van geweld, beschrijving van de incidenten, de locatie en het aantal dodelijke slachtoffers weer.²⁵⁵

ACLED registreert gewelddadige incidenten in Oekraïne en ordent ze volgens de categorieën: “*battles*” en “*explosions/remote violence*”.²⁵⁶

Gelet op de bronnen en methodologie van ACLED kunnen de data volgens Cedoca slechts beschouwd worden als een schatting en indicatie van de tendensen met betrekking tot het geweld in een bepaalde periode. ACLED wijst erop dat de verzamelde gegevens in zekere mate de prioriteiten van de mediaverslaggeving weerspiegelen en dat een onderschatting van het geweld zodoende mogelijk is.²⁵⁷

Voor de periode 1 januari – 31 december 2018 vonden er volgens ACLED in Oekraïne, regio’s Donetsk en Lugansk 8.014 *battles* plaats en 5.063 incidenten van *explosion/remote violence*.²⁵⁸

In de periode 1 januari – 10 december 2019 vonden er volgens ACLED in Oekraïne, regio’s Donetsk en Lugansk 7.462 *battles* plaats en 6.304 incidenten van *explosion/remote violence*.²⁵⁹

6. Doelwitten van het geweld in de Donbas

6.1. Algemeen

Volgens de laatste globale cijfers van OHCHR van 15 februari 2019 zijn er tot dan in het conflict in de Donbas in totaal 12.800 - 13.000 personen om het leven gekomen. Ongeveer 9.500 van de dodelijke slachtoffers zijn strijders. Daarnaast zijn er 27.500 – 30.000 personen gewond geraakt.²⁶⁰ Volgens schattingen van OHCHR van september 2019 zijn minstens 3.339 van de dodelijke slachtoffers burgers en raakten meer dan 7.000 burgers gewond.²⁶¹

De DVR-autoriteiten verklaren dat er in de DVR in de periode februari 2014 – 1 december 2017 4.543 dodelijke slachtoffers vielen.²⁶² Op 6 december 2019 liep dit cijfer op tot 4.894. Dit cijfer maakt geen onderscheid tussen burgers en militairen. Volgens gegevens van de ombudsvrouw van de DVR, Dar’ya Morozova, sneuvelden er in de periode 1 januari – 6 december 2019 156 militairen van de DVR en raakten er 142 gewond.²⁶³

In juni 2016 verklaarde de Oekraïense president Poroshenko dat er sinds het begin van de gevechten in de Donbas 183 leden van de Nationale Garde gedood werden en 746 gewond raakten²⁶⁴ en in november 2016 verklaarde Poroshenko dat er sinds het begin van de gevechten in de Donbas 2.500 militairen van het Oekraïense leger sneuvelden.²⁶⁵ Eind mei 2017 waren er volgens de nieuwssite

²⁵⁵ ACLED, 2017, 10/04/2019, [url](#); ACLED, e-mail, 10/02/2018, 11/02/2018; ACLED, laatst geraadpleegde update 07/02/2019, [url](#); SIGAR, 30/10/2018, p. 73, [url](#)

²⁵⁶ ACLED, 2017, [url](#)

²⁵⁷ ACLED, 28/12/2017, [url](#)

²⁵⁸ ACLED, laatst geraadpleegde update, [url](#)

²⁵⁹ ACLED, laatst geraadpleegde update, [url](#)

²⁶⁰ OHCHR, 21/03/2019, [url](#) p. 9

²⁶¹ OHCHR, 17/09/2019, [url](#)

²⁶² Ombudsvrouw van de DPR, 01/12/2017, [url](#)

²⁶³ Ombudsvrouw van de DPR, 06/12/2019, [url](#)

²⁶⁴ Ukraine Today, 18/06/2016, [url](#)

²⁶⁵ Ukraine Today, 02/11/2016, [url](#)

UAcrisis in totaal 2.652 Oekraïense militairen gesneuveld. Het betreft hierbij leden van de Nationale Garde, de veiligheidsdiensten, de ordediensten en de Grenswacht.²⁶⁶ In november 2017 citeert de Oekraïense krant *Kiev Post* officiële cijfers volgens dewelke er in totaal al minstens 2.774 Oekraïense soldaten sneuvelden in het conflict.²⁶⁷ In april 2018 verklaarde de Oekraïense militaire procureur-generaal, Anatoliy Matios, dat er sinds het begin van het conflict 3.784 Oekraïense militairen sneuvelden. Daarnaast raakten er volgens Matios 8.489 gewond.²⁶⁸ In december 2019 verklaart het Oekraïense ministerie van Veteranenzaken dat er sinds het begin van het conflict 4.640 militairen sneuvelden in het conflict.²⁶⁹

Het Oekraïense internetproject *Kniga Pamyati / Книга Пам'яті* (Herdenkingsboek) houdt een lijst bij van het aantal Oekraïense militairen van zowel het leger als de Nationale Garde die bij het conflict in de Donbas omkwamen. In juli 2019 telden ze 4.150 gesneuvelde Oekraïense militairen. In oktober 2018 bedroeg het aantal gesneuvelden 4.010.²⁷⁰

Het onafhankelijk project *Gruz 200* van de Russische activiste Elena Vasileva verzamelt in open bronnen informatie over in de Donbas gesneuvelde Russische soldaten. Het project verzamelde sinds het begin van het conflict tot 1 augustus 2018 4.424 namen van personen aan separatistische zijde over wie er ofwel aanwijzingen of expliciete informatie is over hun overlijden in het conflict in de Donbas. Van 1.479 van deze slachtoffers kon *Gruz 200* naar eigen zeggen met zekerheid vaststellen dat deze tot de Russische strijdkrachten behoorden. *Gruz 200* heeft geen cijfergegevens van na 1 augustus 2018.²⁷¹

ICG schrijft dat zowel de Oekraïense als de separatistische autoriteiten het aantal slachtoffers dat bij de gevechten vallen onderrapportereren.²⁷²

Volgens OCHA, UNHCR en ICG loopt de burgerbevolking die langs de contactlijn woont een constant gevaar voor hun leven door toedoen van beschietingen, scherpschutters, mijnen en *explosive remnants of war* (ERW).²⁷³

De ngo-coalitie *Justice for Peace* in Donbas schrijft in 2018 dat de burgerbevolking aan beide zijden van de contactlijn het meest te lijden heeft onder het conflict. Noch de Oekraïense regering, noch de separatisten hebben volgens de coalitie voldoende stappen ondernomen om deze groep te evacueren. Er vinden artilleriebeschietingen plaats op bewoonde zones en militairen nemen er stellingen in.²⁷⁴

Global Protection Cluster onderscheidt drie groepen van de bevolking die sterk getroffen worden door het conflict en waarop het zijn hulpverlening richt²⁷⁵:

- Personen die langs de contactlijn wonen.
- Personen die in de separatistische gebieden wonen. In het bijzonder kwetsbare groepen zoals kinderen, ouderen, gehandicapten, religieuze en etnische minderheden en vrouwen die een toenemend risico lopen op gendergeweld.
- De meest kwetsbare IDP's in de door Oekraïne gecontroleerde gebieden.

Justice for Peace in Donbas schrijft dat in de DVR of de LVR gedetineerde militairen een verhoogd risico op foltering of executie lopen indien ze zichtbare Oekraïense symbolen zoals tatoeages dragen

²⁶⁶ UAcrisis, 24/05/2017, [url](#)

²⁶⁷ Kiev Post, 24/11/2017, [url](#)

²⁶⁸ Lenta, 26/04/2018, [url](#)

²⁶⁹ Ukrainskaya Pravda, 10/12/2019, [url](#)

²⁷⁰ Kniga Pamyati, s.d., [url](#)

²⁷¹ *Gruz 200*, 10/12/2018, [url](#)

²⁷² ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 12-13

²⁷³ OCHA, 26/10/2016, [url](#); ICG, 18/07/2016, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 2 & 6; ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 3 & 19

²⁷⁴ *Justice for Peace* in Donbas, 12/03/2018, [url](#) pp. 95-117

²⁷⁵ Global Protection Cluster, 06/2016, [url](#) pp. 2-6

of actief waren als sluipschutter. Voor burgers in de DVR en de LVR hangt dit verhoogd risico samen met de taal die ze spreken en hun religie. Voor beide groepen is het risico groter indien ze pro-Oekraïense partijen of organisaties aanhangen en in het westen van Oekraïne gedomicilieerd zijn.²⁷⁶

In een rapport van april 2015 documenteert IPHR gevallen van standrechtelijke executies, foltering, bedreiging en arbitraire detenties van religieuze leiders en gelovigen van niet-Orthodoxe religieuze groepen in de DVR. De leiders van de DVR verklaarden in maart 2014 dat enkel de Orthodoxe Kerk van het Moskou Patriarchaat toegelaten is in de DVR, andere religieuze overtuigingen worden niet aanvaard. Ook de Orthodoxe Kerk van het Kiev Patriarchaat aanvaardt men niet.²⁷⁷ Civic Monitoring en Truth Hounds melden dat de autoriteiten in de DVR in 2018 opnieuw religieuze minderheden viseren. Gebouwen van Baptisten en Getuigen van Jehova zijn bestormd en in beslag genomen in Donetsk.²⁷⁸ OHCHR en Truth Hounds schrijven verder dat de DVR en de LVR in 2018 een nieuwe religiewet invoerden die alle religieuze gemeenschappen verplicht om zich opnieuw te registreren. In juni 2018 sloot de DVR de enige moskee die in het gebied actief was.²⁷⁹

ICG vermeldt dat de Oekraïense militairen ervan uitgaan dat minstens een deel van de personen die nabij de contactlijn aan de Oekraïense zijde blijven wonen feitelijk pro-separatistische sympathieën hebben wat een veiligheidsrisico voor deze groep kan inhouden.²⁸⁰

6.2. Doden en gewonden bij de burgers

In de periode april 2014 – 15 augustus 2019 zijn er volgens OHCHR 3.041 burgerdoden gevallen ten gevolge van het conflict in de Donbas. Als men de slachtoffers van vlucht MH17 erbij rekent stierven er minstens 3.339 burgers. OHCHR schat het aantal burgers dat in deze periode gewond raakte op meer dan 7.000. Zowat 85 à 90% deze burgerslachtoffers viel ten gevolge van willekeurige artilleriebeschietingen van bewoonde zones.²⁸¹

OHCHR geeft periodiek cijfers over het aantal burgerslachtoffers in de Donbas. De cijfers sinds half 2015 staan in onderstaande tabel.

Periode	Burgerdoden	Burgergewonden
16/05/2015 – 15/08/2015 ²⁸²	105	308
16/08/2015 - 15/11/2015 ²⁸³	47	131
16/11/2015 – 15/02/2016 ²⁸⁴	21	57
16/02/2016 – 15/05/2016 ²⁸⁵	14	99
16/05/2016 – 15/08/2016 ²⁸⁶	28	160
16/08/2016 – 15/11/2016 ²⁸⁷	32	132

²⁷⁶ Justice for Peace in Donbas, *Executed and tortured in Donbas*, 09/2016, [url](#); Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) p. 9

²⁷⁷ IPHR, 04/2015, [url](#)

²⁷⁸ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 8; Truth Hounds, 27/06/2019, [url](#)

²⁷⁹ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 24; Truth Hounds, 27/06/2019, [url](#)

²⁸⁰ ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 5-6; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 22

²⁸¹ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 3-4

²⁸² OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6

²⁸³ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6

²⁸⁴ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6

²⁸⁵ OHCHR, 03/06/2016, [url](#) p. 12

²⁸⁶ OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 12

²⁸⁷ OHCHR, 15/03/2017, [url](#) p. 6

16/11/2016 – 15/02/2017 ²⁸⁸	23	107
16/02/2017 – 15/05/2017 ²⁸⁹	36	157
16/05/2017 – 15/08/2017 ²⁹⁰	26	135
16/08/2017 – 15/11/2017 ²⁹¹	15	72
16/11/2017 – 15/02/2018 ²⁹²	12	61
16/02/2018 – 15/05/2018 ²⁹³	19	62
16/05/2018 – 15/08/2018 ²⁹⁴	12	93
16/08/2018 – 15/11/2018 ²⁹⁵	14	36
16/11/2018 – 15/02/2019 ²⁹⁶	2	14
16/02/2019 – 15/05/2019 ²⁹⁷	10	35
16/05/2019 – 15/08/2019 ²⁹⁸	8	60
01/10/2019 – 31/10/2019 ²⁹⁹	2	10

Onderstaande grafiek geeft een visueel overzicht van deze cijfers:

²⁸⁸ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1

²⁸⁹ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1

²⁹⁰ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 1

²⁹¹ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 1

²⁹² OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 3

²⁹³ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 4

²⁹⁴ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 1

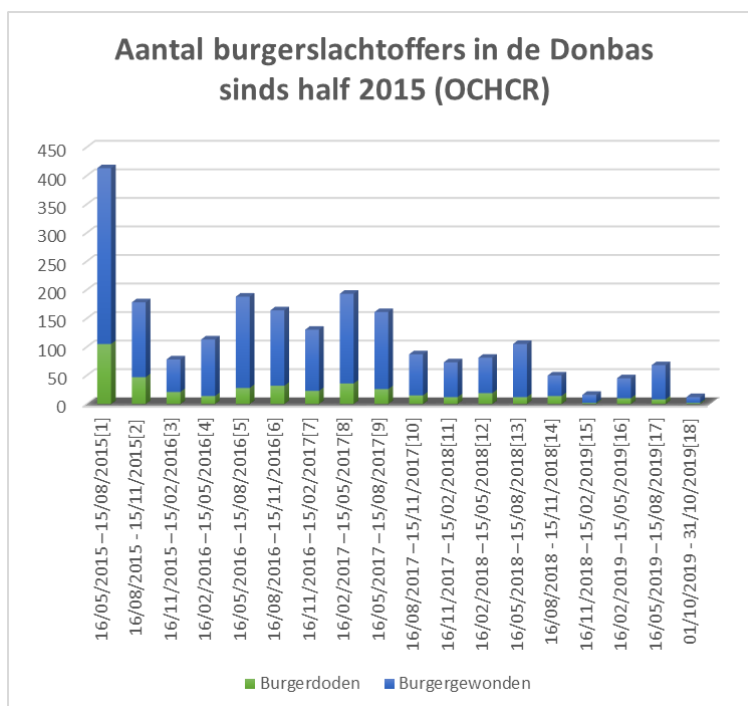
²⁹⁵ OHCHR, 17/12/2018, [url](#) p. 4

²⁹⁶ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 4

²⁹⁷ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 6

²⁹⁸ OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 5

²⁹⁹ UNHCR, 15/11/2019, [url](#)

Grafiek opgesteld door Cedoca op basis van cijfergegevens van OHCHR³⁰⁰

De OSCE documenteerde in 2016 88 gedode burgers en 354 gewonde burgers in de conflictzone in Donetsk en Lugansk. 64 % van de slachtoffers waren mannen en 70 % volwassenen tussen de 18 en 64 jaar.³⁰¹ In 2017 registreerde de OSCE 86 burgerdoden en 390 gewonde burgers.³⁰² In de periode 1 januari 2018 – 23 december 2018 telde de OSCE 43 gedode burgers en 182 gewonden.³⁰³ In de periode 1 januari 2019 – 23 november 2019 telde de OSCE 18 burgerdoden en 126 gewonden.³⁰⁴

In een rapport van 2019 schrijft de OSCE dat in de periode 1 januari 2018 - oktober 2019 er van de 380 slachtoffers 133 slachtoffers vielen door mijnen en UXO's, waarvan er 34 gedood en 99 gewond raakten.³⁰⁵ OCHA schrijft dat in de eerste drie maanden van 2019 40 % van de burgerslachtoffers vielen ten gevolge van mijnen, ERW's en UXO's.³⁰⁶

Volgens gegevens van de ombudsvrouw van de DVR, Dar'ya Morozova, kwamen er sinds het begin van het conflict tot 29 november 2019 in de DVR 4.889 personen om het leven. Bij dit cijfer wordt geen onderscheid gemaakt tussen burgers en militairen. Nog volgens Morozova kwamen er in 2017 31 burgers om het leven en raakten er 34 gewond.³⁰⁷ In 2018 stierven er volgens de ombudsvrouw

³⁰⁰ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6; OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6; OHCHR, 03/06/2016, [url](#) p. 12; OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 12; OHCHR, 15/03/2017, [url](#) p. 6; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 1; OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 1; OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 3; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 4; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 1; OHCHR, 17/12/2018, [url](#) p. 4; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 4; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 6; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) p. 5; UNHCR, 15/11/2019, [url](#)

³⁰¹ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 4

³⁰² OSCE, 12/01/2018, [url](#)

³⁰³ OSCE, 26/12/2018, [url](#)

³⁰⁴ OSCE, 29/11/2019, [url](#)

³⁰⁵ OSCE, 05/12/2019, [url](#) p. 11

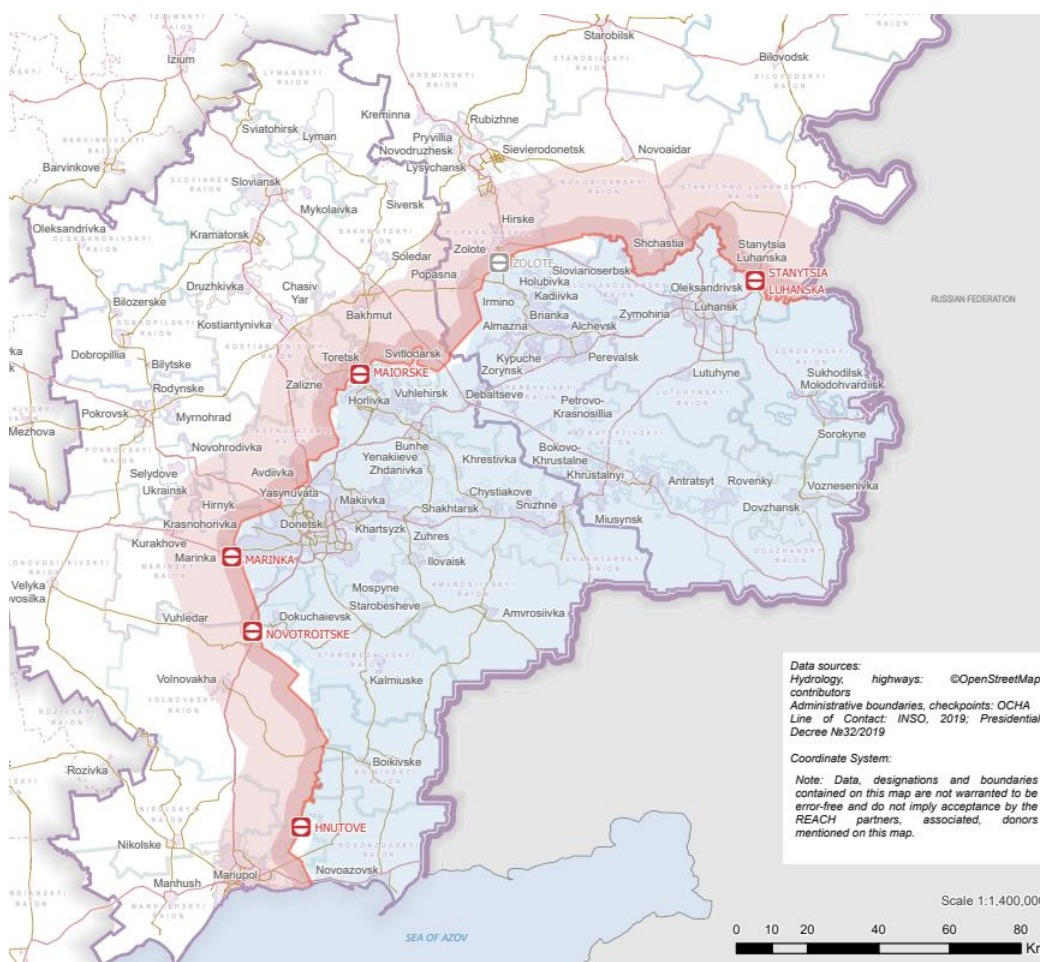
³⁰⁶ OCHA, 14/06/2019, [url](#)

³⁰⁷ Ombudsvrouw van de DPR, 12/01/2018, [url](#)

19 burgers en raakten er 108 gewond.³⁰⁸ In de periode 1 januari – 29 november 2019 kwamen er 9 burgers om het leven en raakten er 73 gewond.³⁰⁹

7. Geografische spreiding van het geweld in de Donbas

In de voor deze COI Focus behandelde periode (31 november 2017 - 31 november 2019) vonden zowat alle gevechten en gewapende incidenten in de Donbas plaats langs de zogenaamde contactlijn. Dit is de 457 km lange frontlijn tussen de DNR en de LVR enerzijds en de rest van Oekraïne anderzijds. De precieze ligging van deze contactlijn staat weergegeven op onderstaande kaart.³¹⁰ De contactlijn is de feitelijke bufferzone en frontlijn tussen Oekraïense troepen en separatistische gewapende eenheden. De fysieke afstand tussen de twee kampen varieert langs de contactlijn en bedraagt op sommige plaatsen slechts 200 à 500 meter.³¹¹

UKRAINE - Donetsk and Luhansk oblast Reference map - June 2019³¹²

³⁰⁸ Ombudsvrouw van de DPR, 11/01/2019, [url](#)

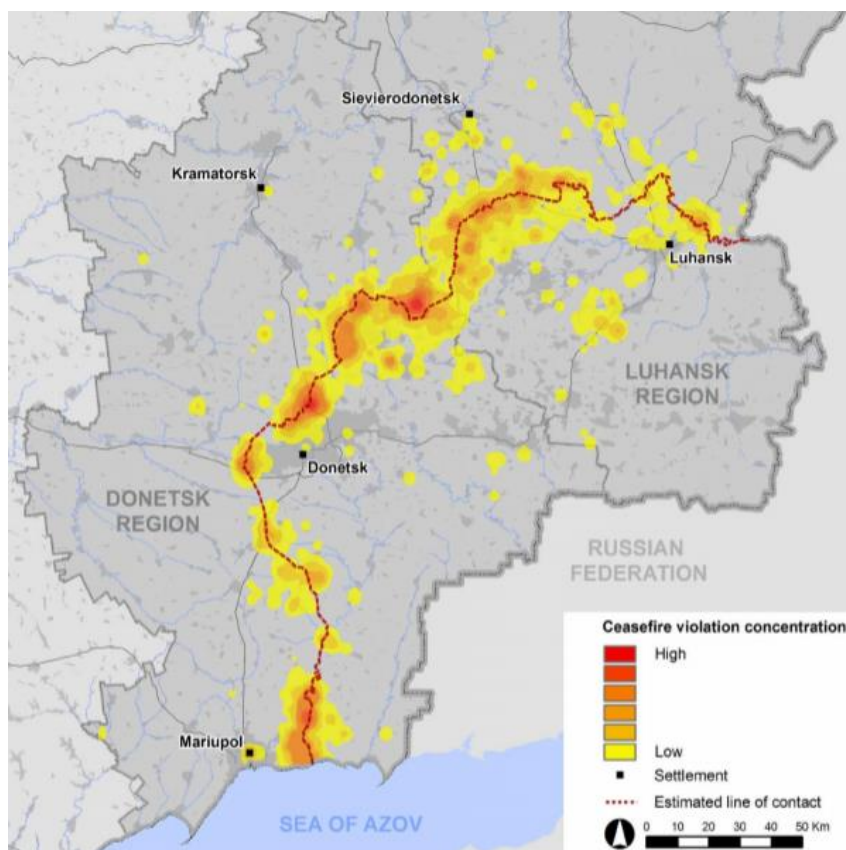
³⁰⁹ Ombudsvrouw van de DPR, 01/12/2017, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 29/11/2019, [url](#)

³¹⁰ Norwegian Refugee Council, 13/01/2016, [url](#); OSCE, 16/02/2017, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#); OCHA, 23/11/2018, [url](#)

³¹¹ OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5; OCHA, 26/10/2016, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 2; OCHA, 07/05/2018, [url](#)

³¹² REACH, 06/2019, [url](#)

In 2018 schrijft OCHA dat de zone van vijf kilometer langs elke zijde van de contactlijn nog steeds de gevaarlijkste is van het hele conflictgebied. In een zone van tien kilometer langs de contactlijn vinden er dagelijks beschietingen en gewapende confrontaties plaats volgens OCHA en de analytische organisatie REACH.³¹³ De onderstaande kaart van de OSCE geeft een beeld van de geweldsincidenten in de Donbas die in 2018 plaatsvonden en toont de concentratie ervan langs de contactlijn.

Ceasefire violations 2018³¹⁴

Sinds mei 2018 veranderde Kiev de zogenaamde antiterroristische operatie (ATO) in een *Joint Force Operation* (JFO) (zie: 1. Korte Geschiedenis). Vanaf dan kan de commandant van de JFO in de regio's Lugansk en Donetsk veiligheidszones uitroepen. De ordediensten in deze zones krijgen dan bijkomende bevoegdheden en de toegang tot deze zones voor burgers kan tijdelijk verboden worden.³¹⁵

ICG schrijft dat plaatselijke autoriteiten aan beide zijden van de grens soms ook onofficiële, tijdelijke grensovergangen openen zodat bewoners van de grenszone de overkant kunnen bezoeken voor inkopen, familiebezoeken of andere. Begin 2016 werden er zo'n overgangen geopend in onder andere de dorpen Popasna en Marinka.³¹⁶

Een groot deel van de administratieve gebieden in de door Kiev gecontroleerde zone die grenzen aan de contactlijn worden sinds februari 2015 bestuurd door zogenaamde Civiel-militaire administraties (CMA). Deze nemen een deel van de lokale bestuursbevoegdheden op zich en worden in de praktijk

³¹³ OCHA, 07/05/2018, [url](#); REACH, 18/06/2019, [url](#)

³¹⁴ OSCE, 27/03/2019, [url](#)

³¹⁵ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

³¹⁶ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 8

bemand door militairen en leden van de ordediensten. De regering in Kiev riep ze in het leven omdat de lokale besturen in de zone hun eigen werking blokkeerden uit verzet tegen de regering. In oktober 2017 waren er in de regio Donetsk elf CMA's actief op districtsniveau en vier op gemeenteniveau. De regio Lugansk telde vijf CMA's op districtsniveau en zes op gemeenteniveau.³¹⁷

8. Impact van het geweld op het dagelijkse leven in de Donbas

Langs de contactlijn zijn in 2016 38 % van de huizen beschadigd of vernietigd. Ook een groot aantal wegen en publieke voorzieningen langs de contactlijn zijn volgens OCHA onbruikbaar.³¹⁸ Kharkiv Human Rights Protection Group stelde tijdens waarnemingsmissies in 2016 vast dat er aan de DVR- en LVR-zijde van de contactlijn grootschalige herstelwerkzaamheden uitgevoerd worden, mogelijk met Russische financiële steun. In de eerste plaats werd in 2015 een deel van de sociale infrastructuur hersteld en daarna werden woningen aangepakt.³¹⁹ In 2019 schrijft de ngo Donbas SOS dat de herstelwerkzaamheden aan woningen in de DVR en de LVR sneller gaan dan aan de Oekraïense zijde. Volgens schattingen van de ngo op basis van officiële cijfers zijn twee derde van de beschadigde huizen al hersteld.³²⁰ Aan de Oekraïense zijde van de contactlijn verloopt de heropbouw veel trager en is er geen door de overheid gedragen heropbouwprogramma. Zo schrijft OHCHR in september 2019 dat de Oekraïense autoriteiten wetgeving invoerde om compensaties voor vernielde woningen toe te kennen, maar dat deze tekortkomingen vertoont. Daarnaast legt de overheid beslissingen van de rechtbank naast zich neer die haar ertoe verplichten om herstelwerkzaamheden uit te voeren.³²¹ In juli 2019 schrijft OCHA dat de Oekraïense autoriteiten niet voldoende hulp verlenen voor het herstellen van woningen en dat slachtoffers daarom beroep doen op internationale organisaties. In 2019 ontvingen reeds 35.000 personen steun van deze organisaties om de toestand van hun woning te verbeteren.³²²

OHCHR schat in 2015 dat er in de DVR en de LVR samen 2,7 miljoen inwoners wonen, waarvan er 600.000 langs de contactlijn gevestigd zijn.³²³ ICG schat in 2018 dat er 3 miljoen personen leven in de DVR en de LVR.³²⁴ Volgens ICG hebben de personen die nabij de contactlijn blijven wonen vaak de middelen niet om zich elders te vestigen.³²⁵ In 2016 schat OCHA dat er 800.000 personen in de vijf kilometerzone van de contactlijn wonen. 600.000 van hen aan LVR- en DVR-zijde, 200.000 aan de Kiev-gecontroleerde zijde.³²⁶ Aan de Oekraïense zijde van de contactlijn wonen er in 2018 volgens ICG 200.000 personen.³²⁷

ICG schrijft in 2018 dat sinds 2015 zowat twee derde van het aantal burgerslachtoffers in de DVR en de LVR vallen. Volgens de OSCE en ICG komt dit doordat de twee meest dichtbevolkte gebieden aan de contactlijn, Horlivka en Donetsk, in de separatistische zone liggen en dat daar de meeste burgerslachtoffers vallen.³²⁸

Sinds januari 2015 zijn er beperkingen opgelegd om de contactlijn over te steken. Burgers hebben er vanaf dan een speciale elektronische pas voor nodig. De passen zijn één jaar geldig. Dit bemoeilijkt sterk het verkeer over de grens en beperkt de toegang van inwoners van de conflictzone tot

³¹⁷ Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 46; Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) p. 10

³¹⁸ OCHA, 26/10/2016, [url](#); ICG, 18/07/2016, [url](#)

³¹⁹ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) pp. 7-19; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 7

³²⁰ Donbas SOS, 18/09/2019, [url](#) p. 19

³²¹ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 7; OHCHR, 17/09/2019, [url](#) pp. 8-9

³²² OCHA, 25/07/2019, [url](#)

³²³ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 3; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 18

³²⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 1

³²⁵ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 4; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 3

³²⁶ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 15

³²⁷ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

³²⁸ OSCE, 16/09/2017, [url](#) pp. 7-8; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 3

basisvoorzieningen. Sinds 2017 kunnen er in principe elektronische passen zonder vervaldatum uitgereikt worden, maar in de praktijk paste men dit niet toe.³²⁹ In maart 2019 beslist de SBU dat de passen die vanaf 28 maart 2019 uitgereikt worden geen vervaldatum meer hebben.³³⁰ Personen die binnen een zone van vijf kilometer langs de contactlijn wonen kunnen volgens Oekraïense wetgeving in principe zonder een bijkomende pas de contactlijn oversteken. In de praktijk kan men de contactlijn echter ook voor hen sluiten.³³¹ In de voorbije jaren steeg het aantal burgers dat de contactlijn maandelijks oversteekt van gemiddeld 700.000 in 2016 tot 1 miljoen in 2018. Vanaf mei 2019 was het aantal per maand steeds hoger dan 1,4 miljoen.³³²

Volgens ICG zijn de omstandigheden aan de door Kiev gecontroleerde controleposten sterk verschillend. Van vlot en vriendelijk aan de Hnutove-overgang tot vernederend aan de StanicyaLugansk-overgang. De door de separatisten gecontroleerde overgangen zijn volgens verschillende door ICG geconsulteerde bronnen slecht georganiseerd. Ook UNHCR vermeldt dat wachttijden aan door separatisten gecontroleerde controleposten hoger zijn.³³³ Aan alle overgangen vallen er gewonden en dodelijke slachtoffers door landmijnen, beschietingen en artilleriegeschut.³³⁴ In de periode januari 2018 – oktober 2019 vielen er volgens de OSCE drie dodelijke slachtoffers en zeven gewonden door geweervuur of mijnen.³³⁵ Door de slechte omstandigheden aan de controleposten sterven er personen tijdens het wachten voor de oversteek. Zo vielen er volgens OHCHR in de periode februari - mei 2019 aan de controleposten negen dodelijke slachtoffers door gezondheidscomplicaties.³³⁶ UNICEF meldt het overlijden van een man aan een controlepost in oktober 2019.³³⁷ Sinds eind augustus 2019 is er een elektrische wagen en een bus om kwetsbare personen te vervoeren aan de overgang van Stanicya Lugansk. Aan de vier overgangen in de DVR zijn er bussen om kwetsbare personen te helpen de zone tussen de strijdende partijen over te steken.³³⁸

Op onderstaande kaart van OCHA staan de verschillende grensovergangen aan de contactlijn aangeduid die in mei 2019 in gebruik zijn en de enige toegestane plaatsen zijn om de contactlijn over te steken.³³⁹ In 2018 en 2019 staken er gemiddeld 1 miljoen personen per maand de contactlijn over.³⁴⁰ De wachttijden kunnen oplopen tot meerdere uren en soms worden de overgangen gesloten.³⁴¹ In oktober 2019 bedroeg de wachttijd meestal enkele uren.³⁴² Voornamelijk inwoners van de separatistische gebieden steken de contactlijn over. In oktober 2018 maakten ze 87 % uit van het aantal grensoversteken.³⁴³ In november 2019 herstelde men de brug aan de overgang Stanicya Lugansk die al sinds 2014 zwaar beschadigd was. Voetgangers kunnen de brug nu opnieuw gemakkelijk oversteken.³⁴⁴

³²⁹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) pp. 7 – 8; UNHCR, 31/10/2016, [url](#); OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 18-19; HRW, 17/02/2017, [url](#)

³³⁰ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 11

³³¹ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 21

³³² ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 15; UNHCR, 11/2019, [url](#)

³³³ UNHCR, 31/10/2018, [url](#); UNHCR, 29/11/2019, [url](#) p. 18

³³⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 15-16

³³⁵ OSCE, 28/11/2019, [url](#) p. 16

³³⁶ OHCHR, 13/06/2019, [url](#), p. 11

³³⁷ UNICEF, 20/11/2019, [url](#)

³³⁸ UNHCR, 29/11/2019, [url](#); OSCE, 28/11/2019, [url](#) p. 9

³³⁹ OCHA, 16/11/2017, [url](#); Global Protection Cluster, 06/2016, [url](#) p. 3

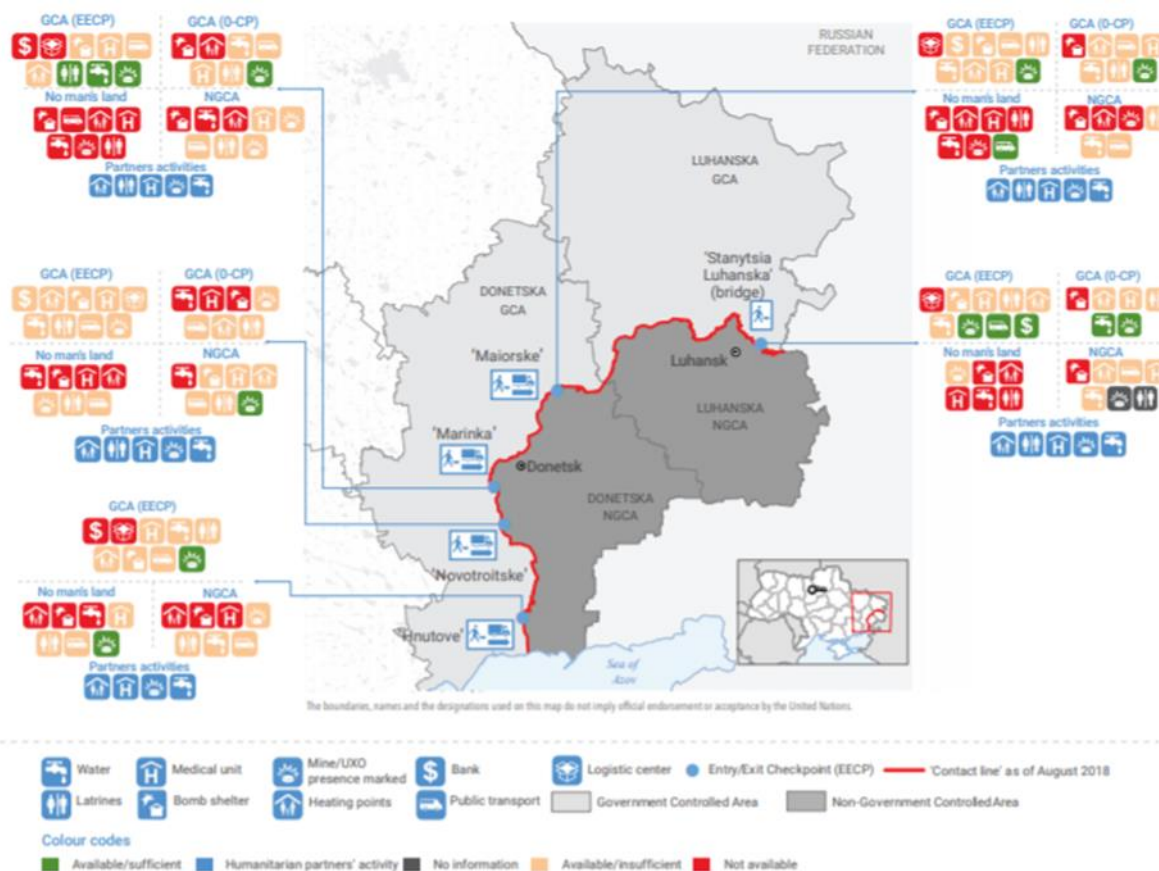
³⁴⁰ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 18; OCHA, 16/11/2017, [url](#); ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 15; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 10

³⁴¹ OCHA, 26/10/2016, [url](#); HRW, 17/02/2017, [url](#)

³⁴² UNHCR, 31/10/2018, [url](#); UNHCR, 29/11/2019, [url](#) p. 18; OSCE, 28/11/2019, [url](#) p. 10

³⁴³ UNHCR, 31/10/2018, [url](#)

³⁴⁴ OSCE, 29/11/2019, [url](#)

 OCHA, Entry/Exit Checkpoint (EECP) map³⁴⁵

De economische situatie in de DVR en LVR is slecht. OCHA schrijft in 2018 dat er sinds 2014 in de conflictzone een toename is van werkloosheid en dat ze er hoger ligt dan in de rest van Oekraïne. Daar komt bij dat de reële koopkracht van de salarissen er tussen de 22 % en de 33 % lager ligt dan in 2013.³⁴⁶ Gewapende groepen in de DVR en LVR hebben ongeveer 54 ondernemingen overgenomen, maar volgens CES is een groot deel van de industriële activiteit stilgevallen.³⁴⁷ UNHCR waarschuwt dat de hoge werkloosheid en het feit dat werkloze volwassenen geen sociale bijstand krijgen in de DVR en de LVR ertoe leidt dat een toenemend aantal burgers zich in een kwetsbare positie bevindt.³⁴⁸ In 2018 schrijven OHCHR en OCHA dat honderdduizenden personen in de regio zich verplicht zien om negatieve maatregelen te nemen om in hun basisvoorzieningen te kunnen voorzien. Hierbij vermeldt OCHA: kinderen van school halen, smokkel, seks als overlevingsstrategie en drugsgebruik.³⁴⁹

UNHCR schrijft in april 2016 dat VN-agentschappen slechts beperkt toegang hebben tot de DVR voor het verstrekken van humanitaire hulp. In de LVR blijft de toegang tot de zone aan de contactlijn zeer moeilijk.³⁵⁰ Ook ICG en de ngo-koepel Safeguarding Health in Conflict schrijven dat internationale hulporganisaties slechts beperkte toegang hebben tot de DVR en de LVR. Zo hebben de plaatselijke autoriteiten er in juli 2015 humanitaire programma's opgeschort wat in september 2015 leidde tot een

³⁴⁵ OCHA, 17/05/2019, [url](#)

³⁴⁶ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 4; OCHA, 29/03/2018, [url](#) p. 33

³⁴⁷ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3; CES, 28/11/2017, [url](#) p. 106

³⁴⁸ UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 8

³⁴⁹ OCHA, 07/05/2018, [url](#); OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 10

³⁵⁰ UNHCR, 22/04/2016, [url](#)

tekort aan insuline, tbc-medicijnen en anesthesiemateriaal in hospitalen. In september 2015 kreeg Artsen Zonder Grenzen (AZG) een verbod opgelegd om in de LVR te werken en dit gold vanaf oktober 2015 ook voor de DVR. Volgens de DVR misbruikt AZG psychotrope geneesmiddelen voor spionage.³⁵¹ OCHA schrijft in september 2017 dat sinds juli 2015 er een handvol humanitaire organisaties hun werking in de LVR en DVR hervat hebben (OCHA geeft hier geen precieze cijfers over). Volgens OCHA is hun werking echter ontoereikend om de humanitaire noden te lenigen.³⁵² Cijfergegevens van OCHA voor de periode januari – september 2018 geven aan dat deze situatie zich in 2018 doorzet.³⁵³ In september 2019 werkt UNICEF aan voorbereidingen om in de LVR en DVR poliovaccinaties toe te dienen aan kinderen geboren in 2016 - 2018. In oktober 2019 slaagt ze erin om 100.000 dosissen te leveren, maar het is onduidelijk hoe de toediening zal verlopen.³⁵⁴ De OSCE schrijft in 2019 dat dorpen aan de contactlijn beperkte toegang tot medische zorgen hebben en sinds het begin van het conflict door de contactlijn afgesneden zijn van steden voor gespecialiseerde medische zorgen.³⁵⁵

Volgens OHCHR en de OSCE is het voor de inwoners van de DVR en de LVR moeilijk om toegang te hebben tot medische zorg, accommodatie en sociale diensten. Een deel van de bevolking steunt op humanitaire hulp. Sinds het invoeren van goederen uit Oekraïne via de contactlijn verboden is en de werking van humanitaire organisaties in de republieken verplicht geregistreerd moet worden is de instroom van humanitaire hulp sterk afgenomen. Zeker voor personen die aan beide zijden van de contactlijn leven zijn volgens OHCHR in 2017 en 2018 de levensomstandigheden verder verslechterd.³⁵⁶ In 2018 hebben al 2,2 miljoen personen moeilijkheden om medische zorgen te krijgen volgens OCHA. Dit leidt onder andere tot een zeer sterke toename van het aantal TBC-gevallen in de regio.³⁵⁷ In 2019 schrijft UNHCR dat 57 % van de inwoners van de vijf kilometerzone langs de contactlijn verklaren moeilijkheden te hebben om medische zorgen te verkrijgen. Voor inwoners in de twintig kilometerzone langs de contactlijn verklaart 38 % dat dit het geval is.³⁵⁸

Volgens het World Food Programme raakt humanitaire hulp zeer moeizaam bij inwoners van de zone rond de contactlijn en OHCHR voegt er in 2019 aan toe dat ze er bijna geen toegang tot basisvoorzieningen hebben.³⁵⁹ In september 2018 schrijft OCHA dat er langs de contactlijn ongeveer 826.000 personen onzeker zijn over de voedselvoorziening (*food insecure*), een daling van 340.000 personen ten opzichte van het voorgaande jaar.³⁶⁰ Volgens Kharkiv Human Rights Protection Group overleven kwetsbare groepen zoals bejaarden, alleenstaande moeders en gehandicapten enkel dankzij humanitaire hulp, die vooral geleverd wordt door het hulpfonds van de oligarch Rinat Akhmetov en door de Russische Federatie.³⁶¹ In april 2017 zetten de separatistische autoriteiten de werking van dit fonds stop en confisqueerden ze bezittingen van Rinat Akhmetov op hun grondgebied. Dit samen met de afname van de werking van andere humanitaire actoren leidde tot een sterke vermindering van de humanitaire hulp in de separatistische gebieden. In februari 2018 zette ook het World Food Programme zijn werking in Oekraïne stop. Dit omwille van financieringsproblemen en moeilijke toegang tot de separatistische gebieden. Ook in 2019 slaagden internationale organisaties er niet in om voedselhulp te leveren in de separatistische gebieden.³⁶²

³⁵¹ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 3-4; Safeguarding Health in Conflict, 23/05/2016, [url](#) p. 42; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3

³⁵² OCHA, 30/09/2017, [url](#)

³⁵³ OHCA, 14/11/2018, [url](#)

³⁵⁴ UNICEF, 30/09/2019, [url](#); UNICEF, 20/11/2019, [url](#)

³⁵⁵ OSCE, 28/11/2019, [url](#) p. 13

³⁵⁶ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3; OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 13-14; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

³⁵⁷ OCHA, 07/05/2018, [url](#)

³⁵⁸ UNHCR, 25/07/2019, [url](#)

³⁵⁹ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 11; OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 10

³⁶⁰ OCHA, 31/10/2017, [url](#); OHCA, 14/11/2018, [url](#)

³⁶¹ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 4

³⁶² ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 17-18; OCHA, Ukraine, 18/04/2019, [url](#)

OHCHR en de OSCE melden dat verschillende waterzuiveringsstations en waterleidingen beschadigd werden bij de gevechten. Hierdoor hebben burgers die nabij de contactlijn wonen soms geen toegang tot drinkbaar water. In het tweede kwartaal van 2017 nam het aantal incidenten waarbij waterbevoorradinginstallaties geraakt werden volgens OHCHR sterk toe. Er werden er toen 24 geteld. Dit leidde tot meerdere onderbrekingen van de drinkwatervoorzieningen van een groot aantal inwoners van beide zijden van de contactlijn. Zo zaten in juli 2017 380.000 mensen lange tijd zonder drinkwater.³⁶³ In de periode januari - juni 2018 noteerde OCHA 57 beschietingen van infrastructuur voor watervoorzieningen. In de periode mei – augustus 2018 telde OHCHR er twaalf.³⁶⁴ In de periode januari – september 2019 vonden er volgens UNICEF 77 van dergelijke incidenten plaats ten opzichte van 68 in dezelfde periode in het voorgaande jaar.³⁶⁵

HRW en de OSCE schrijven dat een groot aantal van de scholen die langs de contactlijn liggen zware beschadigingen opliepen tijdens de gevechten. Scholen worden door de strijdende partijen gebruikt om er troepen onder te brengen en beide partijen hebben al bewust aanvallen en beschietingen van scholen uitgevoerd in deze zone.³⁶⁶ OHCHR en de ngo Truth Hounds schrijven in september 2017 dat scholen aan beide zijden van de contactlijn nog steeds getroffen worden. Zo werd op 28 mei 2017 school nr. 2 in het Kiev-gecontroleerde dorp Krasnohorivka geraakt. Op 15 en 17 juni beschoot men scholen in de separatistische dorpen Trudiviski en Yasnyuvata.³⁶⁷ Tijdens een *fact finding mission* in december 2017 stelde Civic Monitoring eveneens vast dat scholen nog beschoten worden en dat de toegang tot onderwijs voor inwoners van de zone rond de contactlijn nog steeds zeer moeilijk is.³⁶⁸ In november 2018 rapporteert OCHA dat er in de periode januari – november 2018 58 incidenten plaats vonden waarbij men schoolinfrastructuur beschadigde. Daarnaast waren er 65 gevallen waarbij een school tijdelijk moest sluiten omwille van het conflict.³⁶⁹ In de eerste drie maanden van 2019 vonden er volgens OCHA elf incidenten plaats waarbij scholen aangevallen zijn. OHCHR en UNICEF schrijven in september 2019 dat scholen nog steeds geraakt worden bij beschietingen. Volgens UNICEF vonden er in de periode januari – september 2019 32 dergelijke incidenten plaats.³⁷⁰

De OSCE merkt op dat er enkele dorpen zijn die in de contactlijn tussen de posities van de Oekraïense troepen en de separatistische troepen liggen. Deze dorpen worden door geen van de partijen gecontroleerd en de bewoners leven in bijzonder moeilijke omstandigheden. Hun bewegingsvrijheid en toegang tot basisvoorzieningen worden door beide partijen beperkt. Voorbeelden van dergelijke dorpen zijn Novooleksandrivka en tot juni 2017 ook een stuk van Zolote.³⁷¹

9. Verplaatsingen van de bevolking

9.1. Vluchtelingen

Volgens UNHCR waren er in september 2016 1,4 miljoen Oekraïense asielzoekers naar buurlanden getrokken. Ze gingen in de eerste plaats naar de Russische Federatie (1,1 miljoen) en Belarus (139.200). Op dat moment dienden Oekraïners voornamelijk in de volgende EU-landen een asielaanvraag in: Duitsland (8.000), Italië (7.300) en Polen (5.300).³⁷² In oktober 2017 geeft UNHCR

³⁶³ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 5; OCHA, 31/10/2017, [url](#); Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) p. 16

³⁶⁴ OCHA, 15/08/2018, [url](#); OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 6

³⁶⁵ UNICEF, 30/09/2019, [url](#)

³⁶⁶ HRW, 11/02/2016, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 20; OSCE, 16/02/2017, [url](#) p. 6

³⁶⁷ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 5; Truth Hounds, 21/11/2017, [url](#)

³⁶⁸ Civic Monitoring, 30/03/2018, [url](#) pp. 11-12

³⁶⁹ OCHA, 08/11/2018, [url](#)

³⁷⁰ OCHA, 14/06/2019, [url](#); UNICEF, 30/09/2019, [url](#)

³⁷¹ OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 6-7; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 6; IPHR, 19/12/2017, [url](#) pp. 43-44

³⁷² UNHCR, 22/04/2016, [url](#); UNHCR, 28/09/2016, [url](#)

de volgende cijfers voor vluchtelingen van Oekraïne in buurlanden en de EU: 427.240 in de Russische Federatie, 11.230 in Italië, 10.495 in Duitsland en 8.380 in Spanje.³⁷³ In 2018 schat de Parliamentary Assembly of the Council of Europe dat bijna een half miljoen Oekraïners asiel in derde landen zochten, waarvan het merendeel in de Russische Federatie.³⁷⁴ UNHCR geeft cijfers voor december 2018 volgens welke er op dat moment in totaal 125.108 Oekraïense vluchtelingen en asielzoekers zijn. 75.941 van hen bevindt zich in de Russische Federatie, 26.271 in de EU+, de rest in derde landen.³⁷⁵ Volgens cijfers van Eurostat vroegen er in de laatste drie kwartalen van 2017 gemiddeld iets meer dan 2.000 Oekraïners asiel aan in de EU. In 2018 en de eerste twee kwartalen van 2019 lag dit aantal gemiddeld rond de 2.200.³⁷⁶

In 2015 keerden er 2.210 Oekraïners vrijwillig terug naar Oekraïne via het begeleide terugkeerprogramma van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), in 2016 waren dat er 3.438 en in 2017 3.227. In 2018 keerden er 1.952 personen via IOM terug naar Oekraïne.³⁷⁷ IOM heeft geen cijfers beschikbaar voor vrijwillige terugkeerders naar Oekraïne voor heel 2019. Enkel voor het derde kwartaal geeft IOM cijfers, toen er 432 personen vrijwillig naar Oekraïne terugkeerden.³⁷⁸

9.2. IDP's

OCHA citeert in oktober 2017 de Oekraïense overheid volgens wie er 1,6 miljoen personen geregistreerd zijn als *internally displaced person* (IDP) ten gevolge van het conflict in de Donbas. 800.000 à 1.000.000 IDP's verblijven in gebied gecontroleerd door de Oekraïense overheid.³⁷⁹ Volgens cijfers van UNHCR zijn er in oktober 2017 1,8 miljoen IDP's en *conflict affected persons*. Deze laatste groep zijn personen die langs de contactlijn wonen.³⁸⁰ In januari 2018 zijn er volgens cijfers van de Oekraïense overheid 1.492.851 geregistreerde IDP's in Oekraïne wat volgens IOM daalt tot 1.385.062 geregistreerde IDP's in juni 2019.³⁸¹

De meeste interne verplaatsingen hebben zich voorgedaan in de DVR en de LVR en vanuit de Krim. Een groot deel van deze personen trekt volgens UNHCR naar gebieden die grenzen aan het conflictgebied. Dit zijn dan de delen van de provincies Donetsk en Lugansk die door Oekraïne gecontroleerd worden, de steden Kharkiv, Dnepropetrovsk en Zaporizhia en ten slotte ook Kiev. Een deel van de verplaatste personen verblijft als IDP in de separatistische zones. Volgens de OSCE is fysieke veiligheid de voornaamste reden van IDP's uit de Donbas om hun woonplaats te verlaten.³⁸²

Kharkiv Human Rights Protection Group schrijft dat er in de DVR geen IDP-status is die recht geeft op sociale bijstand of een uitkering. Volgens cijfers van de DVR zelf zijn er op hun grondgebied 8.404 IDP's in 2016 waarvan de meeste in ongeveer 86 tijdelijke opvangcentra ondergebracht zijn.³⁸³ In december 2018 schrijft de ombudsvrouw van de DVR dat er sinds het begin van het conflict 5.380 personen opvang verkregen nadat ze omwille van de gevechten moesten vluchten. In november 2019 bedraagt dit cijfer 6.702 personen.³⁸⁴ IDMC schrijft in mei 2018 dat er geen betrouwbare gegevens zijn over het aantal IDP's in de DVR en de LVR.³⁸⁵

³⁷³ UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³⁷⁴ PACE, 23/01/2018, [url](#)

³⁷⁵ UNHCR Ukraine, 10/2019, [url](#)

³⁷⁶ Eurostat, 24/09/2018, [url](#); Eurostat, 16/09/2019, [url](#)

³⁷⁷ IOM, 23/09/2016, [url](#); IOM, 18/08/2017, [url](#); IOM, 10/2018, [url](#); IOM, 31/12/2018, [url](#) p. 39;

³⁷⁸ IOM, 10/2019, [url](#)

³⁷⁹ OCHA, 31/10/2017, [url](#)

³⁸⁰ UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³⁸¹ OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 20; IOM, 06/2019, [url](#) p. 4

³⁸² OSCE, 26/08/2016, [url](#) p. 5; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 4; IDMC, 09/2016, [url](#)

³⁸³ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 20

³⁸⁴ Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 29/11/2019, [url](#)

³⁸⁵ IDMC, 05/2018, [url](#)

OCHA bericht in september 2016 dat de autoriteiten in de DVR en de LVR alle IDP's geschrapt hebben van de lijsten van personen die recht hebben op humanitaire hulp. Dit bemoeilijkt de situatie van IDP's nog verder.³⁸⁶

Volgens IDMC en UNHCR zijn er in Oekraïne zelf problemen met de registratie van IDP's, deels door juridische tegenstrijdigheden, deels door onwetendheid en deels uit eigen keuze. Sommige IDP's weigeren registratie omdat ze bang zijn voor militaire dienstplicht, discriminatie of negatieve gevolgen vreezen voor familie die in de separatistische gebieden achterbleven. Deze verschillende factoren maken dat een deel van de IDP's niet de registratie krijgen waar ze recht op hebben en zo sociale bijstand en uitkeringen niet krijgen.³⁸⁷ Volgens een bevraging van IOM in de tweede helft van 2017 is 74 % van de IDP's tevreden met de manier waarop ze toegang hebben tot sociale basisdiensten. In juni 2018 daalde het tevredenheidscijfer tot 68 %. Moeilijkheden met het ontvangen van een sociale uitkering blijven wel bestaan volgens IOM. In september 2017 verklaarde 13 % van de bevraagde IDP's dat hun sociale uitkering opgeschort was, wat in juni 2018 steeg tot 18 %.³⁸⁸

In oktober 2016 citeerde IDMC de speciale VN-rapporteur voor IDP's die samen met OCHA zijn ongerustheid uit dat een groot deel van de IDP's er niet in slaagt om zijn sociale uitkering of pensioenen te krijgen. Dit leidt tot secundaire interne verplaatsingen en onveilige spontane terugkeer. Aanpassingen aan de Oekraïense wetgeving voor IDP's in januari 2016 heeft hun situatie verder bemoeilijkt aangezien de nieuwe wetgeving niet overal juist toegepast wordt. Sinds februari 2016 worden sociale steun en pensioenen opgeschort tijdens verificaties voor registratie van IDP's. Dit is volgens UNHCR, OCHA en de OSCE problematisch aangezien een groot deel van de IDP's enkel deze uitkeringen als inkomen hebben. In de separatistische gebieden krijgen volgens OCHA en UNHCR in september 2016 tussen de 500.000 en de 600.000 IDP's hierdoor geen uitkering.³⁸⁹ IDMC schrijft dat pensioengerechtigden in de separatistische gebieden naar Kiev-gecontroleerd gebied moeten gaan en zich daar als IDP moeten registreren om hun pensioen te kunnen krijgen. Deze maatregel leidt er volgens IDMC toe dat van deze groep velen hun pensioen niet meer kunnen krijgen. In de periode 1 januari 2016 – april 2017 nam het aantal pensioengerechtigden af met 560.000 personen, volgens IDMC vooral personen uit bovenstaande groep.³⁹⁰ Ook UNHCR meldt dat het aantal personen in de DVR en de LVR die pensioenen ontvangen van 956.000 in januari 2016 daalde tot 391.000 in april 2017 doordat ze hun registratie niet konden verkrijgen.³⁹¹ In 2018 bevestigt OCHA dat 600.000 pensioengerechtigden die in de DVR en de LVR verblijven geen uitkering meer krijgen. Dit omdat ze zich elke zestig dagen in Oekraïne moeten herregistreren als IDP en niet in staat zijn de tocht over de contactlijn te maken.³⁹² ICG schrijft in oktober 2018 dat 650.400 inwoners van de separatistische gebieden geen uitkering meer krijgen omdat ze zich niet als IDP kunnen registreren of wegtrokken. In mei 2019 loopt dit volgens OHCHR terug op tot 700.000 personen.³⁹³ Aansluitend schrijft ICG dat de inspanningen van de Oekraïense autoriteiten ten aanzien van de IDP's gekenmerkt worden door verwaarlozing. De werking van het ministerie van Tijdelijk Bezette Gebieden en IDP's dat hiervoor verantwoordelijk is zou tekortschieten, ondanks verbale engagementen.³⁹⁴

In juli 2016 voerde de OSCE een brede bevraging van IDP's uit. Hieruit blijkt sociaaleconomische veiligheid de voornaamste bekommernis van IDP's te zijn. Dit zet een aanzienlijk deel van de IDP's

³⁸⁶ OCHA, 23/09/2016, [url](#)

³⁸⁷ IDMC, 03/09/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 5

³⁸⁸ IOM, 07/09/2017, [url](#); IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 34

³⁸⁹ IDMC, 10/2016, [url](#); UNHCR, 22/04/2016, [url](#); OCHA, 26/10/2016, [url](#); OCHA, 23/09/2016, [url](#); OSCE, 26/08/2016, [url](#) pp. 16-17; UNHCR, 31/10/2016, [url](#)

³⁹⁰ IDMC, 18/10/2017, [url](#); OCHA, 16/11/2017, [url](#)

³⁹¹ UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³⁹² OCHA, 07/05/2018, [url](#)

³⁹³ OHCHR, 13/06/2019, [url](#) p. 2

³⁹⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 10-12; IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 29

aan tot secundaire interne verplaatsing of zelfs terugkeer.³⁹⁵ Er zijn geen cijfers voorhanden over het aantal IDP's die terugkeren, maar UNHCR schrijft in september 2015 dat de meerderheid van de IDP's ervoor kiest om niet terug te keren.³⁹⁶ Bij een telefonische enquête van IOM in 2017 verklaarde 16 % van de bevraagde IDP's dat ze teruggekeerd waren naar de DVR of de LVR. In juni 2018 bedroeg dit aantal 19 % en 22 % in juni 2019.³⁹⁷ In juni 2019 verklaart 79 % van de IDP's dat ze al meer dan drie jaar op hun huidige woonplaats verblijven. 22 % van de IDP's verklaart dat ze na het conflict willen terugkeren naar hun oorspronkelijke woonplaats terwijl 36 % verklaart dit niet te willen doen.³⁹⁸

Volgens een bevraging van IOM blijft de arbeidsgraad van IDP's redelijk stabiel met lichte fluctuaties van enkele procentpunten. Sinds maart 2017 hangt ze rond de 44 % en bij de laatste bevraging van juni 2019 bedraagt ze 46 %.³⁹⁹ In het kader van dezelfde IOM-bevraging verklaarde 88 % van de IDP's in juni 2017 dat ze tevreden waren met hun toegang tot medische zorgen. Dit daalde tot 60 % in juni 2018 waarna het opnieuw steeg tot 70 % in juni 2019.⁴⁰⁰

³⁹⁵ OSCE, 26/08/2016, [url](#) p. 14

³⁹⁶ UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 4

³⁹⁷ IOM, 07/09/2017, [url](#); IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 8; IOM, 06/2019, [url](#) p. 53

³⁹⁸ IOM, 06/2019, [url](#) p. 35

³⁹⁹ IOM, 06/2019, [url](#) p. 6

⁴⁰⁰ IOM, 06/2019, [url](#) p. 32

Samenvatting

Nadat volksprotesten in Kiev de Oekraïense president Yanukovich in februari 2014 dwongen om het land te verlaten nam de Russische Federatie de controle over de Oekraïense Krim over en ontstond er een separatistische beweging in voornamelijk het oosten van Oekraïne in de regio Donbas. Deze separatistische beweging greep al snel naar de wapens en met steun van de Russische Federatie kon het de controle verwerven over delen van de Oekraïense provincies Donetsk en Lugansk. Na een omstreden referendum werden in dit gebied de Donetsk Volksrepubliek (DVR) en de Lugansk Volksrepubliek (LVR) in het leven geroepen. In andere regio's van Oekraïne deden zich in 2014-2015 ook verschillende gewelddadige incidenten voor, maar die bleven beperkt in intensiteit en omvang. Vanaf 2016 namen de gewelddadige incidenten in Oekraïne buiten de Donbas en de Krim zo goed als volledig af.

Oekraïne poogde tevergeefs met militaire middelen de controle over de DVR en de LVR te herwinnen. Sindsdien staan beide partijen tegenover elkaar langs de zogenaamde contactlijn en vinden er zowat dagelijks wederzijdse beschietingen plaats. Twee vredesakkoorden in 2014 en 2015 slaagden er tot heden niet in om de militaire en politieke patstelling te doorbreken.

In de Donbas strijden Oekraïense troepen tegen eenheden van separatisten die volgens tal van bronnen enkel kunnen standhouden dankzij militaire en logistieke steun van de Russische Federatie die ook eigen troepen inzet in de regio.

In de voor deze COI Focus behandelde periode vond volgens de bronnen zowat al het geweld in de Donbas plaats in de zone langs de contactlijn. Er vonden met wisselende intensiteit wederzijdse beschietingen plaats met zowel lichte als zware wapens. Hierbij vielen militaire en burgerslachtoffers. Volgens OHCHR is het aantal burgerslachtoffers in de behandelde periode relatief laag ten opzichte van de eerste jaren van het conflict. Gedurende het hele conflict zijn er al minstens 12.800 à 13.000 personen om het leven gekomen en raakten er minstens 27.500 à 30.000 gewond.

Verschillende bronnen maken melding van ernstige mensenrechtenschendingen die zich voordoen in de DVR en de LVR. Hierbij is sprake van arbitraire detenties en executies, foltering en ontvoeringen. De bevolking heeft geen mogelijkheid tot bescherming tegen deze wantoestanden.

In de door Oekraïne gecontroleerde gebieden in de Donbas zijn er eveneens meldingen van arbitraire detenties en foltering in het kader van het conflict. Dergelijke incidenten zouden echter niet wijdverspreid zijn en in aantal afgenomen zijn naarmate het conflict voortduurt.

Minstens 125.000 vluchtelingen verblijven nog buiten Oekraïne en zeker 1,3 miljoen IDP's verblijven in Oekraïne zelf. De IDP's ondervinden moeilijkheden met registraties en het verkrijgen van bijstand. Toegang tot sociale basisvoorzieningen blijft voor een deel van de IDP's moeizaam verlopen.

De socio-economische omstandigheden in de DVR en de LVR zijn slecht te noemen. Er is weinig werk en een deel van de bevolking heeft het moeilijk om in zijn basisbehoeften te voorzien. In de zone langs de contactlijn zijn de levensomstandigheden hard, dit zowel aan de Oekraïense als aan de separatistische zijde.

Bijlagen

Kaart van Oekraïne en de Donbas⁴⁰¹

⁴⁰¹ UNHCR, 31/10/2016, [url](#)

Overzicht van pro-Oekraïense vrijwilligersbataljons⁴⁰²

Volunteer battalions involved in military action in Eastern Ukraine

In Ukraine today, 44 volunteer Territorial Defense Battalions (TDBs with the Ukrainian Armed Forces, UAF), 32 volunteer special purpose patrol battalions (SPPBs with the Interior Ministry, MIA), 3 volunteer special purpose National Guard battalions (SPNGBs), and several battalions under the Volunteer Ukrainian Corps (VUCs) have been established or are in the process of being organized

Donbas	Named after Kulchitsky	Aidar	Kryvbac	Kyivska Rus	Dnipropetrovsk	Dnipro-2	Kyivska Rus
full name: Donbas SPNGB attachment: National Guard official number: 430 actual number: +600 commander: Serhii Semchenko founded: 18 April 2014 assignment region: Donetsk Oblast	General Kulchitsky SPNGB National Guard 430 +525 5 April (August) 2014 Kyiv Oblast	Aidar 14th TDB UAF Ministry of Defense 423 -500 Sergiy Melnychuk May 2014 Luhansk Oblast	Kryvbac 40th TDB UAF Ministry of Defense 423 424 Mykola Kolesnyk May 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Kyivska Rus 25th TDB UAF Ministry of Defense 423 -500 Andriy Yanchenko 15 April 2014 Kyiv oblast	Dnipropetrovsk 20th TDB UAF Ministry of Defense 423 -400 Oleksandr Rashevskiy May 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Dnipro-2 19th TDB UAF Ministry of Defense 423 -400 May 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Kyivska Rus 11th TDB UAF Ministry of Defense 423 450 Oleksandr Gutemskiy 15 May 2014 Kyiv oblast
Azov	Dnipro-1	Kyiv-1	Kyiv-2	Zoloti Vorota	Artemivsk	Shakhtarsk	Sich
Azov SPPB MIA MIA 430 -500 Andriy Biletskyi 5 May 2014 Kyiv oblast	Dnipro-1 SPPB MIA MIA 500 -400 Yurii Benzis 14 April 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Kyiv-1 SPPB MIA MIA 462 -300 Evgen Derzkyi April 2014 Kyiv	Kyiv-2 SPPB MIA MIA 150 Bohdan Voborokhovskiy April 2014 Kyiv	Zoloti Vorota SPPB MIA MIA 300 -300 Mykola Shvalba 2 May 2014 Kyiv	Artemivsk SPPB MIA MIA 200 -100 Kostyantyn Materichenko 1 May 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Shakhtarsk SPPB MIA MIA 200 -100 Andriy Filonenko 16 June 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Sich SPPB MIA MIA -100 Oleksandr June 2014 Kyiv
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava
Luhansk-1 SPPB MIA MIA 200 -100 Andriy Lenko June 2014 Luhansk Oblast	Sicheslav SPPB MIA MIA -100 Vladyslav Porzyanko 8 May 2014 Dnipropetrovsk Oblast	Lviv SPPB MIA MIA 500 220 Oleg Zarichnyi April 2014 Lviv Oblast	Myrotvorets SPPB MIA MIA - Andriy Teteruk 9 May 2014 Kyiv Oblast	Shtorm SPPB MIA MIA 500 -50 Sergiy Shestakov 14 May 2014 Odessa Oblast	Ivano-Frankivsk SPPB MIA MIA 300 120 Oleksandr Polischuk May 2014 Ivano-Frankivsk Oblast	Kherson SPPB MIA MIA 230 -80 Ruslan Storchuk May 2014 Kherson Oblast	Poltava SPPB MIA MIA 300 209 Oleksandr Fedorenko 28 April 2014 Poltava Oblast
Stobozhanshina	Kharkiv-1	Svitlyz	Kirovograd	Svyatyi Mykolai	Vinnytsya	Ternopil	Chernigiv
Stobozhanshina SPPB MIA MIA 1000 - Andriy Yangelenko April 2014 Kharkiv Oblast	Kharkiv-1 SPPB MIA MIA 300 150 Sergiy Yangelenko April 2014 Kharkiv Oblast	Svitlyz SPPB MIA MIA 100 -100 Oleksandr Fatsyevych June 2014 Volynska Oblast	Kirovograd SPPB MIA MIA 200 -150 Vyacheslav Shevchenko May 2014 Kirovograd Oblast	Svyatyi Mykolai SPPB MIA MIA 50 - Vitaliy Goncharov 5 May 2014 Mykolain Oblast	Vinnytsya SPPB MIA MIA 200 155 Ruslan Monoz May 2014 Vinnytsya Oblast	Ternopil SPPB MIA MIA 430 - Volodymyr Katruk May 2014 Ternopil Oblast	Chernigiv SPPB MIA MIA 200 46 Roman Pylyuk 9 May 2014 Chernigiv Oblast
Bogdan Company	Kremenchuk Company	OUN	Right Sector	Right Sector			
Bogdan SPPB MIA MIA - 100 Oleksandr Zhymnytskyi June 2014 Khmelnitsk Oblast	Kremenchuk SPPB MIA MIA - 120 Oleg Berliusa May 2014 Poltava Oblast	OUN - -100 Mykola Koltanivskiy 31 July 2013 Nizhyn	RS 5th Det'd Battalion VUC VUC - - Chornyi 2014	RS 9th Det'd Battalion VUC VUC - - - 2014			

www.slovoidilo.ua

⁴⁰² Kiev Post, 09/09/2014, [url](#)

Bibliografie

Rechtstreekse contacten

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), research manager Asia, e-mail, 11/02/2018, admin@acleddata.com

Geschreven en audiovisuele bronnen

Action On Armed Violence (AOAV), *Explosive Device Monitor, Ukraine*, s.d., <https://aoav.org.uk/explosiveviolence/ukraine> [geraadpleegd 01/12/2017]

Amnesty International (AI) & Human Rights Watch (HRW), *"You Don't Exist" Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, and Torture in Eastern Ukraine*, 21/07/2016, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5044552016ENGLISH.PDF> [geraadpleegd 04/11/2016]

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), *Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) Codebook*, 10/04/2019, <https://www.acleddata.com/download/2827/> [geraadpleegd op 20/05/2019]

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), *Data Export Tool*, s.d., <https://www.acleddata.com/data/> [geraadpleegd 10/12/2019]

Atlantic Council, *Ukraine's Got a Real Army Now. But Is It Preparing to Fight the Last Battle?*, 09/02/2016, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/ukraine-s-got-a-real-army-now-but-is-it-preparing-to-fight-the-last-war> [geraadpleegd 04/11/2016]

Atlantic Council, *Is the Ukrainian Army Worthy of Greater Investment?*, 22/02/2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/is-the-ukrainian-army-worthy-of-greater-investment/> [geraadpleegd 29/11/2019]

BBC News, *How did Odessa's fire happen?*, 06/05/2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27275383> [geraadpleegd 19/12/2016]

BBC News, *Ukraine crisis: Third death after Kiev anti-autonomy rally*, 01/09/2015, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34112881> [geraadpleegd 07/09/2015]

BBC News, *Ukraine anti-graft protesters clash with riot police*, 17/10/2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41660871> [geraadpleegd 01/12/2017]

Carnegie Endowment, *Ukraine Reform Monitor: December 2015*, 07/12/2015, <http://carnegieendowment.org/2015/12/07/ukraine-reform-monitor-december-2015/impq> [geraadpleegd 04/11/2016]

Carnegie Endowment (De Waal T.), *Uncertain Ground*, 03/12/2018, https://carnegieendowment.org/files/deWaal_UncertainGround_final.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

Sensor, *Нацгвардию частично переподчинят Вооруженным силам, - Минобороны [Nationale Garde deels ondergeschikt aan het leger]*, 28/11/2018, https://sensor.net.ua/news/3099550/natsgvardiyu_chastichno_perepodchinyat_voorujennym_silam_minoborony [geraadpleegd 28/11/2018]

Center for Eastern Studies (CES), *Still together, but apart? Kyiv's policy towards the Donbas*, 06/02/2015, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-02-06/still-together-apart-kyivs-policy-towards-donbas> [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *The War republics in the Donbas one year after the outbreak of the conflict*, 17/06/2015, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_174.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *The Minsk agreement: one year of shadow boxing*, 10/02/2016, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-02-10/minsk-agreement-one-year-shadow-boxing> [geraadpleegd 04/11/2016]

- Center for Eastern Studies (CES), *The deteriorating military situation in the Donbas*, 10/08/2016, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-08-10/deteriorating-military-situation-donbas> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Center for Eastern Studies (CES), *Russia recognises Donbas separatists' documents*, 22/02/2017, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-02-22/russia-recognises-donbas-separatists-documents> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Center for Eastern Studies (CES), *The best army Ukraine has ever had*, 07/07/2017, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_66_ang_best_army_ukraine_net.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Center for Eastern Studies (CES), *A quarter-century of independent Ukraine Dimensions of transformation*, 28/11/2017, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_quarter_ukraine_net.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Center for Eastern Studies (CES), *The coup d'état in Luhansk*, 29/11/2017, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-11-29/coup-detat-luhansk> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Center for Eastern Studies (CES), *Fake elections in Donbas*, 13/11/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-13/fake-elections-donbas> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Center for Eastern Studies (CES), *Martial law in ten regions of Ukraine*, 27/11/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-28/martial-law-ten-regions-ukraine> [geraadpleegd 27/11/2018]
- Center for Eastern Studies (CES), *The leader of the Donetsk separatists is assassinated*, 03/09/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-09-03/leader-donetsk-separatists-assassinated> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Central European Financial Observer, *Ukraine is searching for new maritime transport solutions*, 03/04/2019, <https://financialobserver.eu/cse-and-cis/ukraine-is-searching-for-new-maritime-transport-solutions/> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Civic Monitoring, *We live like in a reservation*, 30/03/2018, http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/03/Web_Human-rights-monitoring2017_en.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- Civic Monitoring, *Current events in the "People's Republics" of eastern Ukraine*, 09/11/2018, http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/11/2018_10_Interim-Report_NGCA.pdf [geraadpleegd 03/12/2018]
- Civic Solidarity, *Enhancing civil society's impact in Donbas*, 07/09/2016, https://www.civicsolidarity.org/sites/default/files/2017_dra_donbas_web_en_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Congressional Research Service, *Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy*, 19/29/2019, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45008> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Legal remedies to human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities*, 26/09/2016, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23007&lang=en> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Legal remedies to human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities*, 12/10/2016, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=23167&lang=en> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Humanitarian consequences of the war in Ukraine*, 23/01/2018, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432&> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Council of Europe, *Report to the Ukrainian Government on the visit to Ukraine carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 8 to 21 December 2017*, 06/09/2018, , <https://rm.coe.int/16808d2c2a> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Defence 24, *Ukraine: New Armament for the Army and for the National Guard*, 25/08/2016, <http://www.defence24.com/435182,ukraine-new-armament-for-the-army-and-for-the-national-guard> [geraadpleegd 04/11/2016]

- Deutsche Welle, *Ukraine signs key agreement with pro-Russia separatists*, 01/10/2019, <https://www.dw.com/en/ukraine-signs-key-agreement-with-pro-russia-separatists/a-50669547> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Deutsche Welle, *No free elections in eastern Ukraine if Russians stay: US envoy*, 27/11/2019, <https://www.dw.com/en/no-free-elections-in-eastern-ukraine-if-russians-stay-us-envoy/a-51439026> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Donbas SOS, *Armed conflict in the East of Ukraine: the damage caused to the housing of the civilian population*, 18/09/2019, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/report_on_damage_to_housing_of_the_civilian_population_in_the_eastern_ukraine_eng.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, *Crimes without punishment: Human Rights Violations in the Context of the Armed Conflict in Eastern Ukraine*, 08/2018, https://ifp.org.ua/system/reports/files/123/en/CRIMES_WITHOUT_PUNISHMENT_engl_compressed.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- European Council on Foreign Relations, *The Donbas: Back in the USSR*, 01/09/2016, http://www.ecfr.eu/article/essay_the_donbas_back_in_the_ussr [geraadpleegd 01/12/2017]
- European Platform for Democratic Elections, *Foreign Observation of the Illegitimate "General Elections" in the Donetsk People's Republic and Lugansk People's Republic in November 2018*, 13/11/2018, <https://www.epde.org/en/news/details/foreign-observation-of-the-illegitimate-general-elections-Donetsk-Lugansk.html?file=files/EPDE/RESSOURCES/2018%20Elections%20in%20DNR%20LNR/Foreign%20Observation%20of%20the%20Illegitimate%20General%20Elections%20in%20the%20DPR%20and%20LPR%20FINAL.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Eurostat, *First time asylum applicants in the EU-28 by citizenship, Q2 2017*, 24/09/2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Table_1_First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship,_Q2_2017_%E2%80%93_Q2_2018.png [geraadpleegd 26/11/2018]
- Eurostat, *Asylum quarterly report*, 16/09/2019, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/13562.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Forbes, *Why Hold Ukraine Referendums The World Knows Are Shams? Putin Has His Reasons*, 11/05/2014, <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/11/why-hold-ukraine-referendums-the-world-knows-are-shams-putin-has-his-reasons/#5dc70c3219f8> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Forbes, *Russia May Have Inadvertently Posted Its Casualties In Ukraine: 2,000 Deaths, 3,200 Disabled*, 25/08/2015, <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2015/08/25/kremlin-censors-rush-to-erase-inadvertent-release-of-russian-casualties-in-east-ukraine/#356b6b4a5b26> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Foreign Policy, *A Stalemate Ukraine Can Win*, 04/03/2015, <http://foreignpolicy.com/2015/03/04/a-stalemate-ukraine-can-win-russia-war-donetsk-Donbas/> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Foreign Policy, *Ukraine's Meat Grinder Is Back in Business*, 12/04/2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/12/ukraines-meat-grinder-is-back-in-business/> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Galeotti M., *Armies of Russia's War in Ukraine*, Oxford: Osprey Publishing, 2019 [geraadpleegd 02/01/2019]
- Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2015*, 06/04/2016, <http://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/Global-mapping-AVM-2015-Mar2016.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2016*, 08/05/2017, https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/AVM_annex_II_brochure_web_with_links_v2.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2017*, 28/05/2018, https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/Brochure_AVM_2017_web.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

- Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2018*, 01/11/2019, https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/AVM-Incident-Report-2018_web.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- Global Protection Cluster, *Ukraine Protection cluster strategy*, 06/2016, http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/2016_protection_cluster_strategy.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Global Security, *Ukrainian National Guard*, 03/04/2015, <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/ng.htm> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Gruz 200, *Проект «Груз-200 из Украины в Россию» [Project «Lading 200» van Oekraïne naar Rusland]*, 10/12/2018, <http://gruz200.zzz.com.ua> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Hromadske International, *The Coup In Luhansk, Explained*, 27/11/2017, <https://en.hromadske.ua/posts/the-coup-in-luhansk-explained> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Human Rights Watch (HRW), *Landmines in Ukraine: Technical Briefing Note*, 06/04/2015, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/lm_landmines_in_ukraine-technical_briefing_note_6april2015_final.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Human Rights Watch (HRW), *Technical Briefing Note: Cluster Munition Use in Ukraine*, 06/2015, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/ukraine_clusters_briefing_note_final.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Human Rights Watch (HRW), *Studying Under Fire Attacks on Schools, Military Use of Schools During the Armed Conflict in Eastern Ukraine*, 11/02/2016, <https://www.hrw.org/report/2016/02/11/studying-under-fire/attacks-schools-military-use-schools-during-armed-conflict> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Human Rights Watch (HRW), *Ukraine: Dangers, Unnecessary Delays at Crossing Points*, 17/02/2017, <https://www.hrw.org/news/2017/02/17/ukraine-dangers-unnecessary-delays-crossing-points> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Human Rights Watch (HRW), *Ukraine: Woman Detained, Held Incommunicado, Tortured*, 15/09/2017, <https://www.hrw.org/news/2017/09/15/ukraine-woman-detained-held-incommunicado-tortured> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Institute for the Study of War, *Russia's military posture: ground forces order of battle*, 03/2018, <http://files.constantcontact.com/c9ccf499301/f0c1bc5f-7d3a-4e4d-a196-654f8ade701a.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Interfax, *124 человека были переданы Киевом в рамках обмена в Донбассе [124 personen werden door Kiev overgegeven in het kader van een ruil in de Donbas]*, 30/12/2019, <https://www.interfax.ru/world/689835> [geraadpleegd 02/12/2019]
- Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Displacement figures in Ukraine fail to reflect a complex reality*, 03/09/2015, <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/new-archive/displacement-figures-in-ukraine-fail-to-reflect-a-complex-reality/> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Internal Displacement Update (Jan-Aug 2016)*, 09/2016, <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/201609-internal-displacement-update.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Internal Displacement Update (1 September - 10 October 2016)*, 10/2016, <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/20161011-internal-displacement-update.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance, Chapter Five: Russia and Eurasia*, 13/02/2018, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597222.2018.1416981> [geraadpleegd 26/11/2018]
- International NGO Safety Organisation, *UKRAINE, Context analysis*, s.d., <https://www.ngosafety.org/country/ukraine> [geraadpleegd 26/11/2018]
- International Renaissance Foundation, *Justice in Eastern Ukraine during the Military Aggression of the Russian Federation*, 09/07/2018, https://issuu.com/irf_ua/docs/pravosud_engl_web [geraadpleegd 26/11/2018]

- IDMC, *Ukraine Country Information*, s.d., <http://www.internal-displacement.org/countries/ukraine/> [geraadpleegd 01/12/2017]
- IDMC, *Ukraine, Overview*, s.d., <http://www.internal-displacement.org/countries/ukraine/> [geraadpleegd 26/11/2018]
- IDMC, *The difficulties of counting IDPs in Ukraine*, 05/2018, <http://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/2018-GRID-spotlight-ukraine.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Lives across the frontline: internal displacement in a divided Ukraine*, 18/10/2017, <http://www.internal-displacement.org/library/expert-opinion/2017/lives-across-the-frontline-internal-displacement-in-a-divided-ukraine> [geraadpleegd 01/12/2017]
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *ICRC welcomes adoption of the Law on the Missing*, 12/07/2018, <http://ua.icrc.org/2018/07/12/icrc-welcomes-adoption-law-missing/> [geraadpleegd 26/11/2018]
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *"No news, but I don't believe..."*, 30/08/2018, <http://ua.icrc.org/2017/08/30/day-of-the-disappeared-eng/> [geraadpleegd 26/11/2018]
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *International Day of Disappeared in Ukraine: "Do not hesitate...Sympathize"*, 30/08/2019, <http://ua.icrc.org/2019/08/30/day-of-disappeared-release-eng/> [geraadpleegd 29/11/2019]
- International Crisis Group (ICG), *Ukraine: Running out of Time*, 14/05/2014, <https://www.crisisgroup.org/file/1167/download?token=EbcSLY8P> [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Crisis Group (ICG), *Russia and the Separatists in Eastern Ukraine*, 05/02/2016, https://www.crisisgroup.org/file/194/download?token=No_5C5Ti [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Crisis Group (ICG), *Ukraine's Eastern Separatist Leaders Turn on Each Other*, 01/03/2016, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/ukraine-s-eastern-separatist-leaders-turn-each-other> [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Crisis Group (ICG), *Ukraine: The Line*, 18/07/2016, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/ukraine-the-line.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Crisis Group (ICG), *Crisis Watch, Ukraine, Oktober, September, August 2016*, s.d., https://www.crisisgroup.org/crisiswatch/database?location%5B%5D=73&date_range=last_3_months&from_mon_th=01&from_year=2016&to_month=01&to_year=2016 [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Crisis Group (ICG), *Ukraine: Military Deadlock, Political Crisis*, 19/12/2017, https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b085-ukraine-military-deadlock-political-crisis_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- International Crisis Group (ICG), *"Nobody Wants Us": The Alienated Civilians of Eastern Ukraine*, 01/10/2018, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/252-nobody-wants-us.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]
- International Federation for Human Rights (FIDH), *Accountability for Conflict-Related Sexual Crimes committed in Eastern Ukraine*, 27/09/2018, <https://www.fidh.org/IMG/pdf/ukraine722angweb.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]
- International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (avrr) bulletin 2016/1 (january-june)*, 23/09/2016, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AVRR_Bulletin_2016.PDF [geraadpleegd 04/11/2016]
- International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (AVRR) bulletin 2017/II (April-June 2017)*, 18/08/2017, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/IOM-AVRR-Bulletin-2017-2.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- International Organization for Migration (IOM), *National monitoring system report on the situation of internally displaced persons, September 2017*, 07/09/2017, http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_7_september_2017_eng_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- International Organization for Migration (IOM), *IOM's assistance to conflict-affected people in Ukraine, Monthly report, June 2018*, 06/2018,

https://www.iom.int/sites/default/files/mission_newsletter/file/ukraine_mn_201806.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *National monitoring system report on the situation of internally displaced persons*, 16/08/2018, http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_10_eng_press.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (AVRR) bulletin 2018/III*, 10/2018, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/iom-avrr-bulletin-2018-3.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *2018 Return and reintegration key highlights*, 31/12/2018, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/2018_return_and_reintegration_key_highlights.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

International Organization for Migration (IOM), *National monitoring system report on the situation of internally displaced persons*, 06/2019, http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_14_eng_web.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

International Organization for Migration (IOM), *AVRR Bulletin 2019/III*, 10/2019, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/avrrbulletin2019q3.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *When god becomes the weapon*, 04/2015, http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closed-for-editing.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *Fighting Impunity in Eastern Ukraine*, 07/10/2015, <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/05/Fighting-impunity-in-Eastern-Ukraine-October-2015.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *Attacks on civilians and civilian infrastructure in Eastern Ukraine*, 19/12/2017, <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2017/12/ICC-UA-15.02.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Justice for Peace in Donbas, *Surviving hell*, 2015, https://jfp.org.ua/system/reports/files/2/en/SURVIVING_HELL_eng_web.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/82/en/Justice_for_peace_in_Donbas_EUCCI_Illegal_detention.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Justice for Peace in Donbas, *Unspoken Pain, Gender-based violence in the conflict zone of Eastern Ukraine*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/81/en/Justice_for_Peace_in_Donbas_EUCCI_Gender-based_violence.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Justice for Peace in Donbas, *Executed and tortured in Donbas*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/85/en/Justice_of_peace_in_Donbas_Shore_of_peace_Missing_persons.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Justice for Peace in Donbas, *Making life go on: how the war in Donbas affects civilians*, 12/03/2018, https://jfp.org.ua/system/reports/files/118/en/Making_life_go_on-how_the_war_in_Donbas_affects_civilians-WEB.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

Kharkiv Human Rights Protection Group, *Monitoring on territories beyond the control of Ukrainian authorities*, 05/10/2016, <http://khpg.org/en/index.php?id=1475656693> [geraadpleegd 04/11/2016]

Kiev Post, *Know your volunteer battalions*, 09/09/2014, <https://www.kyivpost.com/article/content/kyiv-post-plus/know-your-volunteer-battalions-infographic-363944.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Kiev Post, *Russia's war against Ukraine has killed at least 2,774 soldiers*, 24/11/2017, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/russias-war-ukraine-killed-least-2774-soldiers.html> [geraadpleegd 01/12/2017]

Kniga Pam'yati, *Книга Пам'яті [Herdenkingsboek]*, s.d., <http://memorybook.org.ua/index.htm> [geraadpleegd 29/11/2019]

Korrespondent, *В ВСУ в этом году пришли более 27 тысяч контрактников [Bij het Oekraïense leger kwamen er dit jaar meer dan 27.000 contractsoldaten bij]*, 06/11/2018, <https://korrespondent.net/ukraine/4029839-v-vsu-v-etom-hodu-pryshly-bolee-27-tysiach-kontraktnykov> [geraadpleegd 26/11/2018]

Laender-Analysen, *Chronik der Ukraine-analysen (06/12/2018-02/12/2019)*, s.d., <https://laender-analysen.de/ukraine-analysen/chronik?c=ukraine&d1=2018-12-06&d2=2019-12-02&t=&o=50&l=50&x=0#eintraege> [geraadpleegd 02/12/2019]

Lenta, *Раскрыты потери украинской армии в Донбассе [Verliezen van Oekraïense leger in Donbas onthuld]*, 26/04/2018, <https://lenta.ru/news/2018/04/26/kia/> [geraadpleegd 26/11/2018]

McClatchy DC, *Ukraine's military has rebounded despite budget and battle woes*, 09/11/2016, <http://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/world/article43759791.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Meduza, *Украина запретила въезд российским мужчинам в возрасте от 16 до 60 лет [Oekraïne verbiedt toegang voor Russische mannen van 16 tot 60 jaar]*, 30/11/2018, <https://meduza.io/news/2018/11/30/ukraina-zapretila-v-ezd-rossiyskim-muzhchinam-v-vozraste-ot-16-do-60-let> [geraadpleegd 30/11/2018]

Meduza, *На своей первой встрече Путин и Зеленский договорились только об обмене пленными [Bij hun eerste ontmoeting spreken Poetin en Zelenskiy enkel over de uitwisseling van gevangenen]*, 10/12/2019, <https://meduza.io/feature/2019/12/10/na-svoey-pervoy-vstreche-putin-i-zelenskiy-dogovorilis-tolko-ob-obmene-plennymi-i-dazhe-k-etomu-est-voprosy-glavnoe> [geraadpleegd 10/12/2019]

Memorial Human Rights Center, *Ситуация с гражданским населением в Донецкой и Луганской областях на подконтрольной украинскому правительству территории [Situatie van de burgerbevolking in het territorium van de Donetsk en Lugansk oblasten onder controle door de Oekraïense overheid]*, 20/10/2016, http://memohrc.org/sites/all/themes/memo/templates/pdf.php?pdf=/sites/default/files/view_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Mine Action Review, *Clearing the Mines, Ukraine*, 11/2019, http://www.mineactionreview.org/assets/downloads/NPA_Clearing_the_Mines_2019_Ukraine.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

National Guard of Ukraine, *5 Years*, s.d., <http://project1168023.tilda.ws/> [geraadpleegd 29/11/2019]

National Interest, *Be Afraid, Russia: Ukraine's Military Is Becoming a Force to Reckoned With*, 21/07/2019, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/be-afraid-russia-ukraines-military-becoming-force-reckoned-68022> [geraadpleegd 29/11/2019]

NBC, *Ukraine's martial law is over — but there's no end in sight to tensions with Russia*, 29/12/2018, <https://www.nbcnews.com/news/world/ukraine-s-martial-law-over-there-s-no-end-sight-n952211> [geraadpleegd 29/11/2019]

New Times, *В правильном направлении [In de juiste richting]*, 10/12/2019, <https://newtimes.ru/articles/detail/188499?fcc> [geraadpleegd 10/12/2019]

Norwegian Refugee Council, *Housing, land and property rights of displaced and conflict-affected communities in eastern Ukraine*, 13/01/2016, https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/nrc_housing-land-and-property-ukraine_full.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Novaya Gazeta, *Это был день Пасечника [Het was de dag van Pasechnik]*, 27/11/2017, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/11/25/74685-eto-byi-den-pasechnika> [geraadpleegd 01/12/2017]

Novaya Gazeta, *Порошенко подписал указ о введении военного положения на Украине [Poroshenko ondertekent ukrae over instellen van noodtoestand in Oekraïne]*, 26/11/2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/11/26/147086-poroshenko-podpisal-ukaz-o-vvedenii-voennogo-polozeniya-na-ukraine> [geraadpleegd 26/11/2018]

Novoe Vremya, *Восемь фактов о Национальной гвардии Украины [Acht feiten over de Nationale Garde van Oekraïne]*, 26/03/2018, <https://nv.ua/ukraine/events/vosem-faktov-o-natsionalnoj-hvardii-ukrainy-2460137.html> [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2015*, 09/12/2016, <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/12thOHCHRreportUkraine.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2015 to 15 February 2016*, 03/03/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_13th_HRMMU_Report_3March2016.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on his mission to Ukraine*, 04/05/2016, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/091/43/PDF/G1609143.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016*, 03/06/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Accountability for killings in Ukraine from January 2014 to May 2016*, 14/07/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/OHCHRThematicReportUkraineJan2014-May2016_EN.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination on its mission to Ukraine*, 29/07/2016, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/168/35/PDF/G1616835.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2016*, 15/09/2016, <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine15thReport.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine 14 March 2014 to 31 January 2017*, 16/02/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2016 to 15 February 2017*, 15/03/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport17th_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2017*, 13/06/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport18th_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2017*, 12/09/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_EN.pdf [geraadpleegd 01/10/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2017*, 12/12/2017, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport20th_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2017 to 15 February 2018*, 19/03/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineNov2017-Feb2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2018*, 20/06/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2018*, 19/09/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineMay-August2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2018*, 17/12/2018,

https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/24thReportUkraineAugust_November2018_EN.pdf

[geraadpleegd 29/11/2019]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Human Rights Council Fortieth Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 17/01/2019, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/010/58/PDF/G1901058.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 29/11/2019]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Human Rights Council Fortieth session, Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2017 to 15 February 2019*, 21/03/2019, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/073/84/PDF/G1907384.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 29/11/2019]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2017 to 15 February 2019*, 13/06/2019, <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2019*, 13/06/2019, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019_EN.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2019*, 17/09/2019, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_EN.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

Ombudsvrouw van de DPR, *Учет смертности, полученных ранений мирных жителей и военнослужащих в результате боевых действий на территории Донецкой Народной Республики [Lijst van mortaliteit en verwondingen van vreedzame burgers en militairen ten gevolge van gevechtshandelingen op het territorium van de Donetsk Volksrepubliek]*, 01/12/2017, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-25-noyabrya-po-1-dekabrya-2017-goda/> [geraadpleegd 01/12/2017]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период с 30 декабря 2017 по 12 января 2018 года [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie die heerst in de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de oorlogshandelingen in de periode van 30 december 2017 tot 12 januari 2018]*, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-30-dekabrya-2017-po-12-yanvarya-2018-goda/> [geraadpleegd 29/11/2019]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период с 1 по 7 декабря 2018 года [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie die heerst in de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de oorlogshandelingen in de periode van 1 tot 7 december 2018]*, 07/12/2018, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-1-po-7-dekabrya-2018-goda/> [geraadpleegd 07/12/2018]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период с 29 декабря 2018 г. по 11 января 2019 года [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie in het territorium van de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de militaire handelingen in de periode 29 december 2018 – 11 januari 2019]*, 11/01/2019, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-29-dekabrya-2018-g-po-11-yanvarya-2019-g/> [geraadpleegd 29/11/2019]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период со 23 по 29 ноября 2019 года [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie in het territorium van de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de militaire handelingen in de periode 23-29 november 2019]*, 29/11/2019, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno->

[gumanitarnej-situaczii-slozhivshejsya-na-territorii-doneczkoj-narodnoj-respubliki-vsledstvie-voennyh-dejstvij-v-period-so-23-po-29-noyabrya-2019-goda/](#) [geraadpleegd 29/11/2019]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период со 30 ноября по 6 декабря 2019 года* [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie in het territorium van de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de militaire handelingen in de periode 30 november – 6 december 2019], 06/12/2019, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-soczialno-gumanitarnej-situaczii-slozhivshejsya-na-territorii-doneczkoj-narodnoj-respubliki-vsledstvie-voennyh-dejstvij-v-period-so-30-noyabrya-po-6-dekabrya-2019-goda/> [geraadpleegd 10/12/2019]

Open Dialog, *Report: Volunteer battalions. Origin, operation, controversies*, 18/05/2015, <http://en.odfoundation.eu/i/fmfiles/raporty/16-05-2015-odf-raport-bataliony-ochotnicz-geneza-dzialanie-kontrowersje-eng.pdf?download> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 10 November 2014*, 11/11/2014, <http://www.osce.org/ukraine-smm/126570> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 21 January 2015*, 22/01/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/135821> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 26 February 2015*, 27/02/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/143221> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 19:30hrs, 14 July*, 15/07/2015, <http://www.osce.org/> [geraadpleegd 07/09/2015]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30hrs, 21 February 2016*, 22/02/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/223876> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30hrs, 10 April 2016*, 11/04/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/232621> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30, 21 September 2016*, 22/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/266811> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Daily and spot reports from the Special Monitoring Mission to Ukraine*, s.d., <http://www.osce.org/ukraine-smm/reports> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Access to Justice and the Conflict in Ukraine*, 22/12/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/212311?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 20 July 2016*, 20/07/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/255531?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Conflict-related Displacement in Ukraine*, 26/08/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/261176?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 31 August 2016*, 31/08/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/262211?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 14 September 2016*, 14/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/264296?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 28 September 2016*, 29/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/270321?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 12 October 2016*, 11/10/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/274186?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 26 October 2016*, 27/10/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/277396?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 November 2016*, 09/11/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/280606?download=true> [geraadpleegd 09/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Thematic Report, Hardship for conflict-affected civilians in eastern Ukraine*, 16/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/300276?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 8 February 2017*, 08/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/298696?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 23 February 2017*, 23/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/301626?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 March 2017*, 10/03/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/304131?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 17 May 2017*, 18/05/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/318026?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 14 June 2017*, 15/06/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/323331?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 August 2017*, 10/08/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/335256?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 6 September 2017*, 06/09/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/338051?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Civilian casualties in eastern Ukraine 2016*, 16/09/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/342121?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 1 November 2017*, 03/11/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/354626?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 15 November 2017*, 17/11/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/357406?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 29 November 2017*, 01/12/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/360091?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 10 January 2018*, 12/01/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/366306?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 21 February 2018*, 22/02/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/373396?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 7 March 2018*, 07/03/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/374611?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 23 Juli 2018*, 27/07/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/389255?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 20 August 2018*, 23/08/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/391442?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 17 September 2018*, 21/09/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/397025?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 15 October 2018*, 19/10/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/400394?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 29 October 2018*, 06/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/402149?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 19 November 2018*, 20/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/403604?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 26 November 2018*, 30/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/404798?download=true> [geraadpleegd 10/12/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Gender Dimensions of SMM Monitoring 1 January 2017–1 November 2018*, 12/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/407804?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 23 December 2018*, 26/12/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/407795?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Trends and observations from the Special Monitoring Mission to Ukraine 2018*, 27/03/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/415382?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Trends and observations from the Special Monitoring Mission to Ukraine January – March 2019*, 18/04/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/417584?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Trends and observations from the Special Monitoring Mission to Ukraine April – June 2019*, 11/07/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/425429?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Statement of the Trilateral Contact Group as of 17 July 2019*, 18/07/2019, <https://www.osce.org/chairmanship/425921> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Trends and observations July – September 2019*, 29/10/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/437315?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Ukraine presidential election 31 March and 21 April 2019*, 20/11/2019, <https://www.osce.org/odhr/elections/ukraine/439631?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 14 October 2019*, 18/10/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/436385?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 28 October 2019*, 04/11/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/437843?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 11 November 2019*, 15/11/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/439190?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Ukraine early parliamentary elections 21 July 2019*, 20/11/2019, <https://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/439634?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Checkpoints along the contact line: reasons why civilians cross and the challenges they face*, 28/11/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/440504?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 25 November 2019*, 29/11/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/440654?download=true> [geraadpleegd 29/11/2019]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *The impact of mines, unexploded ordnance and other explosive objects on civilians in the Donetsk and Luhansk regions of eastern Ukraine*, 05/12/2019, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/441170?download=true> [geraadpleegd 10/12/2019]

President of Ukraine, *President appointed new commander of the National Guard of Ukraine*, 30/12/2015, <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-priznachiv-novogo-komanduvacha-nacionalnoyi-gvardii-36586> [geraadpleegd 04/11/2016]

Prometheus Center, *Donbas in Flames*, 04/2017, https://prometheus.ngo/wp-content/uploads/2017/05/Donbas_v_Ogni_ENG_1-5_web.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Radio Free Europe (RFE), *Right Sector In Standoff With Ukraine Authorities After Deadly Shootout*, 13/07/2015, <http://www.rferl.org/a/right-sector-standoff-ukraine-shootout/27124178.html> [geraadpleegd 19/12/2016]

Radio Free Europe (RFE), *Hackers Release More E-Mails They Say Tie Putin Aide To Ukraine Crisis*, 03/11/2016, <http://www.rferl.org/a/hackers-russia-ukraine-surkov-emails/28092794.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Radio Free Europe (RFE), *Five Ukrainian Soldiers Killed In Fighting In Bloodiest Day In Months*, 23/08/2018, <https://www.rferl.org/a/five-ukrainian-soldiers-killed-in-fighting-in-eastern-ukraine/29449900.html> [geraadpleegd 26/11/2018]

Radio Free Europe (RFE), *Volunteer Battalions Hand In Their Weapons In Eastern Ukraine*, 13/09/2019, <https://www.rferl.org/a/weapons-eastern-ukraine-volunteer-battalions/30163094.html> [geraadpleegd 29/11/2019]

Radio Free Europe (RFE), *Ukrainian Forces, Separatists Complete Pullback From Frontline Area*, 12/11/2019, <https://www.rferl.org/a/ukrainian-forces-separatists-complete-pullback-from-frontline-area/30264971.html> [geraadpleegd 29/11/2019]

REACH, *Ukraine - Donetsk and Luhansk oblast Reference map - June 2019*, 06/2019, https://www.impact-repository.org/document/reach/37421103/reach_ukr_referencemap_donbas_public_3jul2019_a3_en.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

REACH, *Beyond ongoing shelling and the presence of mines, urban disconnect keeps humanitarian concerns high in eastern Ukraine*, 18/06/2019, <https://www.reach-initiative.org/what-we-do/news/the-urban-disconnect-keeps-humanitarian-concerns-high-in-eastern-ukraine/> [geraadpleegd 29/11/2019]

Reuters, *Un journaliste ukrainien assassiné à Kiev*, 20/07/2016, <http://fr.reuters.com/article/topNews/idFRKCN100174> [geraadpleegd 19/12/2016]

Reuters, *Russia hands back captured naval ships to Ukraine before summit*, 18/11/2019, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia/russia-hands-back-captured-naval-ships-to-ukraine-before-summit-idUSKBN1XS13Z> [geraadpleegd 29/11/2019]

Revue d'études comparatives Est-Ouest, 2018/2, 2, (Puglisi R.), *A people's army*, <https://www.cairn.info/revue-revue-d-etudes-comparatives-est-ouest-2018-2-page-205.htm> [geraadpleegd 29/11/2019]

Royal United Services Institute (RUSI), *Ukraine's Ground Forces*, 27/03/2014, <https://rusi.org/commentary/ukraines-ground-forces> [geraadpleegd 04/11/2016]

- Royal United Services Institute (RUSI), *Russian Forces in Ukraine*, 09/03/2015, https://rusi.org/sites/default/files/201503_bp_russian_forces_in_ukraine.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Royal United Services Institute (RUSI), *Ukraine Declares 'Anti-Terrorist Operation in the Donbas' Officially Over: What Does That Mean?*, 16/05/2018, <https://rusi.org/commentary/ukraine-declares-anti-terrorist-operation-donbas-officially-over-what-does-mean> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Royal United Services Institute (RUSI), *The Surkov Leaks, The Inner Workings of Russia's Hybrid War in Ukraine*, 16/07/2019, https://rusi.org/sites/default/files/201907_op_surkov_leaks_web_final.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- Russia Direct, *Meet pro-Kiev and pro-Russian battalions fighting in Ukraine*, 18/08/2015, <http://www.russia-direct.org/analysis/meet-pro-kyev-and-pro-russian-battalions-fighting-ukraine#explanation-3> [geraadpleegd 06/11/2016]
- Safeguarding Health in Conflict, *No Protection, No Respect: Health Workers and Health Facilities Under Attack: 2015 and Early 2016*, 23/05/2016, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SHCC2016final.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- The Guardian, *Maidan Square activists urged to fight for Ukraine in the east*, 13/05/2013, <https://www.theguardian.com/world/2014/may/13/maidan-square-activists-ukraine-co-opt-kyev-protesters> [geraadpleegd 04/11/2016]
- The Maritime Executive, *Ukraine, NATO in Talks Over Naval Escorts Through Kerch Strait*, 19/04/2019, <https://www.maritime-executive.com/article/ukraine-nato-in-talks-over-naval-escorts-through-kerch-strait> [geraadpleegd 29/11/2019]
- The Moscow Times, *Signaling Readiness for Thaw, Russia and Ukraine Swap Prisoners*, 7/09/2019, <https://www.themoscowtimes.com/2019/09/07/signaling-readiness-for-thaw-russia-and-ukraine-swap-prisoners-a67090> [geraadpleegd 29/11/2019]
- The Washington Post, *To avoid sanctions, Kremlin goes off the grid*, 21/11/2018, https://www.washingtonpost.com/news/world/wp/2018/11/21/feature/how-russia-avoids-sanctions-and-supports-rebels-in-eastern-ukraine-using-a-financial-system/?noredirect=on&utm_term=.030674bfaa3e [geraadpleegd 26/11/2018]
- Truth Hounds, *Детям тут не место [Geen plaats voor kinderen hier]*, 21/11/2017, http://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2018/04/Zvit2017_rus_m.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- Truth Hounds, *War in Religious Dimension*, 27/06/2019, <http://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2019/08/Religion3-LAYOUT.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]
- UAcrisis, *"Traceless regiment": Russian military losses in Donbas*, 24/05/2017, <http://uacrisis.org/56592-traceless-regiment-russian-military-losses-donbas> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukrainskaya Pravda, *Статус УБД на Донбассе получили более 300 тысяч бойцов и только 160 добровольцев [Status van deelnemer gewapende handelingen kregen meer dan 300 duizend strijders en slechts 160 vrijwilligers]*, 10/12/2019, <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/12/10/7234447/> [geraadpleegd 10/12/2019]
- Ukraine-Analysen, *Ukrainische Freiwilligen-Bataillone im Donbas*, 29/04/2015, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen150.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine-Analysen, *»Heimatfront« – Die ukrainische Volontärsbewegung*, 30/06/2016, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen171.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine-Analysen nr. 188, *Chronik*, 27/09/2017, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen188.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukraine-Analysen nr. 204, *Landminen in der Konfliktregion im Donbass: Gefahren und Perspektiven*, 06/07/2018, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen204.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Ukraine-Analysen nr. 205, *Bewaffnete Freiwilligenbataillone*, 25/09/2018, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen205.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

- Ukraine-Analysen nr., 209, *Chronik*, 27/11/2018, http://laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen209.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Ukraine-Analysen+209&newsletter=Ukraine-Analysen+209 [geraadpleegd 27/11/2018]
- Ukraine-Analysen nr. 226, *Geschlechtsspezifische Gewalt im Kontext des Konflikts in der Ukraine*, 09/12/2019, <https://www.laender-analysen.de/ukraine-analysen/226/UkraineAnalysen226.pdf> [geraadpleegd 10/12/2019]
- Ukraine Today, *Ukraine's new National Guard unit already on service*, 03/06/2016, <http://uatoday.tv/society/ukraine-s-new-national-guard-unit-already-on-service-666375.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine Today, *Poroshenko wants to test National Guard troops in eastern Ukraine's conflict zone*, 18/06/2016, <http://uatoday.tv/politics/poroshenko-wants-to-test-national-guard-troops-in-eastern-ukraine-s-conflict-zone-675239.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine Today, *6,000 soldiers of Russia's regular army fight in Donbas – Ukraine's General Staff*, 06/09/2016, <http://uatoday.tv/politics/6-000-soldiers-of-russia-s-regular-army-fight-in-donbas-ukraine-s-general-staff-741150.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine Today, *Soldiers get new weapons as contract army announced in Ukraine*, 20/10/2016, <http://uatoday.tv/news/soldiers-get-new-weapons-as-contract-army-announced-in-ukraine-786536.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukraine Today, *No conscripts in Ukraine's war zone, Poroshenko says*, 02/11/2016, <http://uatoday.tv/politics/no-conscripts-in-ukraine-s-war-zone-poroshenko-says-798214.html> [geraadpleegd 04/11/2016] 20/10/2016
- Ukrainian Center for Independent Political Research, *Citizens and the state in the government-controlled territories of the Donetsk and Luhansk regions*, 10/2017, https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_CitizenStateRelations_EN_2017.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- Ukrainian Centre for Social Reforms, *Gender-based violence in the conflict-affected regions of Ukraine*, 30/11/2015, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/qbv_study_2015_final_eng.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Human rights situation in Donbas*, 18/04/2017, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/booklet_ENG1.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Unlawful detentions and torture committed by Ukrainian side in the armed conflict in Eastern Ukraine*, 16/06/2017, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/ZVIT-engl_New1.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Executive summary of analytical report "armed conflict: the Russian Federation's military support for the illegal armed formations OF "DPR" and "LPR"*, 30/05/2018, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Executive-summary_Report-on-RF-control.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- United Nations Children Fund (UNICEF), *Ukraine Humanitarian Situation Report No. 9*, 30/09/2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNICEF%20Ukraine%20Humanitarian%20Situation%20Report%20-%20September%202019.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations Children Fund (UNICEF), *Ukraine Humanitarian Situation Report No. 10*, 20/11/2019, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNICEF%20Ukraine%20Humanitarian%20Situation%20Report%20%20as%20of%2031%20October%202019.pdf> [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *International Protection Considerations related to developments in Ukraine – Update III*, 24/09/2015, <http://www.refworld.org/country,POLICY,UNHCR,,UKR,,56017e034,0.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ukraine UNHCR operational update 2-22 April 2016*, 22/04/2016, <http://www.unhcr.org/news/donors/2016/4/5614d3fb9/ukraine-operational-update.html?query=ukraine> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Regional update – Europe*, 28/09/2016, <http://www.unhcr.org/excom/excomrep/57ebda947/regional-update-europe.html?query=ukraine> [geraadpleegd 04/11/2016]

- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ukraine UNHCR Operational Update, October 2016*, 31/10/2016,
<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%20OCT16%20FINAL.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Protection monitoring Update, Ukraine 01-31 August 2017*, 31/10/2017,
<http://unhcr.org.ua/attachments/article/317/2017%2008%20UNHCR%20UKRAINE%20Protection%20Monitoring%20update%20FINAL%20EN.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Operational Update, Ukraine*, 31/10/2017,
<http://unhcr.org.ua/attachments/article/1299/2017%2010%20UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%20FINAL%20EN.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Legislative update Ukraine November 2017*, 23/11/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/2017_11_unhcr_ukraine_legislative_update_en.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Crossing the line of contact*, 31/10/2018,
https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/11/EECP_Report_Oct2018_ENG.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Donetsk and Luhansk Regions: Mine and ERW Casualties, May 2014 - January 2019*, 06/03/2019,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/2019/03/2019-03-06_Map_Protection-Cluster_Mine-and-ERW-Casualties_ENG.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Exploring access to health care services in Ukraine: a protection and health perspective*, 25/07/2019,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/2019/07/2019-07-Exploring-access-to-health-care-services-in-Ukraine_ENG.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *UNHCR Ukraine, Operational Update October 2019*, 10/2019, https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/12/2019-10-UNHCR-UKRAINE-Operational-Update_FINAL.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ukraine, Checkpoints: people's monthly crossings*, 11/2019,
<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiaZjNjZTYwY2QyYWFIZC00ODAyLTg1YjQyY2NjNWFIYWM0ODNjIiwidCI6ImU1YzM3OTgxLTY2NjQ0NDZlNjY1NDNkMmFmODBiZSIsImMiOiJh9> [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Protection Cluster Ukraine October 2019*, 15/11/2019,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/2019/11/2019-10-Protection-Cluster-Factsheet_ENG.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Crossing the contact line*, 29/11/2019,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/r2p_eecp_report_jan-sept_2019_eng.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Mine action in Ukraine*, 18/03/2019,
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_03_advocacy_note_on_mine_action_eng.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Dashboard January to August 2016*, 23/09/2016,
https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_dashboard_august_2016_v6_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine Issue 14, 1-30 September 2016*, 12/10/2016,
https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_bulletin_issue_14_september_2016_en_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *UKRAINE: Humanitarian Snapshot (as of 18 October 2016)*, 18/10/2016,
https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_snapshot_20161018_en.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Protection considerations for people living along the contact line*, 26/10/2016,
https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/2016_10_26_protection_considerations_contact_line_eng.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *2017 Humanitarian Response Plan (HRP) Mid-Year Review (MYR) report*, 31/08/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/2017_humanitarian_response_plan_hrp_mid-year_review_myр_report.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: 3W Operational Presence - as of 30 September 2017*, 30/09/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/3w_overview_partners_30_september.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin: Ukraine Issue 22 1 September - 31 October 2017*, 31/10/2017,
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_22_sep-oct_2017.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Snapshot (as of 16 November 2017)*, 16/11/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_20171116.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Checkpoints - Humanitarian Snapshot (as of 16 November 2017)*, 16/11/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20171116_en.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Six things you need to know about the crisis in Ukraine*, 07/05/2018, <https://unocha.exposure.co/six-things-you-need-to-know-about-the-crisis-in-ukraine> [geraadpleegd 26/10/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 25*, 14/06/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_25_mar-apr_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 26*, 15/08/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_26_may-june_2018_eng.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Summary of attacks on education facilities since January 2017 (as of November 5, 2018)*, 08/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukr_summary_attacks_on_schools_2018_11_05.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: checkpoints - Humanitarian Snapshot (as of 9 November 2018)*, 09/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20181109.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Dashboard (January - September 2018)*, 14/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_dashboard_january-september_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 28*, 23/11/2018,

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_-_humanitarian_bulletin_issue_28_-_september_-_october_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Food Security & Socio-Economic Trend Analysis - Eastern Ukraine*, 29/03/2018,

https://fscluster.org/sites/default/files/documents/fscl_report_trend_analysis_food_security_and_socio-economic_situation_29_march_2018_0.pdf [geraadpleegd 10/009/2019]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine, Food security and livelihoods Cluster, Dashboard January-March 2019*, 18/04/2019,

https://fscluster.org/sites/default/files/documents/fscl_dashboard_jan-march_2019_0.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *UKRAINE CHECKPOINTS-Humanitarian Snapshot*, 17/05/2019,

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20190517.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine, Situation Report*, 25/07/2019,

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/situation_report_-_ukraine_-_25_jul_2019.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Dashboard (January - March 2019) Ukraine*, 14/06/2019,

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_dashboard_january-march_2019.pdf [geraadpleegd 29/11/2019]

US Aid, *Legal Alert, Issue 32*, 10/2018,

https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/drc-ddg_legal_alert_october_2018_eng.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Vostok SOS, *Review of human rights violations in occupied Donetsk and Luhansk regions*, 05/2018,

http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/06/HR_May_2018_En.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Vostok-SOS, *Review of human rights violations in the occupied Donetsk and Luhansk regions | August, 2019*,

27/09/2019, <https://vostok-sos.org/en/review-of-hr-violations-august-2019/> [geraadpleegd 29/11/2019]

Wikimedia Commons, *Russo-Ukrainian-conflict map*, 09/2014, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/2014_Russo-ukrainian-conflict_map.svg [geraadpleegd 04/11/2016]